

**ТАВРІЙСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
**V. I. VERNADSKY TAURIDA
NATIONAL UNIVERSITY**

**ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ІНСТИТУТ**

Міжнародна науково-практична конференція

**«ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН:
ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ
НА ШЛЯХУ ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ»**

28–29 жовтня 2022 року

м. Київ, Україна

УДК 342(063)

П68

Організаційний комітет:

Кудря Ігор Георгійович – директор Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, доктор філософських наук, професор;

Губарєв Сергій Володимирович – завідувач кафедри публічного та приватного права Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, кандидат юридичних наук;

Недюха Микола Петрович – професор кафедри публічного та приватного права Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, доктор філософських наук, доктор юридичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, дійсний член Академії наук вищої школи України;

Луценко Юрій Васильович – доцент кафедри публічного та приватного права Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, доктор юридичних наук, доцент;

Бортняк Катерина Василівна – доцент кафедри публічного та приватного права Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, кандидат юридичних наук, доцент;

Федоренко Владислав Леонідович – директор Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України, доктор юридичних наук, професор.

П68 **Правове регулювання суспільних відносин: перспективні напрями на шляху до сталого розвитку** : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 28–29 жовтня 2022 р., м. Київ. – Львів – Торунь : Liha-Pres, 2022. – 160 с.

ISBN 978-966-397-268-8

У збірнику представлено матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Правове регулювання суспільних відносин: перспективні напрями на шляху до сталого розвитку» (28–29 жовтня 2022 року, м. Київ).

УДК 342(063)

ISBN 978-966-397-268-8

© Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2022
© Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres», 2022

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Бесага І. В.

Екзистенційне природне право Георга Кона 7

Корж І. Ф.

Основні витоки проблем правового життя в Україні 10

Пільков К. М.

Принцип *res judicata*: історико-правовий аспект 14

Цьомра В. Ю.

До питання правосуб'єктності юридичних осіб
за класичним римським правом (історико-правовий аспект) 18

СЕКЦІЯ 2. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Бурхан-Крутоус Л. А.

До характеристики предмету відання та повноважень Вищої
кваліфікаційної комісії суддів України 22

Сьох К. Я.

Адаптація законодавства України до права Європейського Союзу 25

СЕКЦІЯ 3. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, СІМЕЙНЕ ПРАВО, ЖИТЛОВЕ ПРАВО

Гордуна Є. А.

Право на життя як особисте немайнове право фізичної особи 29

Зайцева-Калаур І. В., Ціцюра О. І.

До питання про захист прав інтелектуальної власності
в контексті європейської інтеграції 32

Крижевська О. О.

Суб'єкти нотаріальних процесуальних правовідносин 36

Панько А. І.

Помилка як підстава визнання правочину недійсним 38

Созанська М. М.

Свобода вибору контрагента як прояв принципу свободи договору 42

Токарева В. О. Право на видалення та право на чистий цифровий лист.....	46
---	----

СЕКЦІЯ 4. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Коваль П. А. Визначення та ознаки господарсько-правової санкції.....	51
--	----

Веснянцева К. Ю. Принципи організації аудиту та аудиторської діяльності в Україні.....	54
--	----

Данюк І. Р. Сучасний стан державної підтримки суб'єктів господарювання у сфері туризму.....	58
--	----

Дідківська В. В. Основи зарубіжного правового регулювання спільної діяльності joint venture.....	62
---	----

Кириленко М. М. Законодавча основа захисту прав та законних інтересів міських рад у господарських відносинах.....	66
--	----

СЕКЦІЯ 5. ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Бурка А. В. Чотириденний робочий тиждень: світовий досвід та можливість впровадження в Україні.....	70
--	----

Недюха М. П. Нормативно-правове забезпечення соціальних стандартів життєдіяльності українського суспільства як безумовний імператив сталого розвитку України.....	74
---	----

СЕКЦІЯ 6. ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО, ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО, АГРАРНЕ ПРАВО

Хлистік М. А. Критерії класифікації земельних спорів.....	78
---	----

СЕКЦІЯ 7. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Баранов О. А., Дубняк М. В. Цифрові права людини: проблеми правового визначення.....	82
--	----

Капустинська В. В. Вплив війни на подальшу діяльність та регулювання ринку небанківських фінансових послуг України.....	86
Котляренко О. П. Чинники щодо упорядкування законодавства у сфері оборони України.....	89
Кубатко К. В. Принципи публічного адміністрування у сфері формування та функціонування суддівського корпусу в Україні.....	94
Недоступ К. К. Правове регулювання порядку сплати в бюджет місцевих зборів.....	98
Поліщук К. О. Регулювання криптовалюти в Україні та деяких країнах світу.....	100
Сівак О. В. Адміністративно-правові методи нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища.....	105
Устинов Д. М. Сучасний стан нормативної регламентації процедур легалізації грошових коштів та іншого майна в Україні.....	110
Шараєвська Ю. Ю. Валютно-фінансові правопорушення в Україні в умовах воєнного стану.....	114
СЕКЦІЯ 8. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА	
Акімов М. О. Питання удосконалення кримінально-правової охорони авторського права і суміжних прав: аналіз законопроекта реєстр. № 5643 від 09.06.2021.....	118
Горідько М. В. Зловживання процесуальними правами органом досудового розслідування під час проведення обшуку.....	121

Жукова В. І.

До питання взаємодії детективів Національного антикорупційного бюро України із Національним агентством з питань запобігання корупції під час досудового розслідування..... 126

Маленко О. В.

Застосування стороною захисту правових висновків Верховного Суду під час судового провадження в корупційних кримінальних правопорушеннях..... 130

Рафальонт С. Р.

Строки судового розгляду кримінального провадження..... 134

Савчук Р. М.

Оцінювання ефективності діяльності правоохоронних органів: мета та основні засади 138

**СЕКЦІЯ 9. МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ПРАВО
ТА МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО**

Замрига А. В.

Місце міжнародного гуманітарного права під час військової агресії росії проти України 141

СЕКЦІЯ 10. ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

Пацурківський П. П.

Підхід Великобританії до підготовки кадрів для професійної діяльності у сфері права 146

СЕКЦІЯ 10. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

Марченко А. В.

Наукові підходи до розуміння поняття «внутрішньо переміщена особа» у праві 151

Джумутія М. Б.

Державне регулювання та забезпечення якості лікарських засобів як складова фармацевтичного забезпечення в Україні 153

Шуст Н. А.

Поняття адміністративно-правового статусу суду апеляційної інстанції в Україні..... 156

СЕКЦІЯ 1. ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-268-8-1>

Бесага І. В.,

*аспірантка кафедри загальноправових дисциплін
Інституту права*

Львівського державного університету внутрішніх справ

ЕКЗИСТЕНЦІЙНЕ ПРИРОДНЕ ПРАВО ГЕОРГА КОНА

Данський юрист Георг Кон (Georg Cohn, 1887–1958) приділив значну увагу розробленню теорії права з використанням надбань філософії екзистенціалізму. Про останнє, зокрема, свідчить назва його програмної публікації з названої тематики: «Екзистенціалізм і правова наука» (Existenzialismus und Rechtswissenschaft, 1955). Прологоменами до власних концептуальних побудов у нього виступає протиставлення есенції та екзистенції (права – І. Б.), а відтак – статичного і динамічного, абстрактного і конкретного, норми права і конкретної життєвої ситуації.

На думку Г. Кона, негативні події ХХ ст. продемонстрували недовіру до норми і закону, а пануюча нормативна теорія довела свою неспроможність виступати гарантією проти безчинства. Юриспруденція понять та «школа вільного права», за висновками правознавця, антинаукові та призводять до абсурдних висновків, а отже, пошук права повинен здійснюватися у іншій площині – загальнофілософських постулатах екзистенціалізму [3, с. 125, 127–128]. Щодо критики юриспруденції понять, то Г. Кон дотримується позиції, відповідно до якої в бутті наявні елементи, які об'єктивно вказують на можливість мислити поняттями, але поняття схильні до тенденції витіснити дійсність та ставати на її місце, тому невідворотно настають протиріччя між поняттям та дійсністю. Між іншим, дійсність в кінці кінців взагалі невідома, не може бути зрозумілою і навіть визначеною. Це значить, що її неможливо охопити поняттями [5, с. 19, 24–26]. У поглядах «школи вільного права», за твердженнями Г. Кона, юриспруденція понять доведена до радикальних висновків. Наділення судді правом творити нову норму права у випадку неможливості її виведення шляхом звичних процедур не передбачає жодних критеріїв

чи гарантій правильності прийнятого на основі новоствореної норми рішення [5, с. 110].

За Г. Коном, «правовий заряд» необхідно шукати у обставинах (фактах) конкретної життєвої ситуації: «правильне рішення не потребує жодної норми – ні старої, ні нової, воно має свою основу в собі самому і його передумови, як і його кінцева мета, знаходяться в ньому» [5, с. 137–138, 156]. Серцевиною у концептуальних побудовах данського правознавця є конкретна ситуація. Саме вона, за Г. Коном, надає закону та іншим джерелам права значимості та, взагалі, існування [2, с. 365; 5, с. 44]. Право повинне бути віднайденим у кожному конкретному випадку, правовому конфлікті як результат його розв'язання. Звідси випливає тезис, що існування права передуює його безпосередній даності, право не є наперед визначеним, але «народжується» у кожній наступній життєвій ситуації [4, с. 56].

Водночас, попри такі висновки, правознавець також не відмовляється від позитивного права, відводячи його нормам вторинний, допоміжний характер: законодавчі положення повинні у кожному окремому випадку доводити свою правильність і авторитетність [4, с. 52; 1, с. 137].

У результаті відмови у абсолютній значимості нормам позитивного права, перед філософом права постає завдання пошуку критерію правильності рішення у конкретній ситуації. І він знаходить його у здобутому особистістю досвіду правового: «лише той, хто на власному досвіді зазнав страждання або несправедливості, знає, що є право, і може це пояснити це за допомогою конкретних обставин» [4, с. 116; 1, с. 138]. Цим підкреслюється необхідність індивідуальної участі у творенні та здійсненні права. Однак, прагнення людини до свободи та справедливості не виступають у розумінні Г. Кона гарантією об'єктивності правового рішення. Тому, як вказує правознавець, таке рішення необхідно шукати шляхом звернення до фахівців із конкретних видів спеціальностей – суддів.

Узяті в цілісності та нероздільності вільне мислення судді, його життєвий досвід, його знання в спеціальній області, що підлягає розгляду, а також фактичні обставини справи та норми права і є тим підґрунтям, що повинне бути покладене у правове рішення [4, с. 132].

Право, відтак, полягає у нічим не зв'язаному вирішенні суддею конкретної ситуації, в екзистенціальному спогляданні чи переживанні ситуації. Прийняття правильного рішення можливе у випадку, коли наділений практичним досвідом і знанням індивід зануриться у дану правову ситуацію і знайде його (це рішення) [5, с. 150]. Закон, як вже згадувалося вище, не є джерелом для судового розгляду, але, навпаки, виводиться з останнього шляхом повторення і абстракції [5, с. 113].

Філософські погляди Г. Кона, на нашу думку, можна віднести до екзистенціалістських концепцій природного права. Цікаво, що поняття екзистенції Г. Коном використовується не у традиційному філософському змісті: для правознавця термін «екзистенція» не позначає дійсність людського існування, але у протиставленні до наперед даного та статичного (есенції), відображає живе та динамічне право, що виводиться із конкретної ситуації. Правові конструкції данця також не позбавлені онтологічного підґрунтя, однак поза його увагою залишаються такі характерні для екзистенціалізму категорії, як «свобода», «страх», «вибір» у значенні можливості «вибрити» рішення у справі на власний ризик та під персональну відповідальність. (Правове) рішення у конкретній ситуації у кінці кінців виводиться не з переживання людиною її «буття-у-світі» і навіть не самою людиною (як учасника життєвої ситуації) – таке рішення – результат мисленнєвої діяльності суддів, які співставляють подану їм на розгляд конфліктну ситуацію із власним досвідом, а також нормами чи іншими джерелами права, визначаючи їх «придатність» до застосування у кожному окремому випадку.

Список використаних джерел:

1. Стовба О. В. Право і час. Харків : Тім Пабліш Груп, 2016. 336 с.
2. Туманов В. А. Буржуазная правовая идеология: К критике учений о праве. М. : Наука, 1971. 381 с.
3. Шаргородский М. Д. Философия экзистенциализма и буржуазная теория права. *Советское государство и право*, 1958. № 6. С. 122–132.
4. Cohn G. Existentialism and Legal Science. New-York : Occana publications inc., 1967.
5. Kohn G. Existenzialismus und Rechtswissenschaft, Basel, 1955.

Корж І. Ф.,

*доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
заступник керівника наукового центру електронного парламенту
та правової інформації*

*Державної наукової установи «Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук України»*

ОСНОВНІ ВИТОКИ ПРОБЛЕМ ПРАВОВОГО ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

Правове життя суспільства залежить від всебічних факторів, від рівня знання суспільством законів і підзаконних нормативно-правових актів та їх виконання, від рівня правосвідомості його членів, від соціально-правової активності конкретних осіб тощо. Своєрідною «візитною карточкою» правового життя є правові акти, в яких виражається юридичне буття, в яких живе право. Саме правові акти та їх належне застосування є важливим засобом задоволення інтересів суб'єктів.

У 2016 року Рішенням Конституційного Суду України [1] було визнано такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб». Однак, як показала практика, парламент приймає наступний Закон [2], яким скасовані Судом нормативні положення поширюються і на 2017 рік. Зазначимо, що повторне запровадження правового регулювання, яке Конституційний Суд України визнав неконституційним, дає підстави стверджувати про порушення конституційних приписів. Таке негативне відношення до права, до Конституції України представників вищого представницького органу державної влади свідчить про закоренілий в цьому середовищі правовий нігілізм. Знаковим прикладом є внесені парламентом у 2016 році зміни до частини четвертої статті 63 Закону [3] з метою здійснення Урядом так званого «ручного регулювання» перерахунку пенсій військових пенсіонерів, негативні наслідки чого не усунуті публічною владою до цього часу. Зазначене рішення парламенту, а також прийняті Урядом у відповідності до згаданого Закону [9] підзаконні акти до цього часу негативно впливають на належне благополуччя певної категорії громадян України, і бажання парламенту виправити положення згаданого Закону до цього часу не проглядається.

Можна, також, навести приклад щодо визнання Конституційним Судом повністю неконституційним Закону України «Про всеукраїнський референдум» [4], щодо якого Венеціанська Комісія ще на 95-й Пленарній сесії ухвалила окремий Висновок щодо нього; визнання Конституційним Судом повністю неконституційним Закону України «Про засади державної мовної політики» [5] та інших законів.

Окрім прийняття неконституційних законів, парламент дозволяє собі наділяти себе неконституційними повноваженнями. Так народні депутати дозволили Президенту України П.Порошенку призначати директорів НАБУ, ДБР та членів державних регуляторів, визначати, делегувати представників до Комісії з питань вищого корпусу державної служби, наглядової ради Українського культурного фонду тощо. Крім того – призначати своїх представників до різних конкурсних комісій, зокрема з добору директорів НАБУ, ДБР чи очільника САП; делегувати представників до деяких центральних органів виконавчої влади (наприклад, до Комісії з питань вищого корпусу держслужби) тощо. Окрім того, парламент залишив вплив президента В. Зеленського на Національного регулятора з комунальних послуг, усупереч рішенню Конституційного Суду про визнання такого впливу неконституційним, та дозволив президенту делегувати своїх представників до комісії з добору керівника Бюро економічної безпеки. Аналогічний вплив на новостворену інституцію отримала й монобільшість парламенту.

Подібна негативна нормотворча практика має місце і у діяльності Президента України. Так Рішенням Великої палати Конституційного Суду України [6] було визнано таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), Указ Президента України «Про призначення А.Ситника Директором НАБУ». Зазначене свідчить про непродуману, поспішну, а часто – спекулятивну практику кадрових призначень, яка йшла урозріз з Конституцією України при формуванні найважливішого елемента антикорупційної архітектури в країні. Великого резонансу у суспільстві викликав Указ Президента України про скасування указів Президента України [7], якими призначалися у 2013 році суддями Конституційного Суду України О. Тупицький і О. Касмінін. Зазначимо, що Указ Президента України про призначення особи на посаду є актом індивідуальної дії (ненормативним актом). Виходячи із загальної теорії права, індивідуальні правозастосовні акти, які вже були виконані, не можуть бути скасовані. Такі публічно-владні рішення призводять до порушення суддівських гарантій, і не сприяють розбудові демократичної, правової держави.

Першопрхідцем у такому відношенні до права можна назвати Президента В. Ющенка, який у далекому 2005 році у неконституційний

спосіб звільнив з посади Генерального прокурора С. Піскуна, а після скасування цього рішення у суді поновив його на посаді і знову звільнив; мав аналогічну ситуацію з суддями Конституційного Суду С. Станік, В. Пшеничним та В. Іващенком.

Подібну практику щодо неконституційних призначень продовжив П. Порошенко, а перейняв естафетну паличку – нинішній Президент України. Так у неконституційний спосіб перезапустили Національне агентство з питань запобігання корупції і законом звільнили її очільників. Подібним чином перезапустили Державне бюро розслідувань: перепідпорядкували його президенту і звільнили попереднього керівника.

Найбільш кричущим прикладом подібної поведінки є оголошений Урядом України ще 12 березня 2020 року «коронавірусний карантин», хоча обмежувати права людини таким чином можна лише через надзвичайний стан, який має оголошувати президент і затверджувати парламент. Навіть рішення Конституційного Суду [8], яким визнали неконституційним подібні карантинні обмеження, не вплинуло а ні на прем'єра, а ні на президента, а ні на нардепів.

Президенти звикли систематично наказувати уряду виконувати чисельні завдання, хоча, відповідно до Конституції, глава держави таких повноважень не має. Так, у листопаді 2019 року В. Зеленський видав Указ про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави, яким Уряду України і окремим міністерствам визначив майже 200 завдань у сферах економіки та енергетики, регіонального розвитку та містобудування, цифрової трансформації і охорони здоров'я, освіти і науки тощо.

Щодо рівня порушення прав людини з боку органів державної влади, а також ефективності їх захисту через органи суду, то про їх масовість і належність свідчать показники звернень громадян до Європейського Суду з прав людини. Україна посідає третє місце після Росії і Туреччини за кількістю звернень до Європейського суду з прав людини. Спостерігається велика довіра до Євросуду на тлі тотальної недовіри до національного правосуддя.

Підсумовуючи наведене вище зазначимо, аналіз викладеного свідчить, що в Україні рівень показника відповідних досягнень (результати) впровадження норм права у повсякденне життя суспільства держави знаходиться ще на неналежному для демократичного суспільства рівні.

Список використаних джерел:

1. Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2016 року № 7-рп/2016 у справі за конституційним поданням Верховного Суду

- України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень другого речення частини сьомої статті 43, першого речення частини першої статті 54 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб». URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/7-pn_2016.pdf (дата звернення 02.10.2022).
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Закон України від 06 грудня 2016 р. № 1774-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1774-19#n67> (дата звернення 03.10.2022).
 3. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України від 09 квітня 1992 року № 2262-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text> (дата звернення 03.10.2022).
 4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про всеукраїнський референдум» від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-18> (дата звернення 04.10.2022).
 5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засади державної мовної політики» від 28 лютого 2018 року № 2-р/2018. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KS18010?an=1> (дата звернення 04.10.2022).
 6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про призначення А.Ситника Директором Національного антикорупційного бюро України» від 28 серпня 2020 року № 9-р/2020. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/9_p_2020.pdf (дата звернення 04.10.2022).
 7. Про деякі питання забезпечення національної безпеки України: Указ Президента України від 27 березня 2021 року № 124/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1242021-37701> (дата звернення 04.10.2022).
 8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень постанови Кабінету Міністрів України «Про встановлення карантину з метою запобігання поширення на території України гострої респіраторної

хвороби COVID-19, спричиненої корона вірусом SARS-CoV-2, та етапів послаблення протиепідемічних заходів», положень частини першої, третьої статті 29 Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік», абзацу дев'ятого пункту 2 розділу II «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет на 2020 рік» від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/10_p_2020.pdf (дата звернення 05.10.2022).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-268-8-3>

Пільков К. М.,

кандидат юридичних наук,

старший науковий співробітник відділу

міжнародного приватного права та правових проблем євроінтеграції

Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва

імені академіка Ф.Г. Бурчака

Національної академії правових наук України

ПРИНЦИП *RES JUDICATA*: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У сучасній юриспруденції, зокрема у судовій практиці остаточність судового рішення визнається мало не універсальною цінністю [6, с. 17], а для поіменування рішення, яке набуває такого значення, і для цілої низки правил, які забезпечують остаточність вирішення цим рішенням суперечки, у багатьох правових системах різних традицій використовують поняття *res judicata* [9, с. 47–48]. Також у юридичній науці приймається за очевидне, що згадане поняття запозичене з декількох максим з римського права, а найбільш повно і близько до сучасного розуміння вкладеного у це поняття принципу його сенс було передано у титулі 17 «*De regulis iuris*» книги 50 у Дигестах, де правило 208 вказує: «*res iudicata pro veritate accipitur*» (*res judicata* приймається за істину) [1, с. 79]. У більш ранніх дослідженнях ми також звертали увагу на те, що саме римське право надавало стороні право посилатись на *exceptio rei iudicatae*, тобто на попереднє рішення, у наступному судовому процесі за участю тих же сторін і стосовно того ж питання права [8, с. 17]. Надалі саме з римського права засади майбутньої доктрини були сприйняті загальним правом, де спостерігався її найбільш активний розвиток. В англійському загальному праві, як визнається дослідниками, принцип, навколо якого поступово

розвинулась складна доктрина *res judicata*, був вперше артикульований у сучасному вигляді у справі *Duchess of Kingston's Case* 1776 року [5, с. 299].

Водночас, хоча *res judicata* як доктрина розвинулась саме з римського права, правило про остаточність вирішення суперечки не є винаходом римської правничої думки ні за часом, на за ексклюзивністю у тому сенсі, що це правило було відоме в інших культурах раніше, а в деякі правові системи хоча й прийшло пізніше, однак з відмінних від римського права джерел.

Так, описи правила, ідентичного *res judicata*, у тому вигляді, якій нагадує сучасне поняття, можна віднайти вже у промові афінського державного діяча Демосфена у 4 ст. до н. е. у приватному обвинуваченні проти Меїдіаса: "Якщо будь-які сторони сперечаються стосовно приватного договору і бажають обрати арбітра, слід вважати законним для них обирати того, кого вони захочуть. Однак коли вони обрали за взаємною згодою, вони мають підкоритись його рішенням та не повинні передавати ті самі звинувачення від нього до іншого суду, натомість рішення арбітра має бути остаточним" [2]. Цей опис вже охоплює як позитивний, так і негативний аспекти *res judicata*, а також зачіпає як приватну складову (автономію сторін), так і публічну складову принципу, що зароджується.

Дослідники також знаходять свідчення визнання цінності остаточності судового рішення і його значення для наступних процесів в індуїстському (закон «пурва ньяя» (англ. *purva nyaya*)) та мусульманському праві [4, с. 21].

В Європі у XVI–XVII століттях *res judicata* вже розглядалось як правило, що має вплив на обов'язковість виконання та загальний нормативний характер, коли суд надає йому такого значення. Рішення юрисдикційного характеру, видані главами держав, Папою або імператором та окремими верховними судами також мають цю нормативну характеристику [1, с. 75]. Щойно рішення стає *in rem judicatam*, воно визнається досконалим, безвідкличним та таким, що підлягає примусовоому виконанню: «*Et stante res iudicata non cognoscitur amplius de iustitia, vel iniustitia, sed de executione*» (якщо рішення стало *res judicata*, справедливість чи несправедливість більше не мають значення, лише виконання має значення). *Res judicata* вже на цьому історичному етапі визнається як презумпція *iuris et de iure*, стосовно якої звичайні засоби спростування доказами неприпустимі [1, с. 75].

Вже у XVII столітті німецькі та італійські юристи розмежовують остаточність судового рішення та *res judicata*: якщо остаточним рішенням суддя визначає та завершує основний предмет справи, то *res*

judicata являє собою дещо більше, коли спливає строк на оскарження остаточного судового рішення [1, с. 70–71].

На думку Г. Кодека, право на апеляцію, з вичерпанням якого тісно пов'язане набуття рішенням значення *res judicata*, було визнане ще у Стародавньому Римі. Поряд з тим, що доступність апеляції була досить давнім феноменом, майже настільки ж давніми є й обмеження апеляції. Право на оскарження у традиції континентальної Європи могло бути обмежене, зокрема, за критерієм типу справи. Також якщо перше оскарження (апеляція) було неуспішним і рішення суду першої інстанції було підтверджене, у багатьох країнах подальше оскарження не допускалось, оскільки правила *ius commune* були такими, що не повинно бути оскарження двох рішень судів, які дійшли однакового результату (лат. *contra duas conformes*). Іноді право на оскарження обмежувалось з суто політичних причин, зокрема з огляду на привілеї певного міста або феодала, аби рішення їх судів не підлягали перегляду судом вищої інстанції в іншому місці [3, с. 36]. Це при тому, що підходи до допустимості апеляції історично відрізнялись навіть в межах Європи. Так, в Італії до XVII століття закони часто забороняли апеляцію, хоч це й викликало критику, в той час як в німецьких державах, вона вже була розвинена як право [1, с. 74].

На додаток до цього, деякі грубі процесуальні порушення позбавляли рішення суду юридичного значення (лат. *nullius momenti*), тобто воно було буквально нікчемним. На нікчемність судового рішення можна було посперечатись без будь-яких часових обмежень або форми провадження. Лише декілька століть потому в Європі був зроблений істотний за своїм значенням крок, спрямований на те, щоб відокремити оскарження судового рішення у спеціальну, структуровану процедуру з часовими обмеженнями, що підкріплювало юридичну визначеність [3, с. 36].

Історично у країнах цивільного права перегляд був можливий в інтересах сторін суперечки з метою забезпечити дотримання їх прав. Відповідно метою був перегляд результату спору і, у випадку необхідності, його корегування, а рішення судів вищих інстанцій не впливали в цілому на розвиток права. Рішення, як правило, були надзвичайно короткі, часто без викладу обґрунтування. До 30–40-х років XIX століття рішення судів у багатьох країнах Європи не публікувались. В Австрії спроби запровадити публікацію судових рішень наštотувались на супротив уряду. При цьому не тільки широкий загал був позбавлений доступу до рішень. Те саме було й стосовно суддів: до другої половини XIX століття навіть судді австрійського Верховного суду не мали доступу до рішень своїх колег. Підґрунтям для цього було намагання зберегти "свіжий погляд" суддів,

а також те, що акти законодавства не уживались з поняттям судової правотворчості [3, с. 37]. Такий підхід не сприяв вирішенню проблеми ідентичності справи, адже без обґрунтування рішення досить складно визначити, чого саме вона стосувалась в частині підстав, та порівняти її з наступною справою, у якій сторона покликається на *res judicata*.

Цілком логічно, що якщо ще у XIX століття не були вирішені і навіть підняті проблеми, пов'язані із застосуванням принципу *res judicata* у межах національних проваджень, про вирішення цих проблем стосовно іноземних судових рішень навіть не йшлося. В контексті проблеми значення *res judicata* іноземних судових рішень фон Савіні вперше у 1849 у своїй фундаментальній праці «*System der heutigen Roemischen Rechts*» розмежував визнання іноземних рішень і їх пре-клюдивне значення [7, с. 16].

Попри давнє коріння ідеї про остаточність вирішення суперечки і визнання у багатьох культурах цінності цієї остаточності як для сторін, так і для загального блага, більш-менш сучасного оформлення доктрина *res judicata* зазнала порівняно нещодавно, а нові аспекти цієї складної доктрини, зокрема пов'язані з визнанням *res judicata* іноземних рішень з питань юрисдикції, тільки з'являються і потребують окремого осмислення.

Список використаних джерел:

1. Bettoni A. Res judicata and null and void judgment in the Italian and German doctrine of Sixteenth – and Seventeenth – century criminal law. Certain interpretative profiles. *Crime, History & Societies*. 2008. Vol. 12, Issue 1. P. 65–96. DOI: 10.4000/chs.68
2. Boying S. Summary Of Principles For Res Judicata In International Commercial Arbitration. *Hong Kong Lawyer. The Official Journal of the Law Society of Hong Kong*. November 2021. URL: <https://www.hk-lawyer.org/content/summary-principles-res-judicata-international-commercial-arbitration> (дата звернення: 23.10. 2022).
3. Kodek G. E. Appellate proceedings in civil cases – traditional remedies in light of contemporary problems. *Nobody's perfect. Comparative Essays on Appeals and other Means of Recourse against Judicial Decisions in Civil Matters*. A. Uzelac, C. H. van Rhee (eds.). Cambridge, 2014. P. 35–52.
4. Kumari S. Res-judicata in other provisions of law. *International Journal of Advanced Research and Development*. 2020. Volume 5, Issue 5. P. 21–25.
5. Moschzisker R. Res judicata. *Yale Law Journal*. 1929. Vol. 38, Issue 3. P. 299–334.

6. Pilkov K. Reopening cases following judgments of the European Court of Human Rights: Room for a European Consensus? *Access to Justice in Eastern Europe*. 2022. Issue 4(16). P. 1–28. DOI: 10.33327/AJEE-18-5.4-a000415
7. van de Velden J. B. Finality in Litigation: The Law and Practice of Preclusion: Res Judicata (Merger And Estoppel), Abuse of Process and Recognition of Foreign Judgments. Kluwer Law International B.V., 2017. 554 p.
8. Пільков К. М. Res judicata та споріднені доктрини остаточної дії судового рішення: порівняльно-правовий аспект. *Аналітично-порівняльне правознавство*. Електронне наукове видання. 2021. № 3. С. 15–21.
9. Пільков К. М. Res judicata, остаточність і законна сила судового рішення: співвідношення понять. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2022. Серія Право. Випуск 71. С. 44–48. DOI: 10.24144/2307-3322.2022.71.6

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-268-8-4>

Цьомра В. Ю.,

аспірант

Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського,
голова

ГО «Лабораторія права»

ДО ПИТАННЯ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ЗА КЛАСИЧНИМ РИМСЬКИМ ПРАВОМ (ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

В тезах висвітлюються окремі питання інституту правосуб'єктності перших прототипів юридичної особи у класичному римському праві, важливі для сучасної теорії права, з урахуванням історичних особливостей конкретної епохи.

Правосуб'єктність не безпідставно вважається одним із ключових інститутів, який визначає правове становище суб'єктів права. Юридична особа, як правова конструкція, за своєю формою, фактично, є пустим утворенням і лише правосуб'єктність наповнює її внутрішнім змістом та дозволяє взаємодіяти із зовнішнім світом.

Історія розвитку та сучасного стану інституту юридичної особи безпосередньо пов'язана з еволюцією поняття її правосуб'єктності у правій доктрині, законотворчості та у практиці правозастосування. Вже традиційно перші уявлення про юридичну особу пов'язуються з римською юриспруденцією і римським правом. Так, багато дослідників вказує на перші правосуб'єктні утворення (такі як римські муніципії, міські громади і т.д.), на їх правове становище, саме в них вони бачать перший правовий образ юридичної особи, наділеної окремою правовою формою [1, с. 313]. Класичне римське право тих часів ще не оперувало такими поняттями, як «юридична особа», «правосуб'єктність», «правоздатність» чи «дієздатність», тому римські юристи еволюційним шляхом дійшли висновків, що поряд із фізичною особою, як первинним суб'єктом права, можуть існувати і інші суб'єкти (утворення), які можуть бути наділені правами та нести обов'язки. Такі позиції були визначені тогочасними юристами вже під час існування різноманітних правосуб'єктних утворень, які здавна брали участь в майнових відносинах поряд з фізичними особами, були певним чином організовані і володіли певними майновими засобами [2, с. 128–129]. Разом з тим варто зазначити, що існування таких суб'єктів, відмінних від фізичних осіб, не відкидалось, а навпаки визнавалось.

Загальні тенденції розвитку римського права того часу дозволяють говорити про участь тогочасних правосуб'єктних утворень, яких ми умовно далі будемо іменувати юридичними особами, лише у майнових відносинах, що було зумовлено об'єктивно, оскільки правовідносини того періоду ґрунтувались на особистісних стосунках, і тому не потребували довготривалої і надійної співпраці.

Враховуючи історичну особливість досліджуваного періоду, можемо зазначити, що правосуб'єктність різного роду юридичних осіб була різною по змісту та обсягу. Розрізнялися юридичні особи публічного і приватного характеру. Першу групу юридичних осіб складали політичні організації – сама держава, муніципії, громади. Всі ці політичні утворення були наділені правоздатністю як в публічному, так і в приватному праві. Юридичні особи в приватному праві призначалися для здійснення господарських завдань [3, с. 124–125]. Так, обсяг правоздатності муніципій, як юридичних осіб публічного права, з одного боку, і приватних корпорацій, з іншого, не був однаковий. Муніципії здавна були вправі отримувати майно в силу заповідальних відмов або легатів, в той час як колегіям це право було надано лише в II ст. н.е. Право бути призначеними спадкоємцями за заповітом визнавалось за муніципіями вже в класичному праві,

приватні ж корпорації навіть і за часів Юстиніана не мали такого права без особливого привілею [2, с. 132–133].

Також особливу увагу слід приділити і складу правосуб'єктності юридичної особи у римському праві. Говорячи сучасною мовою, правоздатність юридичних осіб була спеціальною, оскільки вони могла здійснювати будь-які правові дії, пов'язані лише з ціллю їх заснування. Ці суб'єкти наділялись правоздатністю в основному у галузі майнового права. Дієздатність юридичної особи розподілялась між її органами відповідно до їх компетенції. Фактично римськими юристами було визнано, що корпорація як юридична особа може вступати в правовідносини з іншими особами при безпосередній участі фізичних осіб, уповноважених на це у встановленому порядку. Закон не виділяв конкретного об'єму прав і обов'язків юридичної особи чи її органів та шляхів їх реалізації, всі ці питання регулювалися внутрішніми документами юридичної особи [4, с. 44–45]. Основним критерієм при цьому була відповідність статутів юридичних осіб вимогам закону. А відповідальність юридичних осіб фактично зводилась до персональної відповідальності її представника. Так, римські юристи підкреслювали, що за делікти представників громади не відповідають, оскільки не можуть діяти зі злим умислом [2, с. 132; 5, с. 48–49, 57].

Малодослідженим залишається питання про момент виникнення правосуб'єктності юридичних осіб, який, фактично, пов'язувався з виникненням самої юридичної особи. Так, в першу половину республіки різні приватні корпорації виникали вільно, без обмежень з боку держави. Але в I ст. до н. е., у зв'язку із загальною політичною і соціальною кризою, держава прагне накласти руку на свободу утворення союзів. Після низки змін при Цезарі та Августі був виданий закон (*lex Julia de collegiis*), в силу якого приватні корпорації, які створювались за ініціативою не менше як трьох фізичних осіб, за загальним правилом, виникали не інакше, як з дозволу державних органів. Такий дозвіл міг бути загальним, якщо засновувалась типова юридична особа (наприклад, похоронна колегія), або ж спеціальним [2, с. 133; 5, с. 56].

Важливим досягненням римських юристів стало визнання юридичного відокремлення правових статусів корпорації від її засновників. Основою положенню ідеєю майнового статусу приватної корпорації, що фактично визначало розмір та специфіку правосуб'єктності юридичної особи, стало відокремлення майнових прав та обов'язків корпорації від її засновників. Юридичне становище корпорації не припинялось, а об'єм правосуб'єктності корпорації не змінювався при виході одного із її членів.

Таким чином, римське право стало підґрунтям сучасних правових систем Західної Європи, а також багатьох неєвропейських держав [6, с. 138]. Римськими юристами вже в той час було сформовано декілька важливих постулатів щодо розуміння правосуб'єктності юридичної особи як окремого інституту права, важливі і для сучасної правової науки:

1. Правами та обов'язками можуть бути наділені не лише фізичні особи, а й їх об'єднання, які розглядались як окремі суб'єкти права. Особливим видом юридичних осіб того часу була т.з. «лежача» спадщина, де, фактично, права та обов'язки закріплювались не за особою, а за майном;

2. Об'єм прав та обов'язків юридичної особи (правоздатність) залежав від цілі її заснування, виникав з моменту заснування та був відокремлений від правосуб'єктності окремих членів юридичної особи;

3. Реалізація правосуб'єктності юридичної особи (дієздатність) здійснювалась через уповноважених представників в межах, визначених внутрішніми документами;

4. Особливе місце відводилось для поняттю деліктоздатності юридичної особи, оскільки довгий час, фактично, відповідальністю юридичної особи зводилась до персональної відповідальності її представників.

Список використаних джерел:

1. Архипов С. И. Субъект права: теоретическое исследование. СПб. : Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. 469 с.
2. Римское частное право : учебник / Новицкий И. Б. и др. ; под ред. проф. И.Б. Новицкого и проф. И.С. Перетерского. М. : ИКД «Зерцало-М», 2012. 560 с.
3. Яковлев В. Н. Древнеримское частное право и современное российское гражданское право: учебник. М. : Волтерс Клувер, 2010. 960 с.
4. Суворов Н.С. Об юридических лицах по римскому праву. М. : «Статут», 2000. 299 с.
5. Козлова Н. В. Понятие и сущность юридического лица. Очерк истории и теории : учебное пособие. М. : «Статут», 2003. 318 с.
6. Габаковська Х. Характерні особливості впливу римського права на правові системи Західної Європи. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Юридичні науки.* 2016. № 10. С. 136–141.

СЕКЦІЯ 2. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-268-8-5>

Бурхан-Крутоус Л. А.,
аспірант кафедри адміністративного, права
Інституту права
ЗВО «Міжнародний університет бізнесу і права»

ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРЕДМЕТУ ВІДАННЯ ТА ПОВНОВАЖЕНЬ ВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ СУДДІВ УКРАЇНИ

Юридично закріплена компетенція надає Вищій кваліфікаційній комісії суддів України визначені владні повноваження, закріплене коло прав та обов'язків, об'єкти впливу, що передбачені Законом України «Про судоустрій і статус суддів», Регламентом Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та іншими нормативно-правовими актами, які утворюють правову основу її діяльності. Законодавець чітко окреслює компетенцію Вищої кваліфікаційної комісії суддів України у низці нормативно-правових актів (Закон України «Про судоустрій і статус суддів», Регламент Вищої кваліфікаційної комісії суддів України тощо). Тому, з метою визначення змісту компетенції Вищої кваліфікаційної комісії суддів України у сфері формування суддівського корпусу, переведення суддів, забезпечення їх належного кваліфікаційного рівня, виникає необхідність у аналізі значної кількості нормативних актів різної юридичної сили.

Компетенційний блок адміністративно-правового статусу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України складається з двох основних складників: предмет відання Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, яким у загальному вигляді є сфера забезпечення якості суддівського корпусу та належного рівня авторитету суду і суддів у суспільстві, а також повноваження Вищої кваліфікаційної комісії суддів України у вчиняти юридично значимі дії та приймати рішення (відповідно до ст. 88 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» Комісія повноважна приймати рішення відповідно до ч. 4 ст. 92 Закону більшістю голосів від її складу, визначеного законом, затверджувати регламент, що визначає порядок її роботи).

У зв'язку з цим слід більш детально зупинитися на критичному аналізі повноважень Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, в контексті яких відповідний суб'єкт суддівського публічного врядування постає в якості суб'єкта реалізації політики держави щодо суддівського врядування. Адже вона зумовлює своїми поданнями (рекомендаціями) кадрові рішення Вищої ради правосуддя, зокрема рішення з таких питань, які мають значення під час реалізації кадрової політики у системі правосуддя України: щодо кандидата на посаду судді та внесення Вищій раді правосуддя подання про призначення судді на посаду (на підставі рекомендації Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про призначення кандидата на посаду судді) (п. п. 14, 15 ч. 1 ст. 70, п. 3 ч. 1 ст. 93 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»); про відрядження (тимчасове переведення) судді (за його згодою) до іншого суду того самого рівня і спеціалізації, як це передбачено у ч. 1 ст. 55 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», «у зв'язку з неможливістю здійснення правосуддя у відповідному суді, виявленням надмірного рівня судового навантаження у відповідному суді, припиненням роботи суду у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами»; про переведення судді (у тому числі тимчасово шляхом відрядження; крім переведення як дисциплінарної санкції) (ч. 8 ст. 79, ст. 82, п. 4 ч. 1 ст. 93 Закону України «Про судоустрій і статус суддів») [1].

Вища кваліфікаційна комісія суддів України визначає (затверджує) форму і зміст документів, які мають значення під час реалізації кадрової політики у системі правосуддя України, зокрема: визначає та розміщує на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України форми декларації родинних зв'язків, декларації добросовісності судді (ч. 1 ст. 61, ч. 1 ст. 62, ч. 1 ст. 76 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»), а також встановлює правила заповнення та подання декларації родинних зв'язків кандидата на посаду судді [2, с. 217], правила заповнення та подання форми декларації добросовісності судді [3, с. 295]; затверджує та розміщує на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України форму і зміст заяви про участь у доборі кандидатів на посаду судді, анкети кандидата на посаду судді (ч. 2 ст. 71, п. 6 ч. 1 ст. 93 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»); затверджує порядок складення відбіркового іспиту, методики оцінювання результатів відбіркового іспиту (ч. 6 ст. 73 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»), програму, навчальний план і порядок проходження спеціальної підготовки кандидатами на посаду судді (ч. 2 ст. 77, п. 6 ч. 1 ст. 93 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»), порядок складення кваліфікаційного іспиту, методику

оцінювання кандидатів (ч. 5 ст. 78 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»), положення про проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді (ч. 2 ст. 79, п. 6-1 ч. 1 ст. 93 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»), порядок, методологію регулярного оцінювання та самооцінювання судді (ч. 6 ст. 90 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»);

Крім того, Вища кваліфікаційна комісія суддів України зумовлює своїми поданнями затвердження Вищою радою правосуддя актів, які мають значення під час реалізації кадрової політики у системі правосуддя України, шляхом затвердження: порядку відрядження судді до іншого суду того самого рівня і спеціалізації (ч. 5 ст. 55 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»); порядку складення кваліфікаційного іспиту та методики оцінювання кандидатів (ч. 5 ст. 78, п. 6-1 ч. 1 ст. 93 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»), а також веде облік даних про кількість посад суддів у судах, у тому числі вакантних (п. 1 ч. 1 ст. 93 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»). Вища кваліфікаційна комісія суддів України отримує від голів місцевих, апеляційних судів, голів апеляційних палат, голів вищих спеціалізованих судів, голів касаційного суду відповідно до підп. 5 ч. 1 ст. 24, підп. 5 ч. 1 ст. 29, підп. 7 ч. 7 ст. 31, підп. 5 ч. 1 ст. 34, підп. 4 ч. 6 ст. 42 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» актуальну інформацію про вакантні посади суддів у триденний строк з дня їх утворення.

Аналіз компетенційних норм законодавства стосовно Вищої кваліфікаційної комісії суддів України свідчить про те, що компетенція Вищої кваліфікаційної комісії суддів України може структурно бути поділена на: функціональну, територіальну та нормативну (правозастосовну). Предметом функціональної компетенції виступають повноваження Вищої кваліфікаційної комісії суддів України щодо виконання покладених на неї функцій. Так, наприклад, з метою організації діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України для виконання своїх завдань має право: від свого імені вчиняти правочини, набувати майнові і особисті немайнові права; створювати та мати регіональні відділення. Бути засновником, співзасновником друкованих видань, включаючи фахові; звертатися до компетентних органів публічної влади з пропозиціями щодо вдосконалення чинного законодавства; здійснювати будь-яку іншу діяльність у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Список використаних джерел:

1. Про судоустрій і статус суддів : Закон України 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. URL.: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/1402-19>.
2. Цебинога В. Ю. Адміністративно-правовий статус Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2021. № 2. С. 213–220.
3. Вітюк Д. Л., Вітюк Р. В. Проблеми формування Вищої кваліфікаційної комісії суддів України в умовах нової судової реформи. *Альманах права*. 2020. Вип. 11. С. 293–298.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-268-8-6>

Сьох К. Я.,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ*

АДАПТАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Невід’ємною складовою євроінтеграційних процесів України є адаптація національного законодавства до стандартів Європейського Союзу (далі – ЄС). Адаптація законодавства України до законодавства ЄС полягає в поетапному ухваленні та впровадженні законів і підзаконних нормативно-правових актів України, розроблених з урахуванням права ЄС, також у внесенні відповідних змін до чинних правових актів України. Це складний процес, тому багато науковців досліджували питання адаптації у своїх дослідженнях. Але наразі, є неврегульовані процеси, що відбуваються під час адаптації, які потребують детального вивчення.

Україна розпочала євроінтеграційні процеси ще з часів своєї незалежності, тому законодавець намагається розробляти нормативно-правові акти які б відповідали праву ЄС. Оскільки, адаптація є складним процесом, для детального розуміння було розроблено у 2003 році Коментар «Адаптація нормативно-правових актів України до законодавства Європейського Союзу».

Відповідно до Коментаря процес адаптації повинен привести у відповідність українське законодавство до законодавства Європейського Союзу, але це не говорить про абсолютну ідентичність,

тобто повинні бути враховані принципи та особливості українського суспільства. Проте, наголошується що у процесі розроблення нормативно-правових актів, що підлягають адаптації, органи виконавчої влади повинні керуватися основними положеннями відповідних актів законодавства ЄС [1]. Важливим є те, що європейське право має статус наднаціонального права, тобто норми права ЄС мають перевагу над національними нормами та є обов'язковими для виконання. Уразі невідповідності національних норм до норм ЄС, діє принцип верховенства права і прямої дії норм права ЄС.

У 2004 році був прийнятий Закон України «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», де зазначено що адаптація законодавства України – це процес приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність з *acquis communautaire* [2]. В цьому ж Законі зазначено що *acquis communautaire* (*acquis*) – правова система ЄС, яка включає акти законодавства ЄС (але не обмежується ними), прийняті в рамках Європейського співтовариства, Спільної зовнішньої політики та політики безпеки і Співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ [2].

Між Україною та ЄС у продовж всієї співпраці було підписана низка угод, які наголошували на адаптації національного законодавства України до права ЄС. Однією з основних угод є «Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» від 27.06.2014, яка кардинально вплинула на наше законодавство. Відповідно до ст. 114 Угоди, сторони визнають важливість адаптації чинного законодавства України до законодавства ЄС. Україна забезпечує, щоб існуючі закони та майбутнє законодавство поступово досягли сумісності з *acquis* ЄС [3].

Аналізуючи нормативно-правові акти України, можна дійти висновків що адаптація законодавства України є частиною правових реформ яка забезпечує створення Україною нормативно-правових актів з врахуванням всіх вимог права ЄС та наголошуються на відповідність актів з *acquis communautaire*. Це означає відповідність всьому праву ЄС, первинному та вторинному.

Відповідно до Розділу II Закон України «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», дається перелік джерел права ЄС, які відносяться до первинного та вторинного. До первинного відносять: Договір про заснування Європейського економічного співтовариства 1957 року, Маастрихтський договір, Амстердамським договором, Ніццьким договором 2001 року, Договір про злиття 1965 року; акти про

приєднання нових держав-членів; до вторинного права відносять: директива; регламент; рішення; рекомендація або висновок; джерело права у формі міжнародної угоди; загальний принцип права Європейського співтовариства; рішення Європейського суду; спільна стратегія у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки; спільні дії в рамках спільної зовнішньої політики та політики безпеки; спільна позиція у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки; рамкове рішення щодо гармонізації законодавства в контексті положень Договору про Європейський Союз про співробітництво правоохоронних та судових органів у кримінальних справах; спільна позиція в контексті положень Договору про Європейський Союз про співробітництво правоохоронних та судових органів у кримінальних справах; рішення в контексті положень Договору про Європейський Союз про співробітництво правоохоронних та судових органів у кримінальних справах; загальне положення або принцип у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки, офіційні видання Європейського Союзу: Офіційний вісник Європейських співтовариств (Official Journal of European Communities); Вісник Європейського Суду (European Court Reports) [2].

Виходячи з переліку Україна повинна враховувати всі нормативно правові акти які прийняті ЄС та дотримуватися всіх основних принципів. Можна говорити про врахування і національної особливості України та законодавства, але з мінімальним відступом від *acquis communautaire*.

Адаптація законодавства України до права ЄС є складним та довготривалим процесом, який має вплинути на якість нормативно-правових актів України. Послідовність дій законодавця має бути проаналізована та спланована з дотриманням всіх вимог нормотворчості. Важливим є те, що адаптація повинна здійснюватися в кожній сфері окремо із залученням фахівців. Для досягнення ефективності під час адаптації законодавства, слід дотримуватися такої послідовності: 1) визначення актів *acquis communautaire*, які регулюють правовідносини у відповідній сфері; 2) здійснити переклад нормативно-правових актів ЄС; 3) провести аналіз діючого нормативно-правового регулювання в Україні з актами ЄС; 4) запропонувати рекомендації щодо адаптації законодавства України до права ЄС; 5) підготовка законопроектів та їх прийняття.

Запропоновані послідовні етапи дадуть можливість детально проаналізувати акти ЄС та втілити їх у національне законодавство. Аналізуючи процеси адаптації в Україні, можна зробити висновки що Україна намагається слідувати всім вимогам ЄС, але процеси адаптації, проведення реформ, відбуваються досить повільно, що призводить до

певних ускладнень, адже нормативно-правові акти ЄС змінюються та доповнюються і для України потрібно це враховувати, тому буває що деякі національні норми законів постійно змінюються та доповнюються. Ми маємо усвідомлювати що процес адаптації нас буде супроводжувати постійно, тому повинен бути чіткий алгоритм законодавчої та виконавчої влади щодо розроблення, доповнення та прийняття нормативно-правових актів які б відповідали праву ЄС.

Список використаних джерел:

1. Про адаптація нормативно-правових актів України до законодавства Європейського Союзу: Коментар 03.01.2003 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/na018697-03#Text>
2. Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18.03.2004 № 1629-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text>
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011?find=1&text=%D0%B0%D0%B4%D0%B0%D0%BF%D1%82%D0%B0%D1%86#w1_1

СЕКЦІЯ 3. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, СІМЕЙНЕ ПРАВО, ЖИТЛОВЕ ПРАВО

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-268-8-7>

Гордуна Є. А.,

студентка юридичного факультету

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ПРАВО НА ЖИТТЯ ЯК ОСОБИСТЕ НЕМАЙНОВЕ ПРАВО ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

Законодавством України закріплено, що життя людини є найвищою соціальною цінністю. Роль права на життя безпосередньо пов'язана з розвитком суспільства, держави, правосвідомості громадян та їх взаємоповаги. У той час як життя людини є скоріше соціальною категорією, то право особи на життя є категорією правовою та вважається невіддільним від усієї сукупності прав людини. Його важливість та пріоритетність перш за все підтверджується тим, що воно гарантовано та захищено не лише національним законодавством, а й на міжнародному рівні. Право на життя – це досить складний та специфічний багатофункціональний інститут, чим пояснюється відсутність єдиного наукового підходу щодо дослідження даного феномена. З огляду на це, ми вважаємо актуальним розглянути детальніше дану проблематику.

Право особи на життя проаналізовано у працях багатьох вчених-правників. Серед них варто відзначити таких науковців, як В.В. Кожан, Я.П. Кузьменко, О.О. Пунда, В.М. Слома, Д.М. Шибаніц та багатьох інших.

Беззаперечно, право на життя вважається необхідною умовою для існування інших прав особи. На міжнародному рівні воно гарантується такими міжнародно-правовими актами, як Загальна декларація прав людини 1948 р., Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р., Конвенція про права дитини 1989 р. та багатьма іншими, що підтверджує його невід'ємність та фундаментальність.

Основний Закон у ст. 27 закріплює, що кожна людина має невід'ємне право на життя і ніхто не може бути свавільно позбавлений життя, а держава зобов'язана захищати права людини. Досліджуване

право також виступає об'єктом правової охорони у цивільному законодавстві. Так, ст. 281 ЦК України повторює відповідне положення Конституції України, проте дещо деталізовано. Право людини на життя є складним явищем, тому містить ряд структурних елементів: сюди варто віднести право особи на невід'ємність її життя, заборона пасивної та активної евтаназії, право фізичної особи на захист свого життя будь-якими не забороненими законом засобами, право на стерилізацію, право на штучне переривання вагітності та право на застосування репродуктивних технологій. Деякі з цих елементів є досить дискусійними та спірними серед науковців-правників і загалом у суспільстві, незважаючи на їх законодавче закріплення. Також варто зазначити, що наука цивільного права відокремлює суб'єктивне та об'єктивне право особи на життя. У суб'єктивному значенні – це гарантована державою можливість захищати недоторканість свого життя і вільно розпоряджатись ним, а в об'єктивному – це сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини у цій сфері [1, с. 77].

Цивільний кодекс України не містить єдиного визначення права особи на життя, тому, як результат, вчені-цивілісти також не можуть дійти спільної згоди у цьому питанні, що породжує численні дискусії. На думку Я. Кузьменко, поняття «право людини на життя» необхідно розглядати, як передбачена правовими нормами міра можливої поведінки особи щодо користування життям як соціальним благом для підтримки свого існування та розвитку за допомогою фактичних та юридичних дій та вимогою до інших суб'єктів права про забезпечення і охорону свого гідного життя [2, с. 29].

На думку Д. Шебаніц, право особи на життя можна розділити на три окремі групи прав. Перша група включає в себе репродуктивні права, а також право людини на материнство або право на батьківство, право на взаємну обізнаність осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, про стан здоров'я.

До другої групи варто віднести складові права людини на життя у вузькому значенні даного поняття: право фізичної особи на невід'ємність її життя, заборона позбавлення життя, право фізичної особи захищати своє життя від протиправних посягань будь-яким є забороненими законом способами, заборона евтаназії, право на участь у медичних, наукових та інших дослідках лише повнолітньої дієздатної фізичної особи і лише за її вільною згодою.

Третю групу утворюють «соматичні права» людини, а саме право на трансплантацію органів, право на зміну статі, право на клонування тощо. [3, с. 58–60].

Досліджуючи право людини на життя, можна стикнутись з такими проблемами як неоднозначне трактування права особи на смерть, тобто право на евтаназію. У ч. 3 ст. 52 Основ законодавства України про охорону здоров'я евтаназія тлумачиться як прискорення смерті чи умертвіння невиліковно хворої особи, що вчиняється навмисно з метою припинення його страждань. Цивільний кодекс України, зокрема в ч. 4 ст. 281, встановлює заборону на задоволення прохання фізичної особи на припинення її життя. У більшості випадків цивілізоване суспільство, правові держави з деякими винятками та церква виступають проти евтаназії, адже право на смерть не може розглядатись як реалізація право особи на життя та має незворотний характер [4, с. 36].

У рішеннях ЄСПЛ присутня чітка позиція щодо моменту виникнення життя. У справі «Во проти Франції» дії лікаря, які призвели до переривання вагітності, були виправдані. Суд аргументував свою позицію тим, що плід не є людською істотою та не перебуває під захистом правових норм. Показовим є й рішення у справі «Патон проти Сполученого Королівства», у якому ЄСПЛ встановив, що потреби матері мають пріоритет над потребами ще ненародженої дитини. Право особи на захист життя є також досить деталізованим у практиці ЄСПЛ. Сюди зокрема належить захист даного права державою та захист власне носієм права, тобто самозахист. На державу покладається обов'язок утримуватись від порушення прав людини та гарантувати і забезпечувати право особи на життя [5, с. 51–52].

Підсумовуючи, варто було б зазначити, що право на життя є одним з невід'ємних прав людини, в основі якого лежить найцінніше благо. Досліджуване право є досить дискусійним зважаючи на його складну структуру, тому доцільним є закріплення поняття «право людини на життя» та його складових елементів у цивільному законодавстві.

Список використаних джерел:

1. Слома В. М. Право на життя як особисте немайнове право фізичної особи. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2012. № 1. С. 77–81.
2. Кузьменко Я. П. Загальна характеристика права людини на життя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2014. Вип. 28. Т. 1. С. 26–30.
3. Шибаніц Д. М. Сучасна проблематика теорії "поколінь прав людини" в умовах європейської міждержавної інтеграції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2015. Т. 1. Вип. 31. С. 57–61.
4. Кожан В. В. Окремі аспекти реалізації права на життя. *Національний юридичний журнал: теорія та практика*. 2015. № 6. С. 33–37.

5. Моткова О. Право на життя у рішеннях Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 1. С. 49–59.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-268-8-8>

Зайцева-Калаур І. В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права і процесу
Західноукраїнського національного університету*

Ціщора О. І.,

*студентка IV курсу
юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету*

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Сучасні реалії, зумовлені, насамперед, воєнними діями, прискоренням діджиталізації, глобальна пандемія COVID-19, а також економічна криза поставили цифрові та наукові технології в центр глобальної уваги. При цьому, незаконне використання та реалізація прав інтелектуальної власності перетворились для сучасного суспільства в масштабну проблему, так як стан порушень у сфері інтелектуальної власності завдає чималих збитків їх правовласникам, становить загрозу в економічній сфері й підриває авторитет держави на міжнародній арені.

Угода між Україною та Європейським Союзом, є найбільш пріоритетним напрямом реформування внутрішньополітичних процесів, проте спектр наявних проблем об'єктивно посилює необхідність регулювання та модернізації захисту прав інтелектуальної власності України.

Право інтелектуальної власності України вирізняється розгалуженою системою законодавчого регулювання, так як Конституція України, Цивільний кодекс України, Кримінальний кодекс України, Митний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення та більше сотні спеціальних нормативних актів покликані захищати сферу інтелектуальної власності в нашій державі.

З огляду на те, що Україна обрала пріоритетний напрям стати повноправним учасником європейських інтеграційних процесів, важливу роль відводиться міжнародним угодам. Однією з ключових – є Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності, що передбачає запровадження мінімальних вимог до стандартів захисту прав інтелектуальної власності.

Важливу роль в процесі вдосконалення чинного національного законодавства у сфері охорони та захисту інтелектуальної власності, відіграє Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами з іншої сторони, де в свою чергу, Україна зобов'язалась гарантувати рівень захисту прав інтелектуальної власності, а також забезпечити всі необхідні умови створення чи використання інноваційних та творчих продуктів на своїй території [1, с. 22].

На виконання зазначених вимог, за останні декілька років, законодавцем внесені ряд змін до законів, що регулюють охорону та захист прав на окремі об'єкти інтелектуальної власності. Так, для прикладу, прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони і захисту прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби з патентними зловживаннями» від 21.07.2020 р. покликане забезпечити виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції в частині узгодження положень чинного законодавства України щодо охорони прав на промислові зразки із правом Європейського Союзу. З набранням чинності закону передбачено додатковий критерій охороздатності у вигляді індивідуального характеру промислового зразка; додані положення про охорону незареєстрованого промислового зразка; передбачена можливість оскаржити свідоцтво не тільки у суді, а і у Апеляційній палаті. Перелік змін не є вичерпним.

Також, на виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС одне з положень яких закріплює за роботодавцем майнові права на комп'ютерну програму, якщо вона створена найманим працівником на виконання своїх трудових обов'язків або відповідно до вказівок роботодавця, якщо інше не передбачено контрактом внесено зміни до чинного законодавства України. Так, відповідно до Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» ст. 440 Цивільного кодексу України доповнено частиною третьою наступного змісту: майнові права на комп'ютерні програми та/або бази даних, створені у зв'язку з виконанням трудового договору (контракту), належать юридичній або фізичній особі, де або у якої працює

працівник, який створив ці комп'ютерні програми та/або бази даних, якщо інше не встановлено договором.

Більше того, за останні декілька років, суттєво збільшено подачу міжнародних заявок на об'єкти промислової власності. Наприклад, заступником Генерального директора Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) з питань винаходів та технологій, було здійснене дослідження, яким з'ясувалось, що Україна продемонструвала 30-відсоткове зростання кількості міжнародних заявок на об'єкти промислової власності й посідає 39-у сходинку у світі [4, с. 190].

З метою забезпечення інтеграції України у міжнародний та європейський інтелектуальний простір з врахуванням національних інтересів нашої країни заслуговує на увагу проєкт Національної стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності України на період 2020–2025 рр., представлений 16 грудня 2019 р. на парламентських слуханнях у Верховній Раді України. Однією з ключових ідей стратегії стало розуміння необхідності впровадження в державну політику комерціалізації інтелектуальної власності та її ефективного включення в національну економіку й розбудову інноваційної системи, що цілком узгоджується із зобов'язаннями, які взяла на себе Україна у зв'язку з ратифікацією Угоди про Асоціацію [1, с. 23–24].

Проте, не зважаючи на такі позитивні тенденції, рівень захисту прав інтелектуальної власності в нашій державі бажає кращого. Так Комітет освіти і науки Верховної Ради оприлюднив висновки міжнародних експертів про те, що Україна за рівнем захисту інтелектуальної власності посідає лише 114-е місце у світі [4, с. 190].

Згідно з річною доповіддю Єврокомісії щодо захисту та забезпечення прав інтелектуальної власності у третіх країнах, Україна залишається країною другого пріоритету, так як наявні серйозні системні проблеми у сфері захисту та дотримання прав інтелектуальної власності, що спричиняє суттєву шкоду бізнесу Євросоюзу [2, с. 28].

Серед основних проблем, які гальмують процес побудови курсу на євроінтеграцію України в сфері інтелектуальної власності є: недосконалість законодавчої бази, зокрема пов'язаної із введенням та вартісною оцінкою об'єктів права інтелектуальної власності, неефективна експертна процедура дослідження відповідності поданих заявок на реєстрацію виключних майнових прав на промислові зразки, низький рівень правової освіченості суспільства, використання неліцензійного програмного забезпечення, відсутність належного захисту прав авторів з огляду на непрозорий механізм збору та розподілу авторських винагород через організації колективного

управління, низький рівень фахової підготовки осіб, діяльність, яких пов'язана зі сферою інтелектуальної власності.

Важливе місце посідає проблема захисту об'єктів, зокрема авторського права в мережі Інтернет, де основним джерелом її виникнення та розвитку залишається питання анонімності користувача в віртуальному просторі. Вирішенням проблеми повинне стати спеціалізоване законодавче регулювання у державі, а також законодавець повинен підвищити рівень покарань за порушення у вказаній сфері залежно від рівня суспільної небезпеки.

Не менш важливим кроком на шляху до втілення стандартів, визначених Угодою про Асоціацію, є судова реформа. Важливо звернути увагу на той факт, що в Україні відсутній спеціалізований судовий орган, покликаний розглядати справи про правопорушення у сфері інтелектуальної власності. Так, у вересні 2017 р. розпочалася робота над створенням єдиного спеціалізованого судового органу – Вищого суду з питань інтелектуальної власності, проте повноцінна робота цього органу ще не розпочалась. Головна причина цьому – відсутність Вищої кваліфікаційної комісії суддів, яка внаслідок законодавчих змін не працює в Україні останні роки. У чинному законодавстві не визначено, за яких умов Вищий суд з питань інтелектуальної власності може розпочати роботу, як визначатиметься день початку роботи цього суду та Апеляційної палати. Немає і норм щодо перехідних положень стосовно розгляду судами відповідних справ [3, с. 59].

Таким чином, можна дійти висновку, що захист прав інтелектуальної власності України в контексті європейської інтеграції, перебуває на етапі активного реформування, так як має відповідати сучасним вимогам кращих європейських та світових практик.

Список використаних джерел:

1. Бойко І. Й. Тенденції розвитку права інтелектуальної власності України в контексті угоди про асоціацію. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2021. Вип. 5(40). С. 22–25. Режим доступу: <https://doi.org/10.32837/ryuv.v0i5.926>
2. Гришко І. Ю., Уткіна М. С. Проблеми захисту прав інтелектуальної власності в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Вип. 4(33). С. 26–30. Режим доступу: <https://doi.org/10.32837/ryuv.v0i4.618>
3. Лінник Н. В., Мороз І. М. Актуальні проблеми захисту прав інтелектуальної власності в Україні в умовах впровадження судової реформи. *Актуальні питання сучасної науки та освіти (частина I)* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів,

10–11 червня 2021 року. Львів : Львівський науковий форум. 2021. С. 58–60.

4. Назаренко С. М., Майстро Д. С., Перерва П. Г. Сучасні проблеми захисту прав інтелектуальної власності в Україні. *Законодавство України у сфері інтелектуальної власності та його правозастосування: національні, європейські та міжнародні виміри* : матеріали 6-ї Всеукраїнської наук.-практ. конф. молодих вчених та студентів з проблем інтелектуальної власності, 27 вересня 2018 р. Київ : Інтерсервіс. 2018. С. 190–194.
5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011
6. Федоришин Г. В. Проблеми захисту прав інтелектуальної власності в Україні. *Правове забезпечення розвитку освіти і науки в контексті євроінтеграції України* : матеріали міжнародної наукової онлайн-конференції м. Київ, 1–2 квітня 2020 року. Київ : П'ятнадцять юридичні читання. 2020. С. 178–180.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-268-8-9>

Крижевська О. О.,

кандидат юридичних наук,

*доцент кафедри нотаріального, виконавчого процесу та адвокатури,
прокуратури, судоустрою*

Навчально-наукового інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СУБ'ЄКТИ НОТАРІАЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Поряд з об'єктом ще одним елементом нотаріальних процесуальних правовідносин як і в структурі інших правовідносин виділяють його суб'єктів.

Дослідження суб'єктів нотаріальних процесуальних правовідносин не втрачає своєї актуальності, адже із огляду на масштабний елементний склад даного інституту його складові отримали замало наукової уваги та аналізу.

С.Я. Фурса поділяє суб'єктів нотаріальних процесуальних правовідносин на три групи. До першої групи належать особи, які

вчиняють нотаріальні провадження та допоміжний персонал. До другої групи належать особи, які беруть участь у нотаріальному провадженні. До третьої групи належать особи, які сприяють нотаріусу у вчиненні нотаріального провадження [1, с. 121–122]. В.В. Баранкова вважає, що залежно від функцій та мети участі у нотаріальному процесі всі його суб'єкти можуть бути розподілені на три групи: особи, наділені правом вчинення нотаріальних дій (нотаріальні органи); особи, заінтересовані у вчиненні нотаріальної дії; особи, які сприяють вчиненню нотаріальної дії [2, с. 156]. І.Г. Бережна у розробленому проекті Нотаріального процесуального кодексу серед учасників нотаріального процесу також виокремлює осіб, заінтересованих у вчиненні нотаріальної дії, та осіб, що сприяють здійсненню нотаріальної діяльності [3]. М.С. Долинська усіх суб'єктів нотаріального процесуального права поділяє на чотири групи. Першою групою у неї охоплені суб'єкти, які мають право вчиняти нотаріальні дії; до другої групи суб'єктів нотаріального процесу належать особи, що звертаються по вчинення нотаріальних дій; до третьої групи суб'єктів нотаріального процесу відносяться органи державної влади України; до четвертої групи суб'єктів нотаріального процесу, на її думку, слід віднести органи самоврядування нотаріусів [4, с. 169–171].

На наш погляд, досить дискусійною виглядає остання класифікація. По-перше, зазначена класифікація, більш ймовірно, є класифікацією не суб'єктів нотаріального процесуального права чи суб'єктів нотаріального процесу, як про те у окремих місцях зазначає М.С. Долинська, а суб'єктів нотаріального права. Це пояснюється тим, що, наприклад, ні такі суб'єкти як органи державної влади, до яких М.С. Долинська відносить органи, що здійснюють владні повноваження щодо врегулювання організації нотаріату і контролю за здійсненням нотаріальної діяльності [4, с. 169], ні такі суб'єкти як органи самоврядування нотаріусів жодної участі у нотаріальних процесуальних правовідносинах, які складаються вже в процесі здійснення нотаріусами нотаріальних дій, не беруть. Вони беруть участь у нотаріальних правовідносинах, що складаються у зв'язку з організацією інституту нотаріату, через це можуть бути визнані суб'єктами нотаріального права, а не суб'єктами нотаріального процесу. По-друге, ця класифікація жодним чином не охоплює цілу групу суб'єктів нотаріальних процесуальних правовідносин, які залучаються до проведення нотаріальних дій, наприклад, особу, яка підписує правочин замість заявника, перекладача тощо.

Щодо ж класифікацій, наведених С.Я. Фурсою та В.В. Баранковою, то їх слід розглядати вірними, оскільки вони ґрунтуються на розроблених процесуальною наукою класифікаціях суб'єктів

у судочинстві, насамперед, цивільному. Таким чином, вважаємо, що зазначені класифікації можуть бути взяті за основу при дослідженні питань суб'єктів нотаріальних процесуальних правовідносин.

Список використаних джерел:

1. Теорія нотаріального процесу: Науково-практичний посібник / за заг. ред. С.Я. Фурси. К. : Алерта; Центр учбової літератури, 2012. 920 с.
2. Баранкова В. Система суб'єктів нотаріального процесу: теоретичні та практичні аспекти. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2013. № 6. С. 155–166.
3. Проект Нотаріального процесуального кодексу України 3197 від 19.09.2008. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=3197&skl=7
4. Долинська М. С. Нотаріальний процес: підручник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. 652 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-268-8-10>

Панько А. І.,
студентка

Львівського національного університету імені Івана Франка

ПОМИЛКА ЯК ПІДСТАВА ВИЗНАННЯ ПРАВОЧИНУ НЕДІЙСНИМ

Незважаючи на чималу дослідженість недійсних правочинів, сьогодні ще виникає чимало теоретичних та практичних питань зокрема й щодо тих правочинів, які вчинено під впливом помилки. Підґрунтям цьому є насамперед неоднорідність правової природи недійсних правочинів як юридичних фактів, наявність оціночних понять при кваліфікації таких правочинів, які дещо по-різному тлумачаться в юридичній літературі та спричиняють певні труднощі у судовій практиці.

При вступі в цивільні правовідносини, суб'єкти цивільного права мають діяти передбачливо та раціонально. Однак, це виходить далеко не кожного разу. Тому на практиці часто виникають ситуації укладення договорів під впливом помилки. У цьому випадку особа не розуміє, що її воля не істинна, тобто не відповідає дійсності. Така ситуація виникає не в силу зовнішнього впливу, а в результаті внутрішніх психічних

процесів самої особи, що помиляється. Ромовська З. В. слушно зазначає: основна відмінність між договорами укладеними під впливом обману та договорами укладеними під впливом помилки полягає в наявності умислу – якщо умисел особи на обман не доведено, вважається, що має місце помилка [1, с. 398].

Правочин, який вчинено під впливом помилки є прямо передбаченим ЦК України, відповідно до статті 229 якого:

«1. Якщо особа, яка вчинила правочин, помилилася щодо обставин, які мають істотне значення, такий правочин може бути визнаний судом недійсним.

Істотне значення має помилка щодо природи правочину, прав та обов'язків сторін, таких властивостей і якостей майна, які значно знижують його цінність або можливість використання за цільовим призначенням. Помилка щодо мотивів правочину не має істотного значення, крім випадків, встановлених законом.

2. У разі визнання правочину недійсним особа, яка помилилася в результаті її власного недбалства, зобов'язана відшкодувати другій стороні завдані їй збитки. Сторона, яка своєю необережною поведінкою сприяла помилці, зобов'язана відшкодувати другій стороні завдані їй збитки». [2]

Укладаючи правочин, особа вважає, що останній відповідає її потребам, сформованим інтересам. Проте згодом виявляється, що це не так. І саме в цей момент виникає питання про законність тих відносин, які виникли в результаті укладення такого правочину. Ускладнюється все це ще й тим, що сторонній особі майже неможливо визначити, який же правочин вчинений під впливом помилки, тобто ззовні він є абсолютно законним: не порушуються жодні імперативні норми цивільного права. Більше того, інша сторона правочину цілком справедливо має право розраховувати на дійсність вираження волі свого контрагента в результаті об'єктивної неможливості розпізнання помилки [3, с. 229].

Алексій Р. В. додає: «Помилка повинна існувати на момент вчинення правочину. Тобто у особи сформувався хибні уявлення про певні обставини цього правочину до того, як особа почала виконувати правочин. Також необхідно враховувати те, що помилка повинна бути обов'язково істотною. Отже, вада волі у таких правочинах полягає у неправильному, деформованому сприйнятті тих обставин, які мають вагоме значення для конкретного виду правочину» [4, с. 70].

Чинна станом на сьогоднішній день Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» від 6.11.2009 № 9 не надає визначення помилки, залишаючи це питання науковцям. Найбільш

повним, на нашу думку, є визначення помилки дане Давидовою І. В. Науковець зазначає: «Помилка – неправильне сприйняття особою фактичних обставин правочину, що вплинуло на її волевиявлення, за відсутності якого можна було б вважати, що правочин не був би вчинений, так і припущення щодо фактів або правових норм, яке не відповідає реальним обставинам, існуючим на момент укладення договору» [5, с. 40].

Хоча стаття 229 ЦК України містить перелік обставин, помилки щодо яких мають істотне значення, ця норма зазнає небезпідставної критики в наукових працях. Постає питання: чи є цей перелік вичерпним? На користь того, що цей перелік не є вичерпним, свідчить саме формулювання вказаної статті, оскільки вона допускає наявність випадків установлення законом інших обставин, помилка щодо яких має істотне значення (наприклад, мотив) [6, с. 25]. Також на невичерпність цього переліку вказується в Узагальненні Верховним Судом України практики розгляду судами цивільних справ про визнання правочинів недійсними від 24.11.2008. Суд зазначає: «Воля особи до вчинення правочину і результат правочину не узгоджуються в разі помилки, якщо вона має істотне значення. Вважаємо, що такими є помилки щодо правової природи правочину, його змісту, предмета, ціни, сторони, якості об'єкта тощо. Істотною може вважатись помилка, наслідки якої взагалі неможливо усунути або для їх усунення стороні, яка помилилася, необхідно здійснити значні витрати. Найчастіше хибне сприйняття стосується правової природи та предмета правочину, що може виникнути при визначенні тотожності предмета або його якості. Обставини, щодо яких помилилася сторона правочину, мають існувати або, навпаки, бути відсутніми саме на момент вчинення правочину. Сторона на підтвердження своїх вимог про визнання правочину недійсним повинна довести, що така помилка насправді мала місце, тобто надати докази, які б свідчили про її помилку щодо істотних обставин правочину» [7]. Позиція щодо вичерпності переліку, наведеного в абз. 2 ч. 1 ст. 229 ЦК України, знаходить свою підтримку в працях Крата В. І., який наполягає на однозначному тлумаченні положень ст. 229 ЦК України стосовно видів помилок, що мають істотне значення, кола суб'єктів, які можуть оспорювати правочин, та його правових наслідків, що дозволить забезпечити баланс інтересів у цивільному обороті [8, с. 35].

«Значну частину спорів, які розглядалися судами, становлять справи про визнання недійсними правочинів, вчинених під впливом обману або помилки; найчастіше це пов'язано із відчуженням нерухомого майна», – зазначено в п. 11 Аналізу ВССУ щодо застосування Постанови Пленуму ВСУ № 9 від 06.11.2009. Має суттєве значення те,

щодо яких саме обставин помилилася особа, чи була вона стороною правочину, ким і за яких обставин було повідомлено викривлену інформацію з метою спонукати особу до вчинення правочину, тощо. Позивачі, звертаючись із такими вимогами, здебільшого в основному обґрунтовували їх тим, що, укладаючи договори дарування, вони вважали, що укладають договір довічного утримання, а тому помилялися щодо правових наслідків договору, і це є обставиною, що має істотне значення для визнання правочину недійсним з підстав, передбачених ст. 229 ЦК [9].

Отже, зміст істотності помилки повинен мати суб'єктивно-об'єктивну характеристику, але її форма завжди повинна мати об'єктивний характер, тобто пізнаватися за допомогою права. Варто додати, що суб'єктивний елемент істотності помилки має відповідати її об'єктивному складникові. Лише за таких умов між цими елементами буде наявний двосторонній діалектичний зв'язок, за допомогою якого легко врахувати інтереси як окремого суб'єкта так і обох сторін [3, с. 232]

Таким чином, хоча на практиці часто виникають ситуації укладення правочинів під впливом помилки, не кожна помилка є істотною. Для визнання правочину недійсним через вчинення його під впливом помилки, необхідна відповідність між суб'єктивним елементом істотності помилки та її об'єктивним складником.

Список використаних джерел:

1. Ромовська З. В. Українське цивільне право: Загальна частина. Академічний курс : підручник. 2005. Київ : Атіка. С. 560.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435 – IV / Верховна Рада України. Відомості Верховної Рада України. 2003 р. № 40–44. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Лаврінченко І. А. Визнання недійсним правочину вчиненого під впливом помилки. *Юридичний бюлетень*. 2018. Вип. 7. С. 228–248. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2018/7_2018/part_1/36.pdf
4. Алексій Р. В Правочини з вадами волі: проблеми теорії та практики : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Івано-Франківськ, 2020. 222 с. URL: https://ukd.edu.ua/sites/default/files/202104/дисертація_Алексій_на_сайт_prot.pdf
5. Давидова І. В. Категорія помилки в цивільному праві та законодавстві. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 36. С. 36-42. URL: <http://www.apdp.in.ua/v66/06.pdf>.
6. Самбір О. Є. Помилка, що має істотне значення як підстава для визнання правочину недійсним. *Підприємництво, господарство*

i право. 2017. Вип. 4. С. 24–29. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/4/6.pdf>

7. Практика розгляду судами цивільних справ про визнання правочинів недійсними : Узагальнення Верховного Суду України від 24.11.2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0003700-08#Text>
8. Крат В. І. Недійсність правочинів, учинених під впливом помилки. *Юрист України*. 2012. № 1–2(18–19). С. 35–40. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2764/1/Krat_35-40.pdf
9. Аналіз Вищого спеціалізованого суду України окремих питань судової практики, що виникають при застосуванні судами рекомендаційних роз'яснень, викладених у постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» від 06.11.2009 №9. URL: <https://zib.com.ua/ua/print/127479.html>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-268-8-11>

Созанська М. М.,

студентка

Львівського національного університету імені Івана Франка

СВОБОДА ВИБОРУ КОНТРАГЕНТА ЯК ПРОЯВ ПРИНЦИПУ СВОБОДИ ДОГОВОРУ

Цивільне законодавство досить-таки чітко сформулювало основні норми щодо свободи договору, проте аналіз цього поняття завжди викликав та буде викликати особливу зацікавленість не тільки у професійних цивілістів, але й у пересічних громадян.

Свобода договору є важливим принципом цивільного права, який реалізується суб'єктами права в цивільному обороті за допомогою диспозитивних норм. Він ґрунтується на можливості суб'єкта діяти в цивільному обороті за своїм розсудом, а диспозитивність надає суб'єкту цю можливість. У її основі лежить юридична свобода індивіда здійснювати суб'єктивні права за своїм розсудом. Свобода договору заснована на свободі волевиявлення, а вона, у свою чергу, спирається на свободу волі, що реалізується за допомогою диспозитивності норм цивільного права [4, с. 67].

Принцип свободи договору не просто закріпленій у чинному Цивільному кодексі України, але й визнаний однією із засад цивільного законодавства, що впливає зі змісту ст. 3 Цивільного кодексу України.

Також у Главі 21 Цивільного кодексу України зазначається, що до особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи належить і право на свободу, адже фізична особа має право на свободу, що містить в собі і свободу договору [1].

Наведені законодавчі положення надають учасникам цивільних правовідносин особливу можливість відступати від норм закону та врегулювати ці відносини на власний розсуд.

Свобода договору виникла тоді ж, коли і сам договір. Адже основним елементом договору є узгодження вільного волевиявлення його сторін. Не маючи свободи, сторони не можуть висловити власну волю [8, с. 209].

Свобода договору – це досить багатогранне поняття. І для того, щоб у повній мірі з'ясувати сутність принципу свободи договору, слід виокремити його прояви. Зміст цієї основоположної засади в загальному розкривається у ст. 627 ЦК України, яка, як відомо, з посиланням на ст. 6 ЦК України встановлює співвідношення договору та актів цивільного законодавства. Ті норми й визначають основні елементи принципу свободи договору, відносно яких сторони є вільними.

Проаналізувавши норми Цивільного кодексу України, можемо зазначити, що законодавець у ст. 6 та 627 ЦК України закріпив такі прояви свободи договору, як свобода укладення договору, свобода вибору контрагента та свобода визначення виду та умов договору.

Як відомо, свобода договору проявляється на певних рівнях розвитку цивільно-правових відносин. І одним з важливих проявів цього основоположного принципу є вільний вибір контрагентів.

Тобто у разі прийняття особою принципового рішення про те, що нею укладатиметься договір, вона на свій розсуд обирає того, з ким вступатиме у правовідносини. Інакше кажучи, вона вільна у виборі контрагента за договором [7, с. 141].

На цьому наголошує й О. В. Басай, який зазначає, що фізичні та юридичні особи вільні у виборі контрагента майбутнього договору. У процесі досягнення згоди сторони є юридично рівними по відношенню один до одного [3, с. 122].

Свобода вибору контрагента проявляється у праві особи самостійно визначити з ким вступати у договірні відносини, керуючись виключно власним досвідом та міркуваннями. Будь-який вплив на суб'єктів цивільних правовідносин з метою примушування їх до вступу

у договірні відносини з певними фізичними чи юридичними особами не допускається [6, с. 244].

Також багато науковців твердять, що учасники цивільних правовідносин мають право самі визначати, чи укласти їм договір, чи ні, та з ким із партнерів вступати у договірні правовідносини. Тобто сторони договору самі здійснюють вибір контрагента договору та вирішують питання про встановлення договірних відносин.

Суб'єкт цивільних правовідносин, який має намір укласти той чи інший договір, здійснює пошук та проводить системне порівняння всіх потенційних його контрагентів. Кожен учасник цивільних правовідносин має власні інтереси, які і лежать в основі вибору контрагента з відповідними перевагами. Такими перевагами може бути фірмова марка (бренд), надійна ділова репутація, спеціалізація, іноземний відсоток у корпоративній структурі, багаторічний досвід роботи у відповідній сфері діяльності, більш вигідні умови договору, зручне географічне розташування тощо [5, с. 50–51].

Свобода договору є надважливою засадою цивільного права, проте вона не може мати безмежний характер, про що й наголошується у правовій доктрині.

Також про межі свободи договору вказується і в Постанові Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду, де Суд наголошує, що при реалізації принципу свободи договору слід враховувати вимоги ЦК України, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, розумності та справедливості. Тобто законодавець, закріплюючи принцип свободи договору, встановив і його обмеження. Причому останні є одночасно й межами саморегулювання [2].

Проаналізувавши доктринальні підходи щодо вибору контрагентів, дійшли висновку, що цивільне законодавство України закріплює широкі спектр можливостей для суб'єктів цивільних правовідносин, а саме: вступати у цивільно-правові відносини, укласти договір для досягнення мети, яку перед собою вони ставлять. Також кожен учасник цивільних правовідносин має право на вільний вибір контрагента договору у договірних відносинах, що і є основою такого фундаментального принципу, як свобода договору.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Верховна Рада України*. 2003. № 40–44, ст. 356 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення 22.10.2022).

2. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 30 вересня 2020 р., судова справа № 559/1605/18. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2021_12_29_prezent_Krat.pdf (дата звернення 22.10.2022).
3. Басай О.В. Принцип свободи договору за цивільним законодавством України. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1_2013/11.pdf (дата звернення 24.10.2022).
4. Дрішлюк В. І. Принцип свободи договору в договірних відносинах у сфері надання медичних послуг. URL: http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/1055/1/%D0%94%D1%80%D1%96%D1%88%D0%BB%D1%8E%D0%BA%20%E2%84%963-4_2016.pdf (дата звернення 22.10.2022).
5. Мельниченко Р. В. Свобода договору в динаміці цивільних договірних правовідносин. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/4483/1/%C2%AB%D0%A1%D0%92%D0%9E%D0%91%D0%9E%D0%94%D0%90%20%D0%94%D0%9E%D0%93%D0%9E%D0%92%D0%9E%D0%A0%D0%A3%C2%BB%20%D0%92%20%D0%94%D0%98%D0%9D%D0%90%D0%9C%D0%86%D0%A6%D0%86%20%D0%A6%D0%98%D0%92%D0%86%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%98%D0%A5.pdf> (дата звернення 23.10.2022).
6. Цивільне право України: навчальний посібник / кол. авторів ; за ред. Г. Б. Яновицької, В. О. Кучера. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. 468 с.
7. Цивільне право : підручник за ред. Спасибо-Фатєєва І. В., Борисова В. І. : у 2 т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін. Харків : Право, 2011. Тернопіль. 2011. 816 с. URL: [file:///C:/Users/User/Downloads/4_5863004961792590496%20\(17\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/4_5863004961792590496%20(17).pdf) (дата звернення 22.10.2022).
8. Цюкало Ю. В. Щодо розуміння свободи договору: теоретико-прикладний аспект. URL: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2013_1/ууууу/209.pdf (дата звернення 22.10.2022).

Токарева В. О.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВО НА ВИДАЛЕННЯ ТА ПРАВО НА ЧИСТИЙ ЦИФРОВИЙ ЛИСТ

У науці піддається критиці право на видалення або «право на забуття» передбачене Регламентом ЄС 2016/679 (далі Регламент ЄС 2016/679) відомого як GDPR, через обмеженість реалізації права на видалення даних або «права на забуття», адже допускає лише можливість видалення персональних даних за дотриманням визначених умов та певних ситуацій [1]. Оскільки ст. 17 Регламенту ЄС 2016/679 передбачає виключення із права на видалення даних, які покликані врівноважити інтереси контролерів даних та суб'єктів даних, на думку Б. Кастерса право на видалення не є основним правом, по-перше, тому, що воно міститься у вторинному, а не в основному законодавстві, і, по-друге, тому, що воно не є абсолютним правом та передбачає виключення із застосування.

М. Фазліоглу підтримує тезу, про те, що реалізація права на видалення даних є досить обмеженим та контролери не завжди зобов'язані співпрацювати із запитами суб'єктів даних [2].

З огляду на зазначене, поряд із законодавчим закріпленням права на видалення даних у доктрині висувається ідея про існування права почати все з чистого (цифрового) листа, яке покликане дозволити особам дійсно розпочати абсолютно нову (цифрову) ідентичність. Оскільки алгоритми збирання та профілювання великих даних є механізмами які з часом самопосилуються, про що зазначає винахідник Гугл Р. Курцвейл [3], то навіть незначні відхилення, невірні або неповні дані, можуть в подальшому призвести до ще більших значних не точних результатів у висновках та профілях. Наприклад, спостереження правоохоронними органами в більшій мірі, будучи зосередженим у неблагополучних районах міста, може призвести з часом до упередженого та суб'єктивного заповнення баз даних та профілювання мешканців цих районів, навіть за відсутності їх девіантної поведінки, з огляду на ризики пов'язані із районом проживання.

За твердженням Т. Калдерса та Б. Кастерса, оскільки алгоритми та інструменти профілювання ризику у подальшому можуть

застосовуватися для отримання профілів осіб які можуть потенційно схильними до правопорушень з поліцейських баз даних, результати будуть свідчити [4], що поліції слід зосередити спостереження за цими районами, водночас данні від початку містили упередженість. Таким чином мешканці навіть без ознак девіантної поведінки будуть під прихильним наглядом правоохоронних органів. Посилення поліцейського нагляду може призводити до стигматизації цих районів, зниження вартості нерухомості в цих районах та ускладнити можливість позбавитися від профілів та стереотипів, які стануть перешкодою подальшому переїхати в інший район. Такі результати профілювання можуть залишитися з особою на все життя.

Можна порівняти із ситуацією коли особа повернувшись після відбуття покарання у закладах позбавлення волі, повинна мати можливість розпочати життя з чистого аркуша. Незважаючи на те, що в деяких юрисдикціях заборонено відмовляти будь-кому в прийомі на роботу через судимість, насправді реінтеграція може бути складною для колишніх засуджених. Саме з цієї причини в деяких штатах США, наприклад штаті Нью-Йорк, ухвалено закон, який забороняє дискримінацію при прийомі на роботу з посиланням та на підставі судимості (CBED) [5]. В цьому прикладі антидискримінаційного законодавства начебто повинно бути достатньо, для переконання у необхідності розробки прав на цифровий лист та з тим, на думку прибічників запровадження даного права, воно має охоплювати більш широке коло питань, які не можуть бути розв'язані та вирішені в межах норм антидискримінаційного законодавства.

Водночас, слід зазначити, що практика ЄСПЛ певний проміжок часу формувалася з огляду на потребу врахування значущості тяжкості злочину та суспільного інтересу в отриманні доступу до інформації про особу та про вчинений злочин при прийнятті рішення про можливість видалення такої інформації із інформаційних систем. У справах *V.V. v. France* [6] та *Gardel v. France* [7] постало питання, чи слід вважати порушенням ст. 8 Конвенції Ради Європи 1981 року Про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних, включення у національну систему бази даних інформації про осіб які вчинили злочини сексуального характеру. Відповідно до обставин справ зберігання даних мало відбуватися впродовж 20–30 років залежно від тяжкості злочину. ЄСПЛ прийняв до уваги тяжкість злочинів та зацікавленість суспільства в існуванні таких баз даних та прийшов до висновку, про те, що у даних справах не відбулося порушення ст. 8, з огляду на існування процедури пред'явленн я вимоги про вилучення інформації із бази даних.

У справі *M.M. v. the United Kingdom* заявниця скаржилася на зберігання та розкриття попередження поліції про викрадення дитини, яке не біло вилучене із її матеріалів справи які зберігаються у поліції [8].

У справі *Dalea v. France* [9] заявник скаржився, що зберігання інформації про нього в інформаційній системі держав Шенгенської домовленості призвело до того, що йому не дозволялися поїздки в межах Шенгенської зони та відмовлялося у видачі відповідних віз, в особистих та професійних цілях. Його скарга була визнана неприйнятною за ст. 8 та ЄСПЛ зазначив, що заявник міг оскаржити пропорційність цих заходів у різних національних органах.

Слід зазначити, що з огляду на зростання потреби у транс-кордонному обміні даними, актуальність питань пов'язаних із зберіганням та обробкою даних у національних та європейських системах даних у практиці національних судів та ЄСПЛ, буде зростати. Так, відповідно до даних Європейського наглядового органу захисту інформації, за останні десять років також відмічається збільшення міжнародної активності поліції та судів у боротьбі з терористичною діяльністю та іншими формами міжнародної організованої злочинності, що забезпечується значними обміном інформацією з метою здійснення правоохоронної діяльності.

Крім того, з метою визнання 58 державами світу електронних версій українських документів вебпорталу «Дія» та надання можливості використовувати громадянами України електронного відображення інформації, що міститься у документах, передачі електронних копій відповідних документів, отримання публічних послуг за межами України за допомогою засобів Єдиного державного вебпорталу електронних послуг «Дія», іноземних суб'єктів відносин пов'язаних з персональними даними має бути підключено до інформаційних систем України [10].

Слід констатувати, що наразі концепція права суб'єкта заперечувати проти подальшої обробки його/її особистих даних та обов'язок контролера даних видаляти інформацію негайно після того, як вона перестає бути необхідною для цілей обробки стає дуже актуальною та набуває свого розвитку, водночас реалізація цього права відбувається з урахуванням дотримання потреб суспільних інтересів про, що свідчать практика ЄСПЛ останнього двадцяти років.

Поряд зі правом суб'єктів персональних даних заперечувати проти подальшої обробки персональних даних, пов'язано право на виправлення неточних персональних даних зібраних у електронних базах даних, передбачене у ст. 16 Регламенту ЄС 2016/679 та потреба

у закріпленні якого було зазначено, ще у Резолюції Ради Європи Про захист конфіденційності фізичних осіб по відношенню електронних баз даних у недержаному секторі від 26.09.1973.

Регламент ЄС 2016/679 наділяє суб'єктів даних правом вимагати від контролера, без невинуватих зволікань, виправити неточні персональні дані щодо нього. Правом на уточнення особа може скористатися у разі доповнення або виправлення неповної інформації у випадку профілювання, коли компанія складає профілі співробітників або користувачів за різними підставами (виробничість труда, маркетинг тощо). Тобто ситуація коли компанія здійснює профілювання, застосовує автоматизовану обробку персональних даних для прийняття рішень, аналізу або прогнозування особистих переваг, поведінки чи установок (згідно ст. п. 24 Преамбули Регламенту ЄС 2016/679).

Припускається, що особа яка піддається профілюванню може скористатися своїм правом на доступ до даних за ст. 15, щоб дізнатися які дані щодо неї були використані для складання профілю та зміст профілю, а у разі виявлення невідповідності оскаржити неточність профілю та коректність використання персональних даних. Відповідно до Керівництва із автоматизованого прийняття індивідуального рішення та профілювання право на виправлення наділяє суб'єкта можливістю виправити або внести зміни у неточності у профілюванні, у разі включення особи до категорії яка не відповідає її здібностям або категорію яка не відповідає стану здоров'я.

З урахуванням зазначеного, як нам уявляється, з урахуванням значущості суспільних інтересів та права на доступ до публічної інформації, подолати певні прогалини які можуть виникати під час реалізації права на видалення або «право на забуття», виникненні ситуації помилок та неточностей у профілюванні, суб'єкти можуть подолати шляхом реалізації права на виправлення неточних персональних даних зібраних у електронних базах даних.

Список використаних джерел:

1. Custers B.H.M. New digital rights: Imagining additional fundamental rights for the digital era. *Computer Law & Security Review*. № 44. 2022. P. 1–13.
2. Fazlioglu, M. Forget me not: the clash of the right to be forgotten and freedom of expression on the Internet, *International Data Privacy Law*. № 3. 2013. P. 149–157.
3. Calders T. & Custers B.H.M. What is data mining and how does it work? In: Custers B.H.M., Calders T., Schermer B., Zarsky T. (eds.) *Discrimination and Privacy in the Information Society*. 2013. Heidelberg: Springer.

4. Criminal Record-Based Employment Discrimination (CBED) URL: <https://dhr.ny.gov/protections-people-arrest-and-conviction-records>
5. Case B.B. v. France від 17 декабря 2009 г. Application no. 5335/06,
6. Case Gardel v. France від Application no. 16428/05, Постановление от 17 декабря 2009 г.
7. Case M.M. v. the United Kingdom від Application no. 24029/07, коммуніцирована 6 октября 2010 г.)
8. Case Dalea v. France від Application no. 964/07, Постановление от 2 февраля 2010г.)
9. Деякі питання передачі персональних даних за межі України засобами Єдиного державного вебпорталу електронних послуг Постанова Кабінету Міністрів України від 16 серпня 2022 р. № 910 URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deiaki-pytannia-peredachi-personalny-a910>

СЕКЦІЯ 4. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-268-8-13>

Коваль П. А.,

студент магістратури 2 року навчання

Навчально-наукового інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ВИЗНАЧЕННЯ ТА ОЗНАКИ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ САНКЦІЇ

Забезпечити досягнення мети ГК України було б неможливо, якби не існували господарсько-правові санкції. Саме тому господарсько-правові санкції, їх зміст, об'єктивність застосування та неможливість ухилення від понесення порушником господарсько-правової відповідальності складають один із ключових елементів правового регулювання діяльності суб'єктів господарювання. У зв'язку з цим серед науковців є поширеним дослідження проблематики господарсько-правових санкцій.

Господарськими санкціями визнаються заходи впливу на правопорушника у сфері господарювання, в результаті застосування яких для нього настають несприятливі економічні та/або правові наслідки. [1] Тобто, на думку законодавця, правова природа господарських санкцій заключається в тому, що вони є заходами впливу, які повинні створювати несприятливі наслідки для суб'єкта-правопорушника. Можна зробити висновок, що господарські санкції створені для ефективного захисту порушених прав. Але фактично господарські санкції не існують тільки для того, щоб реалізувати право потерпілої сторони на застосування відповідальності до недобросовісного контрагента.

Господарський Кодекс України встановлює, що застосування господарських санкцій повинно гарантувати захист прав і законних інтересів громадян, організацій та держави, в тому числі відшкодування збитків учасникам господарських відносин, завданих внаслідок правопорушення, та забезпечувати правопорядок у сфері господарювання [1]. На мою думку одним з основних завдань господарсько-правових санкцій також є недопущення виникнення спору про порушення права. Тобто, вони мають в першу чергу

превентивно-попереджувачий вплив на суб'єктів господарювання, який забезпечує стабільність та зменшує ризик ведення господарської діяльності.

Тлумачення ст. 216 та 217 Господарського Кодексу України дозволяє зробити висновок, що при визначенні господарсько-правової відповідальності обов'язково необхідно застосовувати термін "господарсько-правова санкція". Так само і визначити господарсько-правову санкцію без використання терміну "господарсько-правова відповідальність", на мою думку є неможливим.

На думку О. Заярного, санкція – це відображена у нормах закону чи умовах договору міра майново-організаційного впливу на економічні інтереси порушника, що проявляється в установленій формі і вступає в дію після вчинення господарського правопорушення [2, с. 112]. З його визначення можна зробити висновок, що О. Заярний розглядає господарську санкцію, як міру впливу та при визначенні санкції не розкриває її через призму господарсько-правової відповідальності. Він згадує лише підставу господарсько-правової відповідальності – вчинення господарського правопорушення.

Також варто зазначити, що Господарський Кодекс України в 217 статті прямо вказує на те, що господарсько-правові санкції є саме заходами впливу, а не методами впливу, обов'язками чи мірами впливу. Так само й Верховний Суд застосовує словосполучення "захід впливу". Тому я вважаю, що при визначенні господарсько-правових санкцій необхідно застосовувати термін "заходи впливу", як найбільш правильний, зокрема для визначення того, що розуміється під господарсько-правовими санкціями.

В.С. Щербина зазначає, що правовим засобом господарсько-правової відповідальності (формою реалізації відповідальності і одночасно мірою відповідальності) є штрафні санкції, відшкодування збитків та оперативно-господарські санкції, що застосовуються до учасників господарських відносин за невиконання або неналежне виконання організаційно-господарських зобов'язань, а також адміністративно-господарські санкції, що застосовуються до суб'єктів господарювання за порушення ними правил здійснення господарської діяльності і є за своїм характером публічно-правовими.

На його думку вчинення учасником господарських відносин правопорушення тягне за собою застосування до правопорушника передбачених або санкціонованих нормами господарського законодавства заходів відповідальності. Оскільки це відповідальність за господарські правопорушення (правопорушення, вчинені у сфері господарської діяльності), санкції за них визначені господарським законом.

Загальним принципом цієї відповідальності є державна забезпеченість щодо застосування передбачених договором чи законом майнових та інших господарських санкцій. Держава гарантує застосування їх завдяки системі спеціальних і загальних правозахисних державних органів, функцією яких є саме застосування господарських санкцій [3, с. 10–11].

Особливість господарсько-правової санкції, яка фактично відрізняється від будь-якого іншого виду правової санкції також полягає в тому, що застосовується здебільшого саме в договірних відносинах, які диспозитивно врегульовані. У випадку виникнення підстав для застосування господарсько-правової санкції її можуть навіть не застосовувати, а використовувати, як підставу вимоги компенсувати реально заподіяну шкоду чи взагалі компенсувати будь-які активи. Тут превалює диспозитивність врегулювання правовідносин, а отже сторони можуть навіть не застосовувати господарсько-правову санкцію. Однак, примус до застосування господарсько-правової санкції забезпечує та гарантує саме держава.

Ознаки господарсько-правової санкції:

– Вона є правовим засобом господарсько-правової відповідальності (формою реалізації відповідальності і одночасно мірою відповідальності).

– виступає заходом впливу на правопорушника у сфері господарювання;

– підставою застосування господарської санкції є застосування юридичної відповідальності до правопорушника у сфері господарювання;

– несе несприятливі правові та/або економічні наслідки;

– може встановлюватися, як в законі, так і в договорі;

– окремі санкції можуть передбачатися тільки законом, а деякі тільки договором;

– в залежності від виду господарсько-правової санкції вона застосовується за ініціативою учасників господарських відносин або уповноваженими органами державної влади чи органами місцевого самоврядування;

– за загальним правилом застосування господарських санкцій до суб'єкта, який порушив зобов'язання, не звільняє цього суб'єкта від обов'язку виконати зобов'язання в натурі;

– носить превентивний вплив на потенційного правопорушника у сфері господарювання.

Виходячи з вищенаведеного я можу зробити висновок, що господарсько-правова санкція – це захід впливу на суб'єктів господарювання-правопорушників у формі несприятливих економічних

та/або правових наслідків, який застосовується після визнання державою наявності підстав для застосування господарсько-правової відповідальності, а також спосіб забезпечення превентивної охорони прав суб'єктів господарювання.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України, Закон № 436-IV від 16.01.2003 року в редакції від 19.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15/ed20220819#Text>
2. Заярний О. А. Співвідношення понять господарсько-правова відповідальність та господарсько-правові санкції. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. № 82/2010. 2010. С. 51–57.
3. Щербина В. С. Господарсько-правова відповідальність: галузевий підхід, особливості застосування та напрямки подальших наукових досліджень. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. ISSN 1728-3817. 2013. С. 10–16.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-268-8-14>

Веснянцева К. Ю.,

*магістрантка Навчально-наукового Інституту права імені князя
Володимира Великого
Міжрегіональної Академії управління персоналом*

ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ АУДИТУ ТА АУДИТОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Перша чверть XXI століття характеризується збільшенням викликів, що постають перед сучасним цивілізованим світом: глобальна економічна криза, зумовлена запровадженням протиепідемічних вимог через поширення пандемії COVID-19 у 2020 р. та розгортання повномасштабної війни Росії проти України у 2022 р., підвищення вимог банків та фінансових установ щодо кредитування бізнес-організацій, формування та встановлення більш жорстких вимог податкового законодавства до суб'єктів господарювання, вплив інших негативних факторів на організаційне, інформаційне та ресурсне забезпечення підприємств. Все це зумовлює необхідність пошуку шляхів оптимізації функціонування суб'єктів господарювання через

скорочення витрат та мінімізацію ризиків, визначення адекватності організаційної, облікової та контрольної функцій на підприємстві за допомогою звернення до аудиторських послуг.

На сьогодні аудиторська діяльність – це невід’ємна складова суспільно-економічних відносин кожної цивілізованої країни світу, і Україна не є виключенням.

Аналізуючи зміст положень пункту 3 статті 1 Закону України від 21 грудня 2017 р. № 2258-VIII «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» (далі – Закон України № 2258-VIII), під поняттям «аудиторська діяльність» слід розуміти здійснення незалежної професійної діяльності аудиторів та суб’єктів аудиторської діяльності, що включені до Реєстру аудиторів та суб’єктів аудиторської діяльності, що полягає у наданні аудиторських послуг [2].

В Україні вітчизняний законодавець висуває низку вимог до аудиторів, які мають право на надання аудиторських послуг, а саме (п. 2, п. 21 ст. 1): 1) статус фізичної особи-підприємця або фізичної особи, що провадить незалежну професійну діяльність; 2) наявність підтвердженої кваліфікаційної придатності до здійснення аудиторської діяльності на підставах та у порядку, визначеному Законом України №2258-VIII; 3) наявність відповідного практичного досвіду; 4) наявність свідоцтва про реєстрацію в Реєстрі аудиторів та суб’єктів аудиторської діяльності [2]. Крім того, аудиторську діяльність можуть здійснювати й аудиторські фірми, до складу яких входять аудитори.

На сьогодні організація аудиту фінансової звітності та провадження аудиторської діяльності суб’єктами аудиторської діяльності в Україні повинна відповідати сукупності принципів, регламентованих у Кодексі етики професійних бухгалтерів Ради з Міжнародних стандартів етики для бухгалтерів (надалі – Кодекс РМСЕБ) та Міжнародними стандартами контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг (далі – МСА) Міжнародної федерації бухгалтерів (далі – МФБ) [1; 3].

Так, відповідно до положень параграфів А25-А29 МСА ключовими принципами, якими повинен керуватися аудитор в організації своєї аудиторської діяльності та проведенні аудиту фінансової звітності підприємства, є такі:

1) чесність – полягає в обов’язковому дотриманні аудитором свого професійного обов’язку, а також дотриманню загальних норм моралі;

2) об’єктивність – полягає в обов’язковості застосування аудитором неупередженого та самостійного, необумовленого жодним впливом, підходу до розгляду всіх професійних питань та формування суджень, умовиводів та висновків;

3) професійна компетентність і належна ретельність – полягає в тому, що аудитор повинен володіти необхідним обсягом знань та навичок, що дозволяють йому забезпечувати кваліфіковане, якісне, таке, що відповідає сучасним вимогам, надання професійних послуг. Суб'єктам аудиторської діяльності для забезпечення кваліфікованого проведення аудиту слід залучати підготовлених, професійно компетентних фахівців та здійснювати контроль за якістю їх роботи. Суб'єкти аудиторської діяльності та аудитори не повинні надавати послуги, що виходять за межі їх професійної компетентності та межі їх повноважень у відповідності до чинного законодавства у сфері регулювання аудиторської діяльності;

4) конфіденційність – полягає в тому, що аудитори та суб'єкти аудиторської діяльності зобов'язані забезпечувати збереження документів, одержуваних або складених ними в ході аудиту, і не мають права передавати ці документи або їх копії (як повністю, так і частково) будь-яким третім особам чи усно розголошувати відомості, що містяться у них, без згоди власника (керівника) суб'єкта господарювання, крім випадків, передбачених чинним законодавством України. Дотримання принципу конфіденційності є обов'язковим незалежно від продовження чи припинення відносин аудитора з клієнтом без обмеження в часі. Так, суб'єкт аудиторської діяльності не має права використовувати для своєї вигоди або на користь третіх осіб конфіденційну інформацію про справи клієнтів, що стала йому відома під час виконання професійних завдань;

5) професійна поведінка – полягає у дотриманні пріоритету суспільних інтересів і в тому, що аудитор повинен підтримувати високу репутацію професії та утримуватися від здійснення вчинків, несумісних із наданням аудиторських послуг та здатних підірвати повагу та довіру до аудиторської професії, завдати шкоди іміджу сфері аудиторської діяльності;

6) незалежність – виявляється у відсутності в аудитора при формуванні своєї думки фінансової, майнової, спорідненої чи будь-якої іншої зацікавленості у справах суб'єкта господарювання, що є об'єктом аудиторської перевірки, а також у відсутності залежності від третіх осіб. Незалежність аудитора повинна забезпечуватись як за формальними ознаками, так і з погляду фактичних обставин. Реалізація принципу незалежності передбачає досягнення суб'єктами аудиторської діяльності повної самостійності під час планування, проведення та оформлення результатів аудиторської перевірки; та

7) професійний скептицизм – даний принцип полягає у наданні критичної оцінки аудитором вагомості отриманих аудиторських доказів та уважному і ретельному вивченні тих аудиторських доказів,

які суперечать будь-яким документам чи заявам керівництва суб'єкта господарювання та/або ставлять під сумнів достовірність таких документів чи заяв [4].

Таким чином, на сьогодні в основу організації аудиту фінансової звітності та аудиторської діяльності в Україні покладено низку принципів, що виступають показниками професійної зрілості та відповідного рівня морального розвитку особистості, якими повинен керуватися кожен аудитор, а саме: незалежність; чесність; об'єктивність; професійна компетентність і належна ретельність; конфіденційність; професійна поведінка та професійний скептицизм.

Список використаних джерел:

1. Аудит в умовах сталого розвитку: сучасні виклики та перспективи. Колективна монографія / за заг. ред. проф. О. А. Петрик. Київ : КНЕУ, 2021. 232 с.
2. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність : Закон України від 21 грудня 2017 р. № 2258-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 9. Ст. 50.
3. Федченко Т. В., Усачова Г. О. Принципи аудиторської діяльності як підґрунтя професійної майстерності. *Науковий світ*. 2020. URL: <https://www.sworld.com.ua/index.php/economy-411/accounting-and-auditing-411/10985-411-0699> (дата звернення: 17.10.2022).
4. Handbook of International Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance, and Related Services Pronouncements. *International Auditing and Assurance Standards Board*. 2016–2017 ed. 2018. Volume I. 1142 p.

Данюк І. Р.,

магістрантка

Навчально-наукового Інституту права

імені князя Володимира Великого

Міжрегіональної академії управління персоналом

СУЧАСНИЙ СТАН ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ У СФЕРІ ТУРИЗМУ

Туризм – це економічний феномен початку ХХІ століття, який офіційно визнано найбільш провідним та динамічним сектором світової економіки за показниками розвитку та має вагомий соціально-економічний та культурний вплив на розвиток країн світу, і Україна не є виключенням. Водночас туристична галузь є специфічним та достатньо складним об'єктом державного управління, що потребує особливих механізмів правового регулювання та державної підтримки.

Державна підтримка суб'єктів господарської (підприємницької) діяльності стала об'єктом досліджень таких вітчизняних та зарубіжних вчених-юристів, як: Н. Голубевої, Д. Задихайло, В. Лебідя, Н.О. Можаровської, Л. Нескородженої, Д. Слинько, О. Харитонової та ін. Окреми аспекти особливостей правового регулювання державної підтримки сфери туризму досліджувалися у наукових розробках В. Братюка, М. Мальської, Н. Опанасюк, Я. Петруненка та інших вчених.

Сьогодні одним із дієвих засобів регулювання господарської діяльності суб'єктів підприємництва виступає надання їм державної підтримки з метою забезпечення реального та цілеспрямованого сприяння зміцненню та розвитку найбільш пріоритетних секторів економіки, що, у свою чергу, здійснює опосередкований вплив на стабільність та ефективність національної економіки, а також забезпечує підвищення обсягів бюджетних надходжень тощо.

У сучасній науковій літературі інститут державної підтримки суб'єктів господарювання (англ. *governmental support of business entities*) розглядається багатьма науковцями на мультидисциплінарному рівні. На думку Д. Задихайла, державна підтримка підприємництва – це засіб регулювання національної економіки, який виступає у ролі важливого чинника активізації суб'єктів господарської діяльності в умовах побудови ринкової економіки, сприяючи зростанню кількості суб'єктів малого та середнього підприємництва та поступовому вдосконаленню галузевої структури підприємництва [3, с. 84–85].

У науковій доктрині поняття «державна підтримка» розглядається у широкому та вузькому розумінні. Так, у широкому розумінні державна підтримка є здійсненням цілеспрямованого впливу держави на конкретно визначену галузь національного господарства задля сприяння діяльності в ній суб'єктів господарювання, прийняття задля цього спеціальної законодавчої бази, а також удосконалення системи органів, які забезпечують здійснення державного регулювання розвитку даної галузі [5, с. 73]. У вузькому розумінні «державна підтримка» є господарсько-правовим засобом регулювання економіки, який характеризується наданням суб'єктам господарювання сукупності економічних, організаційних та правових засобів підтримки через певну інфраструктуру на різних етапах їх підприємницької діяльності у різних сферах народного господарства [2, с. 211].

Звертаючись до аналізу положень чинного законодавства України, слід констатувати, що вітчизняний законодавець розрізняє поняття «державна підтримка» та «державна допомога».

Відповідно до положень ст. 16 «Дотації та інші засоби державної підтримки суб'єктів господарювання» Господарського кодексу України (далі – ГК України) державою може надаватися підтримка у формі субсидій, дотацій та грантів, компенсацій, податкових пільг та доплат, відстрочення та/або розстрочення сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів, надання інших видів допомоги, водночас у ст. 26 «Державна допомога суб'єктам господарювання» ГК України регламентується встановлення правових засад щодо проведення моніторингу державної допомоги господарюючим суб'єктам та здійснення контролю за допустимістю такої допомоги для конкуренції [1]. При цьому чіткого визначення цим двом правовим категоріям законодавцем не надається.

Положеннями ст. 262 Угоди про асоціацію України з ЄС встановлюються принципи формування державної політики надання підтримки суб'єктам господарської діяльності в умовах конкуренції. Так, з метою імплементації у вітчизняне законодавство яких було прийнято Закон України від 01 липня 2014 р. № 1555-VII «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» (далі – Закон України № 1555-VII), яким встановлюються правові засади проведення моніторингу державної підтримки господарюючим суб'єктам, здійснення контролю за допустимістю її надання для конкуренції тощо [4]. Однак у даному законодавчому акті відсутнє визначення поняття «державна підтримка суб'єктів господарювання», натомість у п. 1 ст. 1 Закону України № 1555-VII встановлює таку правову категорію як «державна допомога суб'єктам господарювання», визначаючи її як підтримку у будь-якій формі суб'єктів господарської (підприємницької) діяльності за рахунок

ресурсів держави або місцевих ресурсів, що спотворює або загрожує спотворенням економічної конкуренції, формуючи низку переваг для виробництва окремих видів продукції або провадження окремих різновидів господарської діяльності [4].

Розглядаючи питання видів (форм) державної підтримки туристичної діяльності в Україні як окремого різновиду господарської діяльності, варто звернутися до положень ст. 4 Закону України № 1555-VII, де встановлено вичерпний перелік видів державної підтримки господарюючим суб'єктам та регламентовано, що реалізація державної допомоги може здійснюватися у формі: 1) надання субсидій та грантів; 2) дотацій; 3) надання податкових пільг (відстрочка/розстрочка сплати податків /зборів та/або інших обов'язкових платежів); 4) здійснення списання боргових зобов'язань, у тому числі заборгованості за надання державних послуг, списання штрафних санкцій, компенсації збитків суб'єктам підприємництва; 5) надання гарантів та пільгового кредитування, обслуговування кредитів за пільговими тарифами; 6) зменшення фінансових зобов'язань суб'єктів господарської діяльності перед фондом загальнообов'язкового державного соціального страхування; 7) пряме або опосередковане надання суб'єктам підприємництва товарів/послуг за цінами, нижчими ніж на ринку, або придбання товарів/послуг суб'єктів підприємництва за цінами, вищими за ринкові; 8) збільшення державної частки у статутному капіталі суб'єктів господарської діяльності [4].

Антимонопольним комітетом України 05 жовтня 2017 р. було схвалено Роз'яснення з питань застосування законодавства у сфері державної підтримки № 35-рр/дд, в якому закріплюється сукупність умов, за яких державна підтримка вважається державною допомогою, а також умов, за яких вищенаведені форми державної допомогою підлягають практичній реалізації, а саме: 1) надання підтримки суб'єкту господарської (підприємницької) діяльності; 2) здійснення державної підтримки за рахунок ресурсів держави або місцевої влади; 3) надання державної підтримки сприяє створенню переваг для виробництва окремих видів товарів/послуг або провадження окремих видів господарської діяльності; 4) надання державної підтримки спотворює або загрожує спотворенням економічної конкуренції [5].

Крім того, у зазначеному Роз'ясненні № 35-рр/дд від 05 жовтня 2017 р. Антимонопольний комітет вказує на невичерпність форм реалізації державної допомоги суб'єктам підприємництва, доповнюючи визначений у ст. 4 Закону України № 1555-VII перелік форм наступними:

1) наданням комунального майна суб'єктам господарювання у безоплатне користування;

2) списання безнадійної дебіторської заборгованості з орендної плати /неустойки /пені /невідшкодованих витрат на вчинення виконавчих написів нотаріуса за оренду об'єктів комунальної власності;

3) надання цільової фінансової підтримки суб'єктам господарювання, спрямованої на виконання статутної діяльності; тощо [5].

Проте, з огляду на те, що статтею 8 Закону України № 1555-VII не передбачено повноважень Антимонопольного комітету України стосовно доповнення визначеного ст. 4 переліку форм державної допомоги господарюючим суб'єктам, у тому числі суб'єктам, що провадять свою діяльність у сфері туризму, вважаємо, що таке доповнення є неправомірним та не відповідає нормам чинного законодавства України, а сам перелік є вичерпним.

Таким чином, узагальнюючи вищенаведені наукові та законодавчі підходи до визначення поняття «державна підтримка» та «державна допомога», видається можливим сформулювати дефініцію поняттю «державна підтримка суб'єктів господарювання у сфері туризму»: це врегульована нормами чинного законодавства діяльність уповноважених органів державної влади, що полягає у здійсненні розробки та практичної реалізації цільових програм або наданні в індивідуальному порядку фінансової підтримки конкретно визначеному суб'єкту господарювання туристичного сектору за рахунок коштів державного бюджету у будь-якій формі.

Основними видами державної підтримки суб'єктів туристичної діяльності є: надання субсидій та грантів; дотації; надання податкових пільг; здійснення списання боргових зобов'язань; надання гарантів та пільгового кредитування тощо.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. Ст. 144.
2. Господарський кодекс України: Науково-практичний коментар / за заг. ред. Є. О Харитонова, О. І. Харитонової, Н. Ю. Голубевої; 10-е вид., перероб. та доп. Київ : Правова єдність, 2016. 744 с.
3. Задохайло Д.В., Пашков В.М. Господарське право України : підручник. Харків : Право, 2018. 710 с.
4. Про державну допомогу суб'єктам господарювання: Закон України від 01 липня 2014 р. № 1555-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 34. Ст. 1173.
5. Роз'яснення з питань застосування законодавства у сфері державної допомоги від 05 жовтня 2017 р. № 35-рр/дд / Антимонопольний

комітет України. URL: <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=137546&schema=main> (дата звернення: 20.10.2022).

6. Сінгуцький О.В. Державна підтримка туризму в Україні: перешкоди та передумови розвитку. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Державне управління*. 2019. Том 30(69). № 6. С. 71–76.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-268-8-16>

Дідківська В. В.,

студентка II курсу ОС «Магістр»

Інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ОСНОВИ ЗАРУБІЖНОГО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СПІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ JOINT VENTURE

У процесі глобалізації важливим засобом мінімізації ризиків, зниження витрат та покращення ефективності господарської діяльності за рахунок збільшення обсягу виробництва та територіального охоплення є спільна господарська діяльність, однією із форм якої в зарубіжних країнах є «joint venture», тобто спільні підприємства.

Свроінтеграційний курс України, а також створення міжнародних спільних підприємств зумовлюють необхідність у дослідженні іноземного досвіду регулювання даного інституту.

Відповідно до юридичного словника Wex «joint venture» – це об'єднання двох або більше сторін, які прагнуть розвитку одного підприємства чи проекту з метою отримання прибутку, розділяючи ризики, пов'язані з його розвитком [1].

Рональд Чарльз Вульф у своєму дослідженні вказує, що «joint venture» може тлумачитися як певна форма ведення бізнесу однією стороною в певній юрисдикції, іноземній чи національній, через стабільну, постійну юридичну особу з іншою стороною на термін, зазвичай безстроковий, з економічною незалежністю та законною комерційною метою [2].

Таким чином, можна констатувати, що joint venture є різновидом спільної діяльності та виокремити наступні ознаки: (1) це форма підприємницької діяльності; (2) характеризується наявністю мети, що об'єднує двох і більше осіб; (3) діяльність здійснюється через юридичну(-і) особу(-іб), що належить(-ать) учасникам; (4) характеризується об'єднанням внесків у формі коштів, ресурсів,

досвіду, науково-технічних досягнень тощо; (5) передбачає розподіл ризиків, що виникають у зв'язку із реалізацією спільної мети учасників.

У світовій практиці сформувалось декілька підходів до правового регулювання joint venture, які пропонується оглядово розглянути на прикладі Європейського Союзу (ЄС) та Сполучених Штатів Америки (США).

Варто зауважити, що у законодавстві США, як і у законодавстві ЄС відсутнє юридичне визначення поняття «joint venture», однак у законодавстві та практиці судів наведені деякі особливості регулювання такої спільної діяльності.

Водночас, суди кількох штатів, наприклад Нью-Йорка, визнали наступні елементи цього типу об'єднання: (1) угода (письмова чи усна) між сторонами, яка показує їх намір об'єднатися як спільне підприємство; (2) взаємні внески учасників спільного підприємства; (3) певний ступінь спільного контролю над одним підприємством або проектом; (4) наявність певного механізму для розподілу прибутків або збитків [1].

У США спільна діяльність «joint venture» значною мірою базується на принципі свободи договору, що дозволяє сторонам вільно співпрацювати. Регулювання в основному здійснюється корпоративним та податковим правом.

Окремі обмеження також встановлюються антимонопольним та антикорупційним законодавством. Важливе значення у питаннях застосування до спільних підприємств антимонопольного законодавства відіграють судові прецеденти. Наприклад, у справі *Freeman v. San Diego Assn. of Realtors* суд зауважив, що «ми використовуємо термін «joint venture» в його розмовному, а не в юридичному сенсі, тому що згідно [доктрини] *Copperweld* саме економічна сутність, а не юридичні формальності визначають, чи є суб'єкти господарювання достатньо відокремленими та чи їх коаліція поєднає раніше окремі та конкуруючі інтереси» [3]. А у справі *Texaso, Inc v Dagher* [4] Верховний Суд США ухвалив, що встановлення цін само по собі не є незаконною діяльністю спільного підприємства, тобто антиконкурентною змовою сторін підприємства, коли такі сторони внесли всі свої конкуруючі активи, і спільне підприємство діяло згідно доктрини *Copperweld*, тобто як єдиний суб'єкт господарювання.

Що стосується правового регулювання joint venture у ЄС, то воно в основному зосереджене в рамках законодавства про конкуренцію. При чому в даному контексті пропонується виокремлювати такі типи joint venture: концентративний, або повнофункціональний (full-

function), та кооперативний, тобто неповнофункціональний (non full-functional).

Створення концентративних спільних підприємств вимагає від учасників здійснення повідомлення про злиття.

Якщо спільне підприємство розцінюється як кооперація, а не концентрація, воно не підпадає під дію Регламенту ЄС про злиття або режимів контролю за злиттями переважної більшості Країни-члени ЄС (існують винятки, наприклад Німеччина). Натомість його буде оцінено відповідно до правил щодо обмежувальної практики відповідно до статті 101 Договору про функціонування ЄС або еквівалентів національних держав-членів [5].

Спільні підприємства є концентративних (повнофункціональними) і можуть підпадати під вимогу подання документів відповідно до законодавства про конкуренцію, якщо вони відповідають усім наступним критеріям:

- перебування під спільним контролем: два або більше суб'єктів господарювання здійснюють вирішальний вплив на спільне підприємство;

- повна функціональність: виконання всіх звичайних видів діяльності, що здійснюються автономним суб'єктом господарювання, на тривалій основі; і

- вимір ЄС: два або більше підприємств мають достатні доходи в ЄС, щоб відповідати пороговим значенням Регламенту ЄС про злиття.

У випадку невідповідності критерію спільного контролю та/або повної функціональності, можливим лишається застосування вимог держав-членів ЄС.

Важливе значення у регулюванні також відіграє практика судів. Суд ЄС у провадженні Austria Asphalt GmbH & Co OG зазначив, що концентрація існує лише тоді, коли спільне підприємство є повнофункціональним, тобто виконує на тривалій основі всі функції автономного суб'єкта господарювання, незалежно від того, чи існувало це спільно контрольоване підприємство до операції або є новоствореною організацією [6].

Основними критеріями визначення повнофункціонального спільного підприємства є: (1) намір і здатність вести господарську діяльність протягом тривалого терміну; (2) економічна самостійність (доступ до ресурсів); (3) наявність керівництва, що здійснює щоденне керівництво ним.

Що стосується співпраці у формі кооперативного joint venture, то відповідно до чинних правил ЄС вони оцінюються здебільшого позитивно. Це, зокрема, можуть бути навіть договірні домовленості, коли кожна сторона підтримує власний бізнес, але з метою

ліцензування на розробку технологій, продаж комплектуючих тощо сторони укладають контракти. Однак деякі спільні підприємства, які не можуть вважатися повнофункціональними, але передбачають співпрацю конкурентів у питаннях цін, маркетингу або подальших (споживачів), можуть створити серйозні проблеми для конкуренції. У такому випадку їх поведінка контролюється в рамках антимонопольного законодавства, зокрема Договору про функціонування ЄС, зазвичай в частині заборони антиконкурентних угод.

При цьому Європейська комісія та суди займають жорстку позицію, що сторонам joint venture не обов'язково брати участь у правопорушній поведінці кооперативного спільного підприємства чи знати про неї, щоб нести відповідальність.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що дане дослідження хоч не є вичерпним, дало можливість визначити сутність та виявити окремі риси зарубіжного правового регулювання спільної діяльності joint venture. При реформуванні законодавства України в контексті гармонізації варто враховувати необхідність ґрунтовного опрацювання нормативно-правових актів, доктринальних досліджень та практики судів зарубіжних країн, оскільки чинне українське законодавство в окремих питаннях суттєво відрізняється від законодавства західноєвропейських країн.

Список використаних джерел:

1. Joint venture: an overview. Legal Information Institute. URL: https://www.law.cornell.edu/wex/joint_venture (дата звернення 20.10.2022).
2. Wolf, Ronald Charles. Effective international joint venture management: Practical legal insights for successful organization and implementation. ME Sharpe, 2000. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=tYJibu3aROAC&printsec=frontcover&hl=uk> (дата звернення 20.10.2022).
3. Case Freeman v. San Diego Assn. of Realtors: Court of Appeal, Fourth District, Division 1, California. December 27, 1999. URL: <https://caselaw.findlaw.com/ca-court-of-appeal/1064992.html> (дата звернення 20.10.2022).
4. Case Texaco, Inc. v Dagher et al: Supreme Court. February 28, 2006. URL: <https://caselaw.findlaw.com/us-supreme-court/547/1.html> (дата звернення 20.10.2022).
5. The legal treatment of cooperative joint ventures under EU competition law. LexisNexis Competition expert. URL: <https://www.lexisnexis.co.uk/>

legal/guidance/the-legal-treatment-of-cooperative-joint-ventures-under-eu-competition-law (дата звернення 20.10.2022).

6. Case Austria Asphalt GmbH & Co OG (C-248/16): Court of Justice of the European Union (CJEU). September 7, 2017. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:62016CJ0248> (дата звернення 20.10.2022).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-268-8-17>

Кириленко М. М.,

аспірант 2 курсу

Донецького національного університету імені Василя Стуса

ЗАКОНОДАВЧА ОСНОВА ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ МІСЬКИХ РАД У ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИНАХ

Міські ради реалізують повноваження із регулювання та управління господарською сферою міст відповідно до норм законодавства, спрямованих на захист їх прав і інтересів. Законодавче забезпечення даного напрямку відбувається в рамках юрисдикційних та неюрисдикційних форм захисту прав і законних інтересів [2; 3, с. 7–8]. Сучасний розвиток українського законодавства обумовив формування певних фундаментальних засад щодо реалізації прав і інтересів вказаних суб'єктів, їх аналіз актуальний в розрізі дослідження нормативно-правових джерел за елементами механізму захисту.

Юрисдикційна форма захисту є більш розповсюдженою в практиці захисту прав і інтересів [2, с. 46], в тому числі в господарських відносинах. Вказане стосується також захисту прав і інтересів міських рад як учасників господарських відносин. Розглянемо законодавчу основу судового захисту прав та законних інтересів міських рад у господарських відносинах в розрізі основних елементів механізму захисту (підстав, способів захисту).

Щодо підстав судового захисту прав і інтересів міських рад в господарських відносинах слід спиратись на загальні норми п. 1 ст. 15, п. 1 ст. 16 ЦК України, якими встановлено, що підставами захисту виступають порушення, оспорування та невизнання прав і інтересів [8]. Стосовно участі міських рад в господарських відносинах серед підстав захисту прав місцевих громад можна виділити, насамперед, порушення, пов'язані із основними сферами їх

повноважень (управлінням комунальною власністю міст і регуляторною діяльністю).

Положення п. 1 ст. 225 ГК України встановлює склад збитків, що підлягають відшкодуванню з боку осіб, якими допущені порушення в сфері господарських відносин [1].

Положення п. 5 ст. 60 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [5] передбачають наділення міських рад повноваженнями стосовно управління комунальною власністю територіальних громад. Відповідно до п. 5 ст. 16 визначено повноваження міських рад стосовно здійснення прав суб'єктів комунальної власності, якими є місцеві громади.

Види порушення прав комунальної власності місцевих громад також регулюються на рівні спеціального законодавства, зокрема:

- порушення умов договорів оренди об'єктів, що відносяться до комунальної власності і неусунення вказаних порушень, встановлено ст. 19 Закону України «Про оренду державного та комунального майна» [6];

- порушення умов договорів концесії визначено нормами п. 3 ст. 21 Закону України «Про концесію» [4];

- порушення умов продажу земельних ділянок особами, які зацікавлені в зазначених процедурах, передбачено п. 5 ст. 128 Земельного кодексу України;

- порушення умов купівлі-продажу об'єктів, що відносяться до майна комунальної власності, визначені в нормах п. 3 ст. 26 Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» [7].

Окремої уваги заслуговує встановлення законодавчої основи порушень правил регуляторної діяльності в сфері господарських відносин, яка представлена нормами спеціального законодавства України. У цьому контексті доцільно виокремити законодавчі джерела залежно від видів вказаної категорії порушень прав і інтересів міських рад, а саме:

- порушення суб'єктами господарської діяльності умов доступу до об'єктів, що належать до комунальної власності (кабельних ліній електричного зв'язку, будівельних об'єктів, будинкових розподільних мереж, транспортних і енергетичних об'єктів. Вказаний вид порушень передбачається положеннями Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (п. 57 ст. 26), Законом України «Про доступ до об'єктів будівництва, транспорту, електроенергетики з метою розвитку електронних комунікаційних мереж» (п. 3 ст. 15);

- порушення суб'єктами господарської діяльності умов сплати, нарахування місцевих податків і зборів, затверджених міськими радами, які встановлені п. 24 ст. 26 Закону України «Про місцеве

самоврядування в Україні», гл. 4 Податкового кодексу України (щодо визначення, порядку сплати зобов'язань платників податків (стосовно яких нараховано місцеві податки і збори).

В п. 2 ст. 16 Цивільного кодексу України передбачено перелік способів захисту прав і інтересів, які можуть бути застосовані судом, в тому числі за результатами розгляду справ у господарській сфері (в тому числі стосовно порушення прав і інтересів міських рад), це, зокрема: «...1) визнання права; 2) визнання правочину недійсним; 3) припинення дії, яка порушує право; 4) відновлення становища, яке існувало до порушення; 5) примусове виконання обов'язку в натурі; 6) зміна правовідношення; 7) припинення правовідношення; 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; 9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди; 10) визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб...».

Частиною 5 ст. 23 Господарського кодексу України встановлено спосіб захисту прав місцевих громад і міських рад – «визнання недійсними актів підприємств, інших суб'єктів господарювання, які обмежують права територіальних громад, повноваження органів місцевого самоврядування».

Частиною 2 ст. 53 Господарського процесуального кодексу України передбачено умови участі міських рад у якості представників інтересів інших осіб. Умовами такої участі визначено документи, в яких підтверджуються підстави щодо звернення до судових органів відносно захисту прав та інтересів вказаних осіб (громадян або суб'єктів підприємництва місцевих громад).

Загальний перелік способів захисту прав і інтересів суб'єктів в господарській сфері, які також підлягають застосуванню міськими радами визначено ст. 20 ГК України. До таких способів віднесено: «визнання наявності або відсутності прав; визнання повністю або частково недійсними актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, актів інших суб'єктів, що суперечать законодавству, ущемлюють права та законні інтереси суб'єкта господарювання або споживачів; визнання недійсними господарських угод з підстав, передбачених законом; відновлення становища, яке існувало до порушення прав та законних інтересів суб'єктів господарювання; припинення дій, що порушують право або створюють загрозу його порушення; присудження до виконання обов'язку в натурі; відшкодування збитків; застосування штрафних санкцій; застосування оперативно-господарських санкцій; застосування адміністративно-господарських санкцій; установлення, зміни і припинення

господарських правовідносин; іншими способами, передбаченими законом».

На підставі дослідження можна зробити висновок, що законодавча основа захисту прав та законних інтересів міських рад у господарських відносинах в Україні має міжгалузевий характер, оскільки для регулювання застосовуються норми господарського, господарсько-процесуального, цивільного, земельного законодавства, інших галузевих нормативно-правових актів. Положення законодавства про захист прав і інтересів досліджуваних суб'єктів утворює комплексний правовий інститут, що поєднує як матеріальні, так і процесуальні норми. Наведені особливості законодавчої основи захисту прав міських громад мають важливе теоретичне значення і практичне значення для розробки напрямів подальшого удосконалення нормативно-правових актів у цій сфері.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України: Закон України № 436-IV від 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
2. Діденко Л. В. Співвідношення судових та позасудових способів захисту цивільних прав. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2020. № 3. С. 44–49.
3. Лагутіна І.В. *Форми захисту трудових прав працівників* : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Одеса : Нац. ун.-т «Одеська юридична академія», 2007. 20 с.
4. Про концесію: Закон України № 155-IX від 03.10.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-IX#Text>
5. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України № 280/97-ВР від 27.05.1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
6. Про оренду державного та комунального майна: Закон України № 157-IX від 03.10.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-20>
7. Про приватизацію державного і комунального майна: Закон України № 2269-VIII від 18.01.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-19#Text>
8. Цивільний кодекс України: Закон України № 435-IV від 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

СЕКЦІЯ 5. ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-268-8-18>

Бурка А. В.,

докторка філософії,

доцентка кафедри приватного права

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ЧОТИРИДЕННИЙ РОБОЧИЙ ТИЖДЕНЬ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА МОЖЛИВІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Численні суспільні трансформації, шалений ритм життя, напружений трудовий графік нині диктують нові зміни у трудовому праві, а саме у тривалості робочого часу. На міжнародному рівні все частіше звучить та обговорюється ідея впровадження чотириденного робочого тижня, суть якої проста – співробітники працюють чотири дні на тиждень, отримуючи при цьому заробітну плату та пільги як при п'ятиденному робочому тижні.

Дискусії та рекомендації про перехід на чотириденний робочий тиждень, прозвучали і на цьогорічному Всесвітньому економічному форумі в Давосі, основний аргумент – «працівники зможуть краще відновлюватися, стануть креативнішими, їхня продуктивність та ефективність зросте» [1].

Однією із перших країн, яка вдалася до тестування ефективності чотириденного робочого тижня, була Ісландія. З 2015 по 2019 роки в країні провели найбільше у світі випробування, яке проходило на різних робочих місцях, включаючи лікарні, дошкільні заклади, офіси та соціальні служби. В результаті було встановлено, що співробітники були щасливішими, здоровішими та продуктивнішими (ніж при п'ятиденному робочому тижні) [2].

У червні 2021 року більше 70 компаній (а це понад 3 300 працівників) у Великобританії погодилися на шестимісячний експеримент з чотириденним робочим тижнем [3].

Більшість компаній, які брали участь в цій пілотній програмі, заявили, що не бачили втрати продуктивності під час експерименту, а в деяких випадках спостерігали значне поліпшення, тому тепер

планують вже на постійній основі зробити коротшим робочий тиждень [4].

В Ірландії також була запущена шестимісячна пілотна кампанія під назвою «Чотириденний тиждень Ірландії», яка «виступає за поступовий, стабільний, керований перехід на короткий робочий тиждень для всіх працівників, у приватному та державному секторах» [2].

Станом на 2022 рік чотириденний робочий тиждень запровадили багато компаній у Бельгії. Проте, втілення цієї ініціативи в життя призвело до збільшення тривалості інших робочих днів – на одну-дві години. Наразі бельгійці зможуть працювати таку ж кількість годин на тиждень, але розподілити їх на чотири дні замість п'яти. Вони працюватимуть до 9,5 годин на день або максимум 10 годин за домовленістю між компанією та профспілками [5].

У 2021 році ідея впровадження чотириденного робочого тижня знайшла своє втілення і в Іспанії. А саме, було запропоновано трирічний проєкт, що фінансується на 50 млн євро, та який дозволить компаніям скоротити робочий час для свого персоналу до 32 годин на тиждень, а втрачені кошти потім компенсує уряд. Основною підставою для такого експерименту стали статистичні дані, згідно з якими в Іспанії люди працюють у середньому 1577 годин на рік (це на 245 більше, ніж у Німеччині та на 210 більше, ніж у Великобританії), але рівень продуктивності праці доволі низький, що врешті відображається на економічних показниках країни [6].

«Чотириденні ініціативи» час від часу виникають і у Франції. Але, незважаючи на те, що це питання є частиною публічного дискурсу ще з 90-х років, дискусія завжди залишається приватною, а саме, все покладається на розсуд роботодавця (тобто приватні компанії самі повинні вирішувати, скільки часу їхні співробітники мають проводити в офісі) [7].

Скорочення тривалості робочого тижня на 2023 рік заплановане і у Литві. Щоправда стосуватися це буде лише працівників бюджетної сфери, які мають дітей віком до трьох років, останні матимуть право працювати 32 години на тиждень без скорочення зарплати [7].

Поступово ідеї щодо скорочення тривалості робочого тижня знаходять своє практичне втілення і у таких країнах як США, Японія (де, як відомо, понаднормова робота – це стиль життя). Так у 2022 році сорок компаній у США та Канаді приєдналися до пілотної програми впровадження чотириденного робочого тижня, ще 60 підписалися на другий етап, який має стартувати у жовтні [8] У Японії також відомі випадки, коли деякі великі компанії, включаючи такі, як Panasonic і Microsoft, починають випробовувати чотириденний тиждень, хоча багато роботодавців залишаються ще осторонь [2].

Щодо України, то у статті 50 КЗпП України зазначено, що «нормальна тривалість робочого часу працівників не може перевищувати 40 годин на тиждень, проте підприємства і організації при укладенні колективного договору можуть встановлювати меншу норму тривалості робочого часу». Щодо самого поняття «чотириденний робочий тиждень», то очевидно, що воно відсутнє, адже у статті 52 КЗпП України передбачено лише п'ятиденний і шестиденний робочий тиждень [9].

Не зважаючи на те, що за результатами опитування, яке відбувалося у 2021 році 70% українських роботодавців були готові спробувати перейти на чотириденний робочий тиждень, на практиці лише окремі, як винятки, впроваджують його (як правило, це ІТ-компанії) [10].

Існує думка, що небажання більшості українських компаній запроваджувати такий графік пов'язано з тим, що роботодавцям простіше працювати за добре відомими правилами, ніж проводити експерименти. Також останні часто вважають, що якщо люди працюють менше – їм потрібно і платити відповідно.

Варто зазначити, що основними перевагами запровадження чотириденного робочого тижня є: зменшення офісних витрат; підвищення ефективності рекрутингу; запобігання вигоранню працівників; збільшення продуктивності праці. До недоліків слід віднести: деякі складності пов'язані із дотриманням регламенту та виконанням контрактів; кадрові проблеми; виклики з боку внутрішньої бюрократії; сприйняття нововведень співробітниками тощо.

З урахуванням вище зазначеного, можна стверджувати, що ідея впровадження чотириденного робочого тижня на протязі останніх років все більше знаходить своїх прихильників та позитивних відгуків. В Україні скорочення тривалості робочого тижня також є доцільним та можливим, проте потребує консолідованих дій, як мінімум розробки експериментального проекту, до якого можна було долучити компанії, адже по одиноких випадках переходу, не можна проводити оцінку на предмет ефективності та доцільності такого скорочення.

Окрім цього, необхідно наголосити, що впровадження чотириденного робочого тижня абсолютно неможливо для усіх працівників, найкраще така тривалість підходить для офісних працівників (людей розумової праці), які працюють на результат. Якщо говорити про сфери ресторанного бізнесу, роздрібної торгівлі, охорони здоров'я, виробництва, правоохоронних органів тощо, у яких процес праці майже безперервний, то перехід на чотириденний тиждень як мінімум вимагатиме від роботодавців збільшення кількості працівників, щоб забезпечити виконання всієї необхідної роботи, а отже і збільшення кількості витрат, на що вони ніколи не погодяться.

Список використаних джерел:

1. Is it time for the 4-day work week? Hear the discussion from Davos 2022. World Economic Forum. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2022/06/four-day-work-week-davos-2022/> (дата звернення 19.10.2022).
2. Which countries have already adopted a 4-day working week? Madison bridge. URL: <https://madison-bridge.com/which-countries-have-adopted-a-four-day-working-week/> (дата звернення: 18.10.2022).
3. The 4-Day Workweek Could Soon Become a Reality. Entrepreneur. URL: <https://www.entrepreneur.com/business-news/the-4-day-workweek-could-soon-become-a-reality/435887> (дата звернення: 18.10.2022).
4. 4-Day Workweek Brings No Loss of Productivity, Companies in Experiment Say. The New York Time. URL: <https://www.nytimes.com/2022/09/22/business/four-day-work-week-uk.html> (дата звернення: 17.10.2022).
5. Four-day week: Which countries have embraced it and how's it going so far? Euronews.next. URL: <https://www.euronews.com/next/2022/10/07/the-four-day-week-which-countries-have-embraced-it-and-how-s-it-going-so-far> (дата звернення: 18.10.2022).
6. The four-day working week: 'They'd have to pay me double to go back to the old schedule'. El Pais. URL: <https://english.elpais.com/economy-and-business/2022-06-20/the-four-day-working-week-theyd-have-to-pay-me-double-to-go-back-to-the-old-schedule.html> (дата звернення: 20.10.2022).
7. Can the U.S. Embrace a Four-day Workweek? A business journal from the Wharton School of the University of Pennsylvania. URL: <https://knowledge.wharton.upenn.edu/article/can-the-u-s-embrace-a-four-day-workweek/> (дата звернення: 20.10.2022).
8. Friday's The New Saturday? Four-Day Work Week Tested Around Europe. Worldcrunch. URL: <https://worldcrunch.com/business-finance/four-day-work-week> (дата звернення: 19.10.2022).
9. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 10.10. 2022).
10. 70% українських роботодавців готові спробувати перейти на 4-денний робочий тиждень – дослідження. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/07/20/676097/> (дата звернення: 16.10.2022).

Недюха М. П.,
*доктор філософських наук,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
професор кафедри публічного та приватного права
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК БЕЗУМОВНИЙ ІМПЕРАТИВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

У науковій літературі концептуальне розуміння сталого розвитку відповідно до вимог “ноосферного мислення” передбачає, як відомо, перманентність і безперервність еволюційного процесу переходу від одного соціально-екологічного стану суспільства до іншого на засадах знаходження балансу “між людиною та планетою” [1, с. 59]. При цьому складність реалізації завдань сталого розвитку, виходячи з вищенаведеної дефініції, пов’язується з трьома основними групами факторів: а) суперечливою сутністю його складових – людини, економіки та природи, забезпечити взаємодію яких у межах системного цілого – держави, суспільства, країни – уявляється достатньо складною справою; б) парадигмальною спрямованістю розгляду проблематики сталого розвитку – лінійною чи цивілізаційною, адже в першому випадку аналіз співвідношення та практична реалізація трьох його названих складових здійснюється на засадах їх паритетності, однопорядковості, а то й визначальної ролі економіки. Натомість цивілізаційний формат пов’язується з розумінням складових сталого розвитку, де безумовним пріоритетом є людина, гарантії її прав і свобод, стандарти рівня та якості життя; в) проблемами законодавчого закріплення переходу України до сталого розвитку: Україна відноситься до небагатих держав світового співтовариства, яка не має затвердженої на державному рівні Національної концепції сталого розвитку, хоча такий розвиток визначено ООН як основний вектор змін людської цивілізації на XXI століття. Уявляється, що еволюційне становлення сталого розвитку в Україні можливо лише на засадах реалізації самоорганізаційного потенціалу територіальних громад – населення міст, сіл і селищ як визначальної «низової» ланки, що дозволяє усталену вертикаль влади доповнити горизонталлю місцевого самоврядування та забезпечити формування єдиного соціального та

політико-правового простору за реальної співучасті держави та суспільства як основних соціотворчих суб'єктів. Лише визначивши основну ланку сталого розвитку – самоорганізаційний потенціал територіальної спільноти – можна забезпечити послідовність, етапність та цілеорієнтованість соціальних змін. Зазначене можна вважати необхідною умовою сталого розвитку. Відповідно, формування соціально-екологічної системи є результатом коєволюції людини, суспільства (територіальних громад) і природи за співучасті держави в частині утвердження ноосферного способу мислення, становлення нової політичної і правової системи, які можуть розглядатися як засоби нейтралізації, протидії чи пом'якшення антропогенних наслідків, а також можливої корекції курсу соціальних змін відповідно до викликів, ризиків і небезпек суверенного розвитку України.

Зазначене означає, що марксистська теза безумовної первинності економіки, виробничих відносин як визначальних в життєдіяльності людини має поступитися людиноцентризму з його пріоритетністю прав і свобод людини та громадянина, соціальних стандартів рівня та якості життя як таких, що забезпечують, принаймні, відтворення здатності до праці в її цивілізованих формах. Економіки розвинутих країн світу є людиноцентристськими, соціально орієнтованими, що обумовлює розгляд проблематики сталого розвитку в єдності кількісних та якісних стандартів життєдіяльності людини, що формує нормативно-правову складову інституційного забезпечення сталого розвитку. Зазначене дозволяє структурні елементи сталого розвитку як контрадикторні, суперечливі розв'язувати, унормовувати на засадах пріоритетності національних інтересів, а першопочатково – виходячи із законних інтересів людини відповідно до закону звеличення її потреб. Натомість економічне зростання не може вважатися засобом забезпечення цілей сталого розвитку, адже воно не завжди корелюється з екологічними і соціальними показниками, особливо у випадках, коли людина розглядається як складова продуктивних сил – *Homo economicus*, а не, скажімо, *Homo sociales* із законодавчо визначеними показниками рівня та якості життя, що значною мірою обумовлює спорідненість нинішньої вітчизняної законодавчої практики із радянською правовою традицією, розглядом відносин міжлюдської комунікації як суспільних [2, с. 190–193]. Законодавство визначає, передусім, економічні й екологічні стандарти життєдіяльності людини відповідно до середовища її проживання – міста, села чи селища поза визначенням можливостей відновлення здатності до повноцінної праці, соціальної адаптації, інтеграції та ціледосягання. Натомість пріоритети сталого розвитку є безумовними: стан людини, її самопочуття, рівень та якість задоволення потреб, реалізація законних інтересів формують соціальне

середовище як безпечне і комфортне. У зв'язку з вищевикладеним розуміння сталого розвитку як поняття юридичної науки має виходити з пріоритетності нормативно-правового забезпечення соціального середовища життєдіяльності в єдності його кількісних та якісних ознак як екологічно безпечного соціального середовища, а не навколишнього середовища, як це інколи стверджується. Правова унормованість соціального простору на засадах пріоритетності "relation sociales" утворює Homo sociales як самодостатнього суб'єкта, який своєю діяльністю формує комфортне середовище буття людини. Це по-перше. По-друге, важливість нормативно-правового унормування соціальної складової сталого розвитку як пріоритетної обумовлюється сучасним його станом як середовища ризикогенного, що передбачає доцільність адекватних відповідей на виклики глобалізованого світу з позиції пріоритету прав і свобод Homo sociales та їх гарантій. А це означає, що країна має вибудовуватися як система сталого розвитку відповідно до самоорганізаційної здатності її народу, гарантій прав і свобод громадян і постати як єдність держави і суспільства з єдиним і неподільним соціальним і політико-правовим простором. Відповідно, досягнення цілей сталого розвитку може розглядатися як ієрархія функцій, де забезпечення потреб вищого рівня можливе за умови задоволення потреб структур нижчого рівня. При цьому базовою, відправною, найнижчою є функція адаптації, яка реалізується відповідно до завдань ціледосягання. Відповідно, функція ціледосягання є основою розгортання інтегративної функції, а інтегративна – щодо функції збереження структурного зразка та зняття напруги. Особливості функціональної взаємодії полягають у тому, що кожна з нижчих функцій є енергетичним ресурсом і потенціалом соціальних змін щодо кожної вищої, тоді як кожна вища здійснює інформаційний контроль за функціонуванням кожної нижчої. Зазначене дозволяє забезпечити динаміку сталого розвитку, рівновагу та узгодженість його складових шляхом постійного обміну матеріальними та людськими ресурсами, енергією та інформацією. Пріоритети сталого розвитку обумовлюють необхідність внесення змін до Конституції України в частині: а) забезпечення екологічно безпечного соціального середовища життєдіяльності людини; б) права людини на екологічно безпечне соціальне середовище та юридичні гарантії реалізації цього права, а також відновлення останнього у разі його порушення та притягнення винних до відповідальності. Відповідно, потребують змін і повноваження, компетенція органів державної влади та місцевого самоврядування, об'єднаних територіальних громад щодо охорони та захисту права на екологічно безпечне соціальне середовище, які мають бути поширені як на їхні самоврядні, так і делеговані повноваження.

У цьому сенсі потребує розроблення механізм реалізації права людини на екологічно безпечне соціальне середовище як єдність заходів правового та організаційного характеру в частині їх практичного забезпечення, охорони та захисту. При цьому названий правовий механізм передбачає етапність становлення та утвердження засад сталого розвитку за ознаками: а) безумовного пріоритету соціальних стандартів рівня та якості життя; б) формування соціально-екологічної системи шляхом правового забезпечення цілеорієнтованих дій держави і суспільства, регіональної влади та мешканців територіальної громади як самоврядної на засадах компліментарності (взаємодоповнення); в) поступове наближення до соціально-екологічних стандартів обгрунтованої В.І. Вернадським ноосфери як сфери розуму, в основі якої – взаємопідтримуючі потоки речовини, енергії та інформації як своєрідної методології, засобу і процесу формування безпечного соціального простору в його єдності з природою та ближнім Космосом.

Національна стратегія сталого розвитку потребує корекції в частині забезпечення процесу соціальних змін, зокрема: а) визначення та пріоритетної реалізації соціально-екологічного середовища буття українського народу; б) системного з'ясування повноважень, компетенції органів державної влади та місцевого самоврядування, об'єднаних територіальних громад щодо охорони та захисту права на екологічно безпечне соціальне середовище; в) правового забезпечення спільних, скоординованих і цілеорієнтованих дій держави і суспільства, регіональної влади та мешканців територіальної громади як самоврядної на засадах, скажімо, пріоритетності вимог принципу субсидіарності; г) розроблення правового механізму наближення, адаптації та інтеграції цілей і завдань сталого розвитку в Україні до правових норм і соціальних стандартів держав-членів ЄС.

Список використаних джерел

1. Доклад о развитии человека 2007/2008. Борьба с изменениями климата: человеческая солидарность в разделенном мире / пер. с англ. М. : Изд-во “Весь мир”, 2007. 321 с.
2. Недюха М. П. «Суспільні відносини» та «соціальні відносини» як поняття політико-правової науки. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України* (за результатами УІ Конгресу політологів “Цивілізаційне самовизначення України наприкінці ХХ – початку ХХІ ст.”. 2018. Вип. 2(94). С. 188–200.

СЕКЦІЯ 6. ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО, ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО, АГРАРНЕ ПРАВО

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-268-8-20>

Хлистік М. А.,

*старший викладач кафедри права та економіко-фінансової безпеки
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»;
аспірантка кафедри кримінального права і процесу
Волинського національного університету імені Лесі Українки*

КРИТЕРІЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ЗЕМЕЛЬНИХ СПОРІВ

Земля є одним з основних та найбажаніших об'єктів права власності та користування і займає важливе місце у майнових відносинах та цивільному обігу. Із запровадженням ринку землі та збільшенням числа земельних власників та користувачів кількість спорів у цій сфері може значно зрости, що, у свою чергу, призведе до додаткового навантаження на судову систему України, оскільки більшість учасників земельних конфліктів, як показує практика, віддають перевагу судовому розгляду спорів.

Зменшення навантаження на суди, швидке та ефективне врегулювання конфліктів, у тому числі й земельних, – є одними з основних цілей популяризації та розвитку альтернативних (позасудових) методів вирішення спорів, серед яких значне місце займає медіація – «позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів» [1].

Для з'ясування, чи всі земельні спори є такими, які можливо вирішити за участю медіатора, важливим є питання класифікації земельних спорів.

Поняття «земельний спір» та його види – питання, які вже багато років досліджуються науковцями. Традиційно вважається, що земельний спір – це будь-який спір, що виникає та/або впливає із земельних відносин. І. І. Каракаш вважає, що земельні спори – це «неврегульовані розбіжності, що пов'язані із застосуванням норм земельного законодавства щодо володіння, користування і розпорядження земельними ділянками та реалізацією інших прав на землю,

які виникають між суб'єктами земельних відносин і підлягають вирішенню у порядку, встановленому законом» [2, с. 132]. У підручнику «Земельне право України» (за редакцією М. В. Шульги), земельні спори розглядаються як «особливий вид правових відносин щодо розв'язання конфлікту, який виникає у зв'язку з порушенням прав та законних інтересів власників земельних ділянок, землекористувачів, у тому числі й орендарів земельних ділянок та інших суб'єктів земельних правовідносин» [3].

Враховуючи зміст понять «суб'єкти земельних відносин» та «об'єкти земельних відносин», наведених у статті 2 Земельного кодексу України, визначення земельного спору можна сформулювати наступним чином: земельний спір – це правовідносини, пов'язані із суперечностями, що виникли між суб'єктами земельних відносин (громадянами, юридичними особами, органами місцевого самоврядування та органами державної влади) щодо об'єкта земельних правовідносин (землі в межах території України, земельних ділянок та прав на них, у тому числі на земельні частки (паї).

На сьогодні немає єдиного розподілу земельних спорів на види. Будь-яка їх класифікація є умовною і залежить від критеріїв, які беруться за основу.

Так, залежно від способу вирішення земельні спори можна розділити на:

- спори, що вирішуються у судовому порядку;
- спори, що вирішуються у позасудовому порядку.

Дещо схожою на попередню класифікацію є розподіл земельних спорів за таким критерієм, як органи, що вирішують земельні спори:

- спори, що вирішуються судами;
- спори, що вирішуються органами місцевого самоврядування.

При цьому, відповідно до частини 2 статті 158 Земельного кодексу України, виключно судом вирішуються:

- земельні спори з приводу володіння, користування і розпорядження земельними ділянками, що перебувають у власності громадян і юридичних осіб,
 - а також спори щодо розмежування територій сіл, селищ, міст, районів та областей [4].

У частині 3 статті 158 Земельного кодексу України визначено види земельних спорів, які мають право розглядати органи місцевого самоврядування (далі – ОМС). Так, ОМС вирішують земельні спори у межах території територіальних громад щодо:

- меж земельних ділянок, що перебувають у власності і користуванні громадян;
- обмежень у використанні земель та земельних сервітутів;

- додержання громадянами правил добросусідства;
- розмежування меж районів у містах [4].

У постанові Пленуму Верховного Суду України № 7 «Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ» від 16 квітня 2004 року, розмежовуються земельні та пов'язані із ними майнові правовідносини, а відтак розділяються: земельні спори та пов'язані із земельними відносинами майнові спори [5].

У юридичній енциклопедії під земельними спорами розуміються спори між громадянами, підприємствами, установами та організаціями з приводу володіння, користування і розпорядження земельними ділянками. При цьому спори, що розглядаються законодавством України як земельні, поділяються на 3 групи:

1) власне земельні спори (спори: між громадянами, яким належать жилий будинок, господарські будівлі та споруди і земельна ділянка на праві спільної власності, щодо порядку використання і розпорядження цією ділянкою; між власниками землі та землекористувачами щодо меж між сусідніми земельними ділянками; щодо поновлення порушених прав власників земельних ділянок і землекористувачів, усунення перешкод у використанні земельних ділянок та ін.);

2) майнові спори, пов'язані із земельними відносинами (про відшкодування власникам землі та землекористувачам збитків, завданих вилученням, викупом чи тимчасовим зайняттям земельної ділянки для державних чи громадських потреб, обмеженням прав власників землі та землекористувачів та ін.);

3) спори щодо оскарження рішень і дій органів влади у сфері регулювання земельних відносин (спори, пов'язані з відмовою органів влади у видачі документів, що посвідчують право власності чи право користування земельною ділянкою, та ін.) [6].

Якщо брати за основу класифікації суб'єктний склад земельних спорів, то можна виділити спори, учасниками яких є:

- фізичні особи;
- юридичні особи;
- ОМС;
- державні органи;
- територіальні громади;
- іноземні громадяни тощо.

У юридичній літературі пропонуються й інші критерії, за якими слід класифікувати земельні спори: зміст, характер спору, об'єкт спору тощо. Вибір тієї чи іншої класифікації залежить від мети, яка переслідується. Без сумніву розподіл земельних спорів на види та усвідомлення особливостей кожного з них допоможе визначити

найефективніший спосіб їх вирішення, у тому числі шляхом застосування альтернативних (позасудових) методів.

Список використаних джерел:

1. Про медіацію: Закон України від 16 лист. 2021 р. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#n133> (дата звернення: 23.10.2022).
2. Каракаш І.І. Правове регулювання розгляду та вирішення земельних спорів як гарантія захисту прав на землю. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 12. С. 132–138.
3. Земельне право України : підруч. / Шульга М. В., Анісімова Г. В., Багай Н. О., Гетьман А. П. / за ред. М. Шульги. К. : Юріном Інтер. 2004. 368 с. URL: <http://uristinfo.net/agropravo/110-shulga-zemelne-pravo-ukrayini/2829-glava-9-garantiyi-prav-na-zemlju.html?start=2> (дата звернення: 23.10.2022).
4. Земельний кодекс України від 25 червня 2021р. № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (дата звернення: 23.10.2022).
5. Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ: постанова Пленуму Верховного Суду України № 7 від 16 квітня 2004 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va007700-04> (дата звернення: 23.10.2022).
6. Юридична енциклопедія: В 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К. : «Укр. енцикл.», 1998. ISBN 966-7492-00-1. URL: https://leksika.com.ua/10691107/legal/zemelni_spori (дата звернення: 23.10.2022).

СЕКЦІЯ 7. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-268-8-21>

Баранов О. А.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри інформаційного, господарського та
адміністративного права
Національного технічного університету України
“Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського”;
керівник Науково-дослідного центру цифрових трансформацій і права
Державної наукової установи “Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук України»*

Дубняк М. В.,

*кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри інформаційного, господарського та
адміністративного права
Національного технічного університету України
“Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського”;
старший науковий співробітник наукової лабораторії теорії цифрової
трансформації і права
Державної наукової установи “Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук України»*

ЦИФРОВІ ПРАВА ЛЮДИНИ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ВИЗНАЧЕННЯ

Становлення прав людини має тривале історичне підґрунтя. Права людини, які поділяють на три покоління, закріплені в документах прийнятих ООН, Радою Європи, ОБСЄ та іншими міжнародними організаціями. У зв'язку з досягнення четвертої промислової (наукової, науково-технічної та технологічної) революції виникла дискусія щодо необхідності розгляду проблеми визначення та визнання прав людини четвертого покоління. Вважається, що визнання нових прав людини або розширення уже існуючого переліку – одна із тенденцій трансформаційного процесу правового статусу особи, що продиктована вимогами та потребами сьогодення.

Серед так званих нових прав людини четвертого покоління особливе місце займають так звані цифрові права. Причиною уваги наукової спільноти щодо виділення цифрових прав людини стало надзвичайно широке проникнення цифрових технологій у повсякденну діяльність людей у всіх сферах суспільства. В літературі в якості аналога словосполучення цифрові технології також широко використовують: інформаційні технології, інтернет-технології, інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ).

Процес насичення суспільного життя різних держав цифровими технологіями відбувалося протягом останніх 50–40 років, що стало результатом реалізації відповідних стратегій та планів, які історично послідовно отримували назви: автоматизація, комп'ютеризація, інформатизація, розвиток інформаційного суспільства та цифровізація. Внаслідок стрімкого та широкого впровадження цифрових технологій в суспільному лексиконі з'являються словосполучення цифрова держава, цифрова економіка, цифрова людина, цифрові документи, цифровий підпис і, навіть, цифрове право, цифрові права людини. До різновиду цифрових технологій відносяться інтернет технології, результати впровадження яких породили багато дискусій в гуманітарних науках, зокрема в юриспруденції.

Основною відмінністю інтернет-технології є те, що вони дозволяють робити набагато ефективнішим обмін інформацією та інформаційну взаємодію у різних сферах суспільного життя. Але багато дослідників не усвідомлюючи тонкощів та особливостей функціонування мережі Інтернет як телекомунікаційних технологій, містифікують роль інтернет-технологій. При цьому навіть висуваються важко зрозумілі пропозиції щодо формування окремої галузі права, наприклад інтернет права або цифрового права тощо, а також про визначення окремої групи цифрових прав людини, що пов'язані із використанням інтернет технологій.

Наприклад, до цифрових прав людини відносять: право на доступ до Інтернету; свобода вираження поглядів онлайн; право на приватність і захист персональних даних; право на свободу та особисту безпеку онлайн; право на мирні зібрання, асоціації та/або використання електронних інструментів демократії; право на цифрове самовизначення, право відключатися від онлайн та право бути забутим в онлайн [1]:

З цього переліку можемо помітити, що цифрові права поділяються на дві категорії, перша – технологічна, наприклад, право про доступ до Інтернету. Відповідно до Закону України «Про електронні комунікації» доступ до мережі Інтернет відбувається шляхом надання електронної комунікаційної послуги, однією з умов отримання якої є укладення

договору та плата суб'єкту господарювання за її надання. Друга категорія – інформаційна, наприклад, право на вираження поглядів, право на приватність, захист даних, з додавання слова “онлайн” у вище запропонованій класифікації. У резолюції Ради ООН з прав людини «Про сприяння, захист та здійснення прав людини в інтернеті» від 5 липня 2012 року сформульований дуже важливий принцип, відповідно до якого «права, які людина має офлайн, мають однаковою мірою бути захищені онлайн» [2]. Тобто крім додавання слова “онлайн” дана категорія прав нічим не відрізняється від інформаційних прав на свободу слова, вільне вираження поглядів і переконань, доступу до інформації, захист приватного життя (заборона збирання, зберігання, використання, поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди) які реалізуються без мережі Інтернет.

Деякі дослідники обґрунтовують “цифрові права” судовою практикою ЄСПЛ, наприклад, справою «Ахмет Юлдірім проти Туреччини» ЄСПЛ (ЕCHR Chamber judgment, case “Ahmet Yildirim v. Turkey”) (справа про блокування “Google Sites” [3]), де намагаються описати “право на заборону блокування доступу до мережі Інтернет” як окреме цифрове право. Але аналіз складових елементів цього “цифрового права”, який зроблено у рішенні ЄСПЛ, свідчить про те, що все зводиться до наявності в законодавстві законної мети, підстав і процедур обмеження права на свободу вираження поглядів (стаття 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [4]).

Яким же чином пов'язані права людини та цифрові технології?

З одного боку, не викликає сумніву твердження про те, що будь-яка діяльність, будь-які процеси в суспільстві можуть бути реалізовані лише в умовах забезпечення ефективності відповідного обміну інформацією та інформаційної взаємодії. Тому і будь-яка діяльність із забезпечення прав людини також потребує забезпечення ефективного здійснення інформаційних суспільних відносин, які їх супроводжують.

З іншого боку, застосування цифрових технологій покликано забезпечити в сучасних складних умовах життєдіяльності суспільства ефективність обміну інформацією та інформаційної взаємодії при реалізації будь-яких прав людини.

Наприклад, це стосується таких прав для:

1) першого покоління: право на рівний захист від якої б то не було дискримінації; право на справедливий судовий розгляд; право на свободу думки, совісті і релігії; право на вільне вираження свого погляду, що включає свободу шукати, одержувати і поширювати будь-яку інформацію та ідеї; право на соціальне забезпечення; право на працю, на вільний вибір роботи...; право на освіту ... і на збільшення поваги до прав людини і основних його свобод тощо;

2) другого покоління: права трудящих; право на соціальне забезпечення і соціальний захист; надання охорони і допомоги сім'ї; право на здоров'я; право на освіту; культурні права тощо;

3) третього покоління: право на розвиток; право на мир; право на здорове навколишнє середовище; право на спільне використання спадщини людства тощо [5].

Підтвердженням раціональності запропонованого підходу розгляду співвідношення прав людини та цифрових технологій є положення частини 5 статі 91с Основного закону Федеративної Республіки Німеччина: «повний доступ за допомогою інформаційних технологій до адміністративних послуг Федерації та земель регулюється федеральним законом за згодою Бундесрату» [6]. Законодавець ФРН визначає, що застосування інформаційних технологій здійснюється з метою забезпечення повного доступу до адміністративних послуг.

Таким чином, коли ми говоримо про “цифрові права” доцільно акцентувати увагу на особливостях реалізації і захисту цього права в умовах застосування цифрових технологій. Здійснюється це право з використанням друкованих ЗМІ, чи цифрових, чи мережевих – мова йде про засоби передачі інформації, а не зміну сутності правовідносин і появи особливої категорії прав. Це відповідає принципу технологічної нейтральності.

Введення в науковий обіг подібних правових конструкцій на кшталт “цифрові права” породжує нову проблему. Необхідно буде додатково обґрунтовувати практичну цінність введення такої нової категорії прав людини. Отже, на наш погляд, в зазначеній тематиці більш раціональною є дискусія щодо підвищення забезпечення звичайних прав людини трьох поколінь за умови застосування цифрових технологій, зокрема інтернет-технологій.

Список використаних джерел:

1. Братасюк. О., Ментух Н. Поняття та класифікація цифрових прав в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 10. 2021. С. 58–61.
2. Про сприяння, захист та здійснення прав людини в Інтернеті : Резолюція Ради ООН з прав людини від 5 липня 2012 року. URL: <https://www.ppl.org.ua/bibliotech/mizhnarodni-ta-nacionalni-standartivobodi-slova-v-interneti>
3. Case of Ahmet Yıldırım v. Turkey, Application no 3111/10. ECLI:CE:ECHR:2012:1218JUD000311110. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-115705>

4. Vasak Karel. Human Rights: A Thirty-Year Struggle: the Sustained Efforts to give Force of law to the Universal Declaration of Human Rights. *UNESCO Courier* 30. №. 11. 1977. С. 29–32.
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
6. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland (1949)
https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html#p0494

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-268-8-22>

Капустинська В. В.,

студентка

Державного торговельно-економічного університету

Науковий керівник: Севастьяненко О. В.,

старший викладач кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права

Державного торговельно-економічного університету

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ПОДАЛЬШУ ДІЯЛЬНІСТЬ ТА РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ

Останнім часом економіка України зазнає значних зовнішніх потрясінь, до яких можна віднести пандемію Covid-19 у 2020–2021 роках та повномасштабну війну проти росії, яка розпочалася 24 лютого 2022 року та триває дотепер. Ці чинники досить негативно впливають на економіку нашої держави, на фінансовий сектор, зокрема.

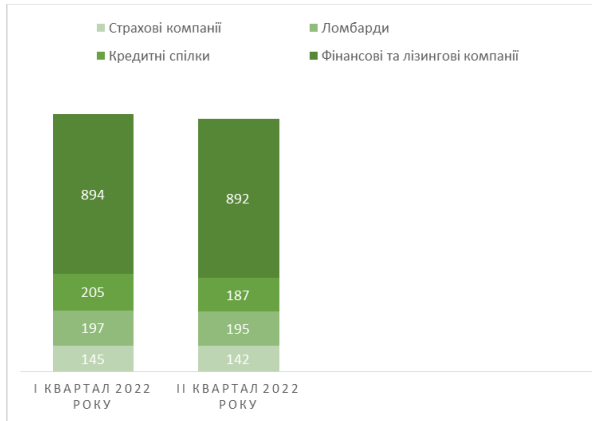
З початком повномасштабного вторгнення сектор небанківських фінансових послуг України зазнав значних змін, особливо це стосується невеликих фінансових установ, адже для них набагато важче далі продовжувати вести свою діяльність, аніж для великих фінансових установ. Важливо розуміти, що війна виснажує усі сфери економіки та небанківським фінансовим установам досить важко далі вести свою діяльність, тому багато таких установ або ж зазнали значних збитків, або ж взагалі припинили свою діяльність.

До ринку небанківських фінансових послуг входять:

- Страхові компанії;
- Лізингові компанії;
- Фінансові компанії;

- Ломбарди;
- Кредитні спілки.

Війна досить негативно впливає на діяльність цих установ, тому, на жаль, ми можемо спостерігати від’ємну динаміку їх діяльності [1]:

Діяльність небанківського фінансового сектору регулюється Національним банком України. Постанова постановляє небанківським фінансовим установам та особам, які не є фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги, регулювання і нагляд за якими здійснює Національний банк України [2]. На сьогоднішній день Національний банк України, як регулятор, усіма силами намагається підтримати учасників ринку та надати можливості зосередитися на їх професійній діяльності.

Національний банк України заздалегідь, до початку війни, підготував нормативні документи, які повинні були регулювати банківський та небанківський сектор в умовах війни, і, коли в Україні був запроваджений військовий стан, банківському та небанківському сектору було легше адаптуватися до нових умов існування.

Існує ризиковий та неризиковий ринок. На ризиковому ринку компанії залучають кошти населення, а на неризиковому – ні.

Під час дії воєнного стану регулятор мінімально втручається в діяльність компаній неризикового сегменту ринку. Сьогодні не застосовуються заходи впливу за більшість порушень, перенесено строки виконання нових вимог регулювання та встановлено прийнятні для ринку можливості застосування нормативно-правових актів. Вживаючи всіх заходів для підтримання ринку під час війни,

Національний банк паралельно працює і на майбутнє. У повоєнні часи ринок потребуватиме ще більшої підтримки.

Ринок лізингу має всі шанси для розвитку у майбутньому, але це може статися лише за підтримки регулятора. Особливої підтримки потребуватимуть аграрії-лізингодержувачі. Уже сьогодні учасники ринку сподіваються на збільшення обсягів надання державної фінансової підтримки в межах діючих програм. Також варто створити умови для реструктуризації боргів лізингодавців.

На сьогоднішній день фінансові компанії практично не кредитують, а ломбарди долають значні труднощі, здійснюючи професійну діяльність. Серед головних проблем галузі – мародерство та розкрадання майна на територіях, тимчасово не контрольованих українською владою, і в місцях проведення бойових дій; запровадження обмежень для зняття готівки; труднощі ідентифікації клієнтів, які втратили документи в результаті воєнних дій або вимушеного переїзду. Регулятор повинен підтримувати цих учасників ринку, розширивши їхні можливості для залучення коштів.

Ризиковий сегмент ринку потребує серйозної підтримки. До нього належить ринок кредитних спілок. Під час війни регулятор зробив чимало кроків, спрямованих на підтримання кредитних спілок:

- скасовано або перенесено низку операційних обов'язків;
- продовжено строки виконання заходів впливу, включаючи строки виконання планів відновлення фінансової стабільності;
- надано право встановлювати граничну суму видачі готівкових грошей у обсязі не більше 100 тис. грн кожному члену кредитної спілки на добу тощо.

Національний банк планує запровадити спеціальну спрощену процедуру ліквідації для кредитних спілок, які не зможуть відновитися через війну; дозволити спостережній раді кредитної спілки прийняти попереднє рішення про ліквідацію та отримати попередній дозвіл на ліквідацію від Національного банку; надати кредитним спілкам розширених можливостей для вкладання коштів у довгострокові державні цінні папери.

Ринок страхування також потребує підтримки. Для цього було вжито низку заходів із дерегуляції ринку:

- на час дії воєнного стану продовжено строк для приведення діяльності страховиків у відповідність до вимог нового Положення про ліцензування;
- дозволено здійснювати низку транскордонних переказів валютних цінностей з України на користь нерезидентів.

Після війни планується залучати страховиків до низки пріоритетних напрямів розвитку економіки, до яких належить будівництво, сільське

господарство, вантажні перевезення, іпотечне фінансування та кредитування, лізингові операції, інформаційні технології та інвестиції. Також планується розвиток особистого страхування. Регулятор створюватиме передумови для широкого впровадження медичного страхування. Це дасть змогу здійснити фінансування вторинної і третинної ланки медичної допомоги з переходом на закупівлю послуг державою у відповідних закладів.

Отже, війна досить негативно вплинула на ринок фінансових послуг, але наслідки цього впливу вдалося пом'якшити за підтримки державного регулятора – Національного банку України. За його підтримки подальша діяльність вищенаведених організацій буде продовжена та виведена на новий, кращий рівень надання послуг.

Список використаних джерел:

1. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/>
2. Про затвердження Положення про ліцензування та реєстрацію надавачів фінансових послуг та умови провадження ними діяльності з надання фінансових послуг від 24 грудня 2021 року № 153. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0153500-21#Text>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-268-8-23>

Котляренко О. П.,

*кандидат юридичних наук, полковник юстиції,
заступник начальника кафедри правового забезпечення
гуманітарного інституту
Національного університету оборони України
імені Івана Черняхівського*

ЧИННИКИ ЩОДО УПОРЯДКУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

В умовах, пов'язаних із введенням в Україні воєнного стану, суттєво активізувалась правотворча діяльність відповідних суб'єктів нормотворення, зокрема Міністерства оборони України (далі – Міноборони), що спричинено необхідністю негайного прийняття рішення [1]. Адже епоха війни вимагає швидких та рішучих дій, підпорядкованих єдиній меті – відсічі збройної агресії, у тому числі шляхом невідкладного законодавчого врегулювання положень, що визначають особливості вирішення питань в умовах воєнного стану.

При цьому, активізація нормотворчого процесу супроводжується прийняттям законодавчих актів за спрощеною процедурою, що не сприяє їх якості та ефективності.

Неординарною спробою часткового вирішення окресленого питання стало прийняття 24 березня 2022 року Верховною Радою України проекту Закону України “Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення керованості державою в умовах воєнного стану” (реєстр. № 7153). Останнім передбачається надання Кабінету Міністрів України повноважень приймати рішення (на рівні законів), що потребують невідкладного законодавчого врегулювання у різних сферах, не виключенням мала б стати й сфера національної безпеки та обороноздатності України. Доречно звернути увагу, що наразі цей законопроект очікує на підпис Президента України, тобто він ще не набрав чинності. З одного боку, можна говорити, що такий незвичний законодавчий крок виправданий та пов’язаний з загрозами й викликами воєнного часу, з іншого ж, говорить про недосконалість правового регулювання сфери оборони держави та його неготовність й непристосованість до критичних ситуацій, зокрема у формі широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України.

Актуальною проблемою сьогодення є недосконалість, надмірне розгалуження, а іноді й суперечливість законодавчих актів у сфері оборони України. Ситуація, що склалася у цій сфері правового регулювання негативно впливає на своєчасність прийняття військово-правових рішень у сфері оборони держави, а також повноту виконання визначених обов’язків усіма суб’єктами, які беруть участь у відсічі збройної агресії Російської Федерації проти України. Тому, системне упорядкування законодавства у сфері оборони України є необхідною передумовою для наближення чинних правових норм до потреб сьогодення.

Маємо відмітити, що проблема внутрішньої неузгодженості законодавства у сфері оборони України має довготривалий характер, що було відмічено ще у Стратегії національної безпеки України (у редакції 2007 року).

У Стратегічному оборонному бюлетені України (далі – СОБ-2016) вказувалось на *“надмірність обсягів та неактуальність нормативно-правової бази у сфері оборони”*. Також підпункт 3.4. “Юридичне забезпечення заходів реформування” СОБ-2016 передбачав внесення змін до законів України та інших нормативно-правових актів, спрямованих на удосконалення нормативної, інституційної та функціональної складових процесу реалізації законодавства у сфері оборони України на засадах і принципах держав-членів НАТО.

У цьому контексті, експерт Апарату Ради національної безпеки і оборони України А.Ю. Сменковський ще у 2011 році зауважив, що “низка змін, що вносилися до відповідних законодавчих актів з питань національної безпеки і оборони у наступні після їх прийняття роки поза будь-якою стратегією розвитку сектору безпеки і оборони, обумовила системну незбалансованість і некомплексність законодавства у даній сфері, його невідповідність сучасним вимогам і викликам часу, що має негативні наслідки для національної безпеки України”. У зв’язку з цим, він запропонував забезпечити системне вдосконалення законодавства, шляхом взаємоузгодження норм з урахуванням європейських принципів і стандартів [2, с. 127–129].

Аналіз діючих положень законодавчих актів у сфері оборони України дозволяє ряду дослідників й до тепер робити висновок про незадовільний стан законодавства у цій сфері. Так, на слухну думку В.П. Тютюнника та В.К. Горovenка, у ньому багато правових прогалин і велика кількість серйозних проблем. Головне – це законодавство не відповідає сучасним воєнно-політичним, військовим, воєнно-економічним та іншим реаліям, а також не забезпечує належного виконання завдань щодо підвищення обороноздатності держави, проведення оборонної реформи та реалізацію курсу України на вступ до НАТО. Вказані експерти рекомендують одночасно з проведенням оборонної реформи *розпочати глибоку реформу законодавства у сфері оборони шляхом його кодифікації*, спрямованої на систематизацію, уніфікацію, докорінну переробку, оновлення та гармонізацію зі стандартами НАТО [3, с. 21].

Заслужовує уваги проведене нещодавно В.В. Шульгіним комплексне дослідження процесу реалізації військового законодавства України та запропоновані ним пріоритетні напрями удосконалення цього процесу, зокрема його нормативно-правові аспекти такі як: правовий моніторинг правореалізації; військово-інтегрована система прогнозування та планування законопроектної роботи у військовій сфері (сфері оборони); систематизація військового законодавства (оновлення Статутів Збройних Сил України, розробка Військового кодексу України) [4, с. 186].

Водночас, як констатовано у вступній частині Стратегічного оборонного бюлетеня України (далі – СОБ-2021), під час реалізації оборонної реформи та оборонного огляду визначено низку проблем функціонування сил оборони в умовах існуючих та потенційних загроз, зокрема: *недосконалість законодавства України у сфері оборони*; незавершеність виконання ряду інших завдань оборонної реформи, які були визначені СОБ-2016.

Тобто, як бачимо, проблема недосконалості законодавства у сфері оборони України за пріоритетністю виведена на перше місце. Іншими словами, це наглядно показує безпрецедентний приклад важливості та першочерговості системної реформи законодавства у сфері оборони відносно всієї оборонної реформи в цілому.

Проте, правотворча діяльність щодо системного оновлення законодавства у сфері оборони України дотепер не набула цілеспрямованого характеру, та не виокремлена в пріоритетний напрям реалізації оборонної реформи. Це призводить до того, що діяльність з удосконалення законодавства у згаданій сфері здійснюється радше епізодично, шляхом внесення точкових змін, без урахування принципу системності, комплексності, прогнозованості та наукового забезпечення. Тому ключові законодавчі акти у цій сфері (закони України “Про оборону України”, “Про Збройні Сили України”) дотепер не оновлені.

Беззаперечно підтримуючи вищевказані шляхи вдосконалення законодавства, вважаємо, що їх реалізація потребує належного інституційного забезпечення, шляхом створення в системі Міноборони функціонального підрозділу (за аналогією Дослідницької служби Верховної Ради України), який на професійній основі, системно та планомірно буде здійснювати:

- 1) науково-аналітичне забезпечення правотворчої діяльності Міноборони;
- 2) правовий моніторинг та дослідження ефективності реалізації законодавчих актів у сфері оборони України;
- 3) експрес-аналіз ризиків законопроектів, які надходять до Міноборони на погодження;
- 4) розробку наукових концепцій розвитку законодавчого регулювання суспільних відносин у війсьній сфері та сфері оборони;
- 5) професійне навчання (підвищення кваліфікації) з питань правотворчого процесу персоналу структурних підрозділів Міноборони.

Найбільш прийнятним варіантом для створення такого підрозділу (Науково-методичний центр правотворчої діяльності та правового моніторингу), на нашу думку, є використання наукового потенціалу і матеріальної бази Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, як провідного вищого військового навчального закладу. Однак, незважаючи на обґрунтованість цієї пропозиції та її підтримку заступником Міністра оборони України Маляр Г.В., на сьогодні у Міноборони вона залишається нереалізованою [5; 6].

Варто відмітити, що аналогічну ідею ще у 2008 році пропонував представник юридичної служби Генерального штабу Збройних Сил України Фомін А.А. [7, с. 18].

Разом з тим, створення такого підрозділу, на наше переконання, додасть керованості і взаємоузгодженості діям структурних підрозділів Міноборони у сфері правотворчої діяльності, планування якої має здійснюватися на основі результатів правового моніторингу, юридичного прогнозування та з урахуванням Наукової концепції розвитку законодавства у сфері оборони України.

Реалізація такої ініціативи дозволить суттєво посилити нормотворчі спроможності Міноборони, як суб'єкта нормотворення, а також налагодити функціонування механізму гармонізації законодавства України із законодавством держав-членів НАТО у сферах безпеки і оборони.

Вважаємо, що необхідність виокремлення нормотворчої функції як важливого самостійного напрямку діяльності Міноборони є беззаперечною, адже надання пріоритету нормотворчості, яка без сумніву є правовою формою реалізації державної політики у сфері оборони (воєнно-правової політики), дозволить зменшити ризики прийняття нерациональних управлінських рішень, гарантує успішність оборонної реформи, забезпечить планомірне набуття Збройними Силами України необхідних оперативних спроможностей, що є визначальним фактором інтеграції України в євроатлантичний безпековий та правовий простір.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств, інших органів виконавчої влади: постанова Кабінету Міністрів України від 01 березня 2022 року № 172. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/258-2021-п>.
2. Сменковський А. Ю. Реорганізація системи управління національною безпекою України: правовий аспект. *Стратегічні пріоритети*. 2011. № 2(19). С. 126–130.
3. Тютюнник В. П., Горовенко В. К. Законодавство у сфері оборони України: стан, проблеми та шляхи реформування. *Наука і оборона*. 2018. № 1. С. 18–22.
4. Шульгін В. В. Реалізація військового законодавства України: історія, теорія, практика, шляхи удосконалення: монографія. Київ : МП Леся, 2017. 285 с.
5. Маляр Г. В. У Міноборони обговорили питання вдосконалення законодавства в оборонній сфері. 16 грудня 2021 року.

URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/u-minoboroni-obgovorili-pitannya-vdoskonalennya-zakonodavstva-v-oboronnij-sferi>

6. Доповідна записка заступника Міністра оборони України “Щодо створення в системі Міністерства оборони України Центру правового моніторингу та правотворчої діяльності” № 17769/з/5-2021 від 04.02.2022.
7. Фомін А. А. Стан та напрями вдосконалення нормативно-правового забезпечення. *Право військової сфери*. 2008. № 2. С. 16–18.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-268-8-24>

Кубатко К. В.,

*здобувач кафедри адміністративного та господарського права
Запорізького національного університету*

ПРИНЦИПИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДДІВСЬКОГО КОРПУСУ В УКРАЇНІ

Принципи є фундаментальними засадами будь-якої діяльності. Правові принципи – це основоположні ідеї права, які лежать в основі всіх форм, методів та способів правового регулювання суспільних відносин, визначають цілі правової діяльності та є інструментом вирішення юридичних колізій та конфліктів, застосовуються у випадку наявності прогалин у праві. Не менше значення мають юридично закріплені принципи діяльності органів публічної адміністрації, зокрема тих, що здійснюють публічне адміністрування у сфері формування та функціонування суддівського корпусу в Україні. Неухильне дотримання правових принципів та принципів організації і діяльності органів публічної адміністрації є гарантією досягнення мети правового регулювання – впорядкування суспільних відносин та досягнення соціального компромісу між публічними та приватними інтересами їх учасників.

Серед праць науковців, які досліджували дану проблематику, слід відзначити публікації В. Гудими [1] та С. Степанова [2] на тему «Принципи формування суддівського корпусу України».

Принципи організації судоустрою України визначено в Законі України «Про судоустрій і статус суддів». Так, згідно із ст. 17 вказаного закону, судоустрій будується за принципами територіальності, спеціалізації та інстанційності. Єдність системи

судоустрою забезпечується: єдиними засадами організації та діяльності судів; єдиним статусом суддів; обов'язковістю для всіх судів правил судочинства, визначених законом; єдністю судової практики; обов'язковістю виконання на території України судових рішень; єдиним порядком організаційного забезпечення діяльності судів; фінансуванням судів виключно з Державного бюджету України; вирішенням питань внутрішньої діяльності судів органами суддівського самоврядування [3].

Таким чином, в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» зафіксовано фундаментальні принципи публічного адміністрування у сфері формування та функціонування суддівського корпусу в Україні.

В Законі України «Про Вищу раду правосуддя» також закріплено принципи публічного адміністрування у сфері формування та функціонування суддівського корпусу в Україні. Так, згідно із ст. 1 вказаного Закону, Вища рада правосуддя є колегіальним, незалежним конституційним органом державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування добросовісного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів.

Крім того, в ст. 7 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» закріплено принципи обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя, які також опосередковано відносяться до принципів публічного адміністрування у сфері формування та функціонування суддівського корпусу в Україні. Зокрема, встановлено, що «обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя здійснюється в порядку, передбаченому цим Законом, на основі принципів верховенства права, професійності, публічності, політичної нейтральності» [4].

Також, згідно із ч. 5 ст. 27 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» у секретаріаті Вищої ради правосуддя діє служба дисциплінарних інспекторів як самостійний структурний підрозділ, який утворюється для реалізації повноважень Вищої ради правосуддя щодо здійснення дисциплінарного провадження стосовно суддів та діє за принципом функціональної незалежності від Вищої ради правосуддя.

Ключовим органом публічної адміністрації в процесі формування суддівського корпусу України, який безпосередньо адмініструє відбір кандидатів на посади судів, проведення конкурсів на посади суддів та

здійснює кваліфікаційне оцінювання суддів, є Вища кваліфікаційна комісія суддів України.

Окрім Закону України «Про судоустрій і статус суддів» порядок роботи ВККС України врегульовано Регламентом Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Згідно із п. 1.1 Розділу I вказаного Регламенту основними засадами діяльності Комісії є: верховенство права, законність, публічність, політична нейтральність, рівність прав учасників засідань, колегіальність ухвалення рішень, незалежність та неупередженість, об'єктивність, повне з'ясування обставин, обов'язковість рішень Комісії, право на оскарження рішень Комісії у передбачених Законом випадках [5].

Таким чином, вищезазначені принципи також слід віднести до принципів публічного адміністрування у сфері формування та функціонування суддівського корпусу в Україні.

Враховуючи вищевикладене, до принципів публічного адміністрування у сфері формування та функціонування суддівського корпусу в Україні слід віднести:

- принципи верховенства права, законності, професійності, публічності, політичної нейтральності в діяльності органів публічної адміністрації, які здійснюють публічне адміністрування у сфері формування та функціонування суддівського корпусу;

- принципи територіальності, спеціалізації та інстанційності побудови судоустрою (судової системи України); єдині засади організації та діяльності судів; єдиний статус суддів; обов'язковість для всіх судів правил судочинства, визначених законом; єдність судової практики; обов'язковість виконання на території України судових рішень; єдиний порядок організаційного забезпечення діяльності судів; фінансування судів виключно з Державного бюджету України; вирішення питань внутрішньої діяльності судів органами суддівського самоврядування;

- принципи відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування добросовісного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України в діяльності Вищої ради правосуддя, а також професійної етики в діяльності суддів;

- принцип функціональної незалежності служби дисциплінарних інспекторів як самостійного структурного підрозділу Вищої ради правосуддя;

- принципи рівності прав учасників засідань ВККС України, колегіальності ухвалення рішень, незалежності та неупередженості, об'єктивності, повного з'ясування обставин, обов'язковості рішень ВККС України, включаючи право на оскарження її рішень у передбачених Законом випадках.

Крім вищезазначених, до принципів публічного адміністрування у сфері формування та функціонування суддівського корпусу в Україні слід віднести принципи координації та субординації. Принцип координації передбачає налагоджені механізми ефективної взаємодії, обміну інформацією між Вищою радою правосуддя, ВККС України, Державною судовою адміністрацією України в процесі забезпечення формування та функціонування суддівського корпусу в Україні. Принцип субординації передбачає чітку ієрархічну побудову та відносини підпорядкування, підзвітності в системі органів публічної адміністрації, які здійснюють публічне адміністрування у сфері формування та функціонування суддівського корпусу в Україні.

Список використаних джерел:

1. Гудима В. Принципи формування суддівського корпусу України. *Trajectoriâ Nauki = Path of Science*. 2021. Vol. 7. No 6. Section «Law and Security». Р. 1001–1009.
2. Степанов С.В. Принципи формування суддівського корпусу України. *Правова держава*. 2017. № 26. С. 41-44. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav_2017_26_9
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 11.10.2022).
4. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text> (дата звернення: 11.10.2022).
5. Регламент Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, затверджений Рішенням ВККС України від 13.10.2016 № 81/зп-16. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr81-695-16#Text> (дата звернення: 11.10.2022).

Недоступ К. К.,

*аспірантка кафедри цивільного, господарського та екологічного права
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОРЯДКУ СПЛАТИ В БЮДЖЕТ МІСЦЕВИХ ЗБОРІВ

Одним із елементів, що встановлюється під час введення в податкову систему України будь-якого обов'язкового податкового платежу є «строк та порядок сплати податку» [1, пп. 7.1.7 п. 7.1 ст. 7]. Проаналізуємо цей елемент, наявний у законодавчо закріплених процедурах справляння місцевих зборів.

Відомо, що платниками туристичного збору є фізичні особи (громадяни України, іноземці, особи без громадянства), які прибули на місцевість адміністративно-територіальної одиниці, де діє рішення сільської, селищної, міської ради або ради об'єднаної територіальної громади про встановлення туристичного збору, котрі при цьому використовують для тимчасового проживання засоби розміщення, перелік яких закріплено пп. 268.5.1 п. 268.5 ст. 268 Податкового кодексу України (ПКУ) [1]. Туристичний збір справляється за допомогою податкових агентів – юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців, які надають вищезгаданим фізичним особам послуги з тимчасового розміщення. Звідси, цілком логічним є те, що у ст. 268 ПКУ повинно бути окремо закріплено строки і порядок сплати туристичного збору подорожуючими особами й податковими агентами. Натомість, бачимо, що цей обов'язковий елемент у п. 268.7 ст. 268 ПКУ, котрий має назву «Порядок сплати збору», визначено лише стосовно останніх. Строки і порядок сплати туристичного збору його безпосередніми платниками у цій статті розміщено у п. 268.6 «Особливості справляння збору». Окрім того встановлено, що платники збору сплачують його суму податковим агентам «авансовим внеском перед тимчасовим розміщенням у місцях проживання (ночівлі)» [1, пп. 268.6.1]. Тобто сплата туристичного збору здійснюється до розміщення особи в місці проживання. Зауважимо, що за порушення цього порядку ст. 163¹⁷ КУпАП [2] передбачена адміністративна відповідальність. Але, для того, щоб проконтролювати дотримання цієї правової норми, необхідно порівняти час (годину, хвилину) проведення розрахункової операції, вказаний у документі про сплату туристичного збору, з часом (годиною, хвилиною) початку надання послуги. Втім, це є практично нездійсненним через

неможливість документально встановити час, з якого людина фактично стала користуватися винайнятим житлом. Тому, на наш погляд, у абз. 1 пп. 268.6.1 ПКУ доцільно виключити слова «авансовим внеском» [3, с. 133].

Фіскальна ефективність діяльності податкових агентів з числа квартирно-посередницьких організацій та юридичних осіб, уповноважених справляти туристичний збір на умовах договору сумнівна. Саме тому, сьогодні все ще залишається законодавчо неврегульованим механізм справляння туристичного збору в разі тимчасового розміщення в житлі, що належить фізичній особі, яка не зареєстрована як суб'єкт підприємницької діяльності.

Платниками збору за місця для паркування транспортних засобів є юридичні особи, фізичні особи – підприємці, котрі надають послуги з паркування на спеціально відведеному(ій) майданчику та/або автостоянці, комунальної власності.

Зміст вищезгаданого обов'язкового елементу цього збору, закріплено п. 268¹.5 «Порядок обчислення та строки сплати збору» ст. 268¹ ПКУ. Натомість, пп. 268¹.4.1 встановлено, що порядок сплати збору за місця для паркування транспортних засобів до бюджету визначається органом місцевого самоврядування. Зауважимо, що у разі прийняття органом місцевого самоврядування рішення щодо справляння у межах певного населеного пункту такого обов'язкового місцевого платежу, його платники згідно із п. 268¹.5 ст. 268¹ ПКУ, зобов'язані щоквартально: 1) обчислити суму податкового зобов'язання, заповнити та надіслати відповідному контрольному органу податкову декларацію у строк встановлений пп. 49.18.2 п. 49.18 ст. 49 ПКУ (протягом 40 календарних днів, що настають за останнім календарним днем звітного (податкового) кварталу); 2) сплатити відображену у ній суму податкового зобов'язання, у належний місцевий бюджет у строк, визначений абз. першим п. 57.1 ст. 57 цього кодексу (протягом 10 календарних днів, що настають за останнім днем граничного строку для передачі контрольному органу декларації з туристичного збору).

Платники місцевих зборів і податкові агенти туристичного збору самостійно обирають спосіб слати податкових зобов'язань – готівкою чи шляхом переведення коштів із поточного рахунку на належний казначейський рахунок.

З огляду на вищевикладене констатуємо, норми ст. 268 «Туристичний збір» та 268¹ «Збір за місця для паркування транспортних засобів» доцільно структурувати за елементами, склад яких закріплено пп. 7.1.7 п. 7.1 ст. 7 ПКУ. Спосіб сплати туристичного збору його платником податковому агенту Податковим кодексом

України не врегульовано. Найчастіше такими особами оплата за проживання та сплата туристичного збору проводяться за допомогою банківських платіжних карток через наявні платіжні (POS) термінали, за допомогою систем дистанційного банківського обслуговування («клієнт – Інтернет – банк», «телефонний банкінг», «платіжний застосунок» та інших). Отже, на часі законодавче закріплення процедури самостійної сплати цього місцевого збору подорожніми у разі їх тимчасового розміщення у житлі, що належить фізичним особам, які не є підприємцями. В її основу може бути покладено вже існуючий вітчизняний досвід справляння окремих податків, платниками яких є фізичні особи (наприклад, земельного податку).

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
3. Недоступ К. К, Гресь Н. Л. Туристичний збір: облікові, економічні та правові аспекти справляння. *Наукові праці НДФІ*. 2019. № 4. С. 125–140.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-268-8-26>

Поліщук К. О.,

студентка кафедри банківської справи

Державного торговельно-економічного університету

Науковий керівник: Севастьяненко О. В.,

старший викладач кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права

Державного торговельно-економічного університету

РЕГУЛЮВАННЯ КРИПТОВАЛЮТИ В УКРАЇНІ ТА ДЕЯКИХ КРАЇНАХ СВІТУ

Сьогодні ми можемо спостерігати як розвиваються сучасні технології, які стосуються всіх сфер суспільного життя. Сфера платіжних та розрахункових систем не є виключенням. Адже поряд з усіма відомими платіжними засобами з'являються і набирають популярності такі нові категорії, як цифрові (віртуальні) активи,

криптовалюта та ін. Це викликає певну зацікавленість у користувачів і сприяє обговоренням із приводу того, яке значення в сучасному світі мають цифрові активи, який зміст покладено в їхню основу, яке регулювання такі активи мають [1].

Вплив криптовалюти на різні економічні та соціальні процеси в сучасному світі з кожним днем стає все більшим.

Криптовалюта та інші валютні активи давно присутні в житті українців. Хтось ними активно користується, хтось читає про них у новинах. Проте правове поле для валютних активів не було визначене, що створювало певні проблеми.

Давайте детальніше розберемося, що означає «криптовалюта». Криптовалюти обробляються в розподіленому публічному реєстрі – блокчейні, де зберігаються записи про всі транзакції, які оновлюють власники валюти.

Одиниці криптовалюти (монети) створюються у процесі майнінгу. Цей процес, у якому обчислювальна потужність комп'ютера використовується на вирішення складних математичних завдань, у результаті генеруються монети. Користувачі також можуть купувати валюту у брокерів, а потім зберігати та витратити її за допомогою криптографічних гаманців.

На нашу думку, під криптовалютою ми маємо розуміти, що це є різновид віртуальних активів, що використовується як засіб розрахунків, одиницею якої є цифрові монети (наприклад, Bitcoin), кількість і випуск яких не залежить від реальних грошей [2].

США. В останні роки популярність криптовалют та інших цифрових активів різко зросла, і вони все більше переплітаються з регульованою фінансовою системою, обтяжуючи політиків необхідністю відстежувати ризики в значній мірі нерегульованому секторі.

Однак в 2022 році відбулося різке падіння попиту на криптовалюти, оскільки світове ставлення до ризику було підірвано вторгненням Росії в Україну, агресивним посиленням грошово-кредитної політики і високою інфляцією за останні десятиліття.

Звинувачення у відмиванні грошей проти деяких криптофірм, а також порушення даних споживачів у Сполучених Штатах, найбільшому ринку цифрових активів, також вплинули на попит.

Як відомо у вересні 2022 року, Комісія з цінних паперів та бірж США (SEC) визнала криптовалюту цінними паперами, а криптобіржі – біржами цінних паперів. Тому, тепер компанії, які займаються транзакціями з використанням кріпти, мають зареєструватися в Комісії з цінних паперів та бірж США.

Німеччина. З 2018 року в Німеччині криптовалюта офіційно визнана валютою, а значить може замінювати традиційну валюту в цивільно-правових договорах. Законодавство Німеччини прирівняло віртуальну валюту (криптовалюту, таку як біткоїни) до юридичних засобів платежу у разі використання учасниками транзакцій як альтернативного договірної і негайного способу оплати, що не має ніякої іншої мети, крім використання в якості способу оплати.

Прибуток від торгівлі біткоїнами оподатковується. Однак поки що у 2022 році нічого не змінилося щодо оподаткування цих цифрових ресурсів. Вони за німецьким законодавством підлягають вказівці у декларації, а також оподаткуванню, але лише у певному випадку.

Якщо інвестори торгують криптовалютою, прибуток від продажу не оподатковується. Це загальне правило діє в Німеччині рівно до моменту, коли час між купівлею та продажем криптовалюти становить менше одного календарного року. У такому разі податкові органи вимагатимуть виплати зобов'язань перед державою. Однак лише якщо прибуток становитиме понад 600 євро.

Федеральний податковий суд нині розглядає суперечку законності таких зобов'язань. Однак, коли буде прийнято рішення і на чю користь, сказати поки що складно. Цей судовий кейс полягає у спробі оскаржити вимоги щодо сплати податків після отримання прибутку інвестором у розмірі 31 904 євро. Активи придбано та продано протягом року. Позивач засумнівався, що криптовалюти взагалі є «економічним товаром». Тільки з цієї причини немає оподаткування по угоді купівлі-продажу. Суд першої інстанції не підтримав позов. І визнав криптовалюти нематеріальними активами. Їх вартість визначається попитом та пропозицією. Позивач отримав оподаткований прибуток від підвищення цін. Отже, і законні вимоги від податківців. Однак, поки немає рішення федерального суду, рішення не набирає законної сили [3].

Канада. Усім відомий факт, що у сфері операції з криптовалютою, Канада посідає друге місце після США. У Канаді існує чимало банкоматів для цифрових грошей, а центральний Банк працює над створенням цифрового канадського долара на основі технології блокчейну.

Правове регулювання криптовалюти в Канаді було схвалено законопроектом ще 2014 року.

Вимоги законопроекту розраховані на компанії, які проводять операції з криптовалютою, зокрема біткоїн; банкомати, які також здійснюють операції з криптовалютою, зокрема біткоїн; біржі, що оперують віртуальними валютами; компанії, які здійснюють операції

з криптовалютою на території Канади, але реєстрацію криптобіржі було оформлено в іншій юрисдикції.

Здійснюючи покупку будь-якого товару чи послуги, використовуючи цифрову валюту, в обов'язковому порядку така операція з криптовалютою підлягає оподаткуванню як бартерна угода.

У разі продажу криптовалюти ви повинні бути готові до: Income Tax – прибутковий податок; Corporation Income Tax – податку на прибуток; чи Capital Gains Tax – податку приріст капіталу.

Операції з криптовалютою, які здійснюються з комерційною метою, в результаті майнінгу також обкладатимуться прибутковим податком. Кожен випадок зазвичай розглядається в індивідуальному порядку. Заробітна плата в цифровій валюті для канадців, до речі, не виняток, ця практика також підлягає оподаткуванню.

Україна. 17.02.2022 в Україні прийнято закон, який легалізує використання криптовалюти. Законом України «Про віртуальні активи» [5], встановлюється, що віртуальний актив це нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі.

Якщо аналізувати поняття віртуального активу, запропоноване вказаним Законом, можна виокремити наступні його ознаки:

- нематеріальне благо;
- є об'єктом цивільних прав;
- має вартість;
- віртуальний актив виражається (існує) в електронній формі у вигляді сукупності даних;
- існування забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів. Іншими словами, «життя» віртуального активу забезпечується відповідним програмним комплексом.

Аналізуючи положення закону, вже із самого початку виникають питання та невизначеності щодо самого розуміння суті віртуального активу.

Найрозповсюдженішими дискусіями, які виникали з моменту прийняття цього Закону, чи тотожний віртуальний актив криптовалюти, або віртуальний актив поняття ширше, і як віртуальний актив співвідноситься з електронними грошима.

На одне з цих питань вказаний Закон дав однозначну відповідь. Відповідно до ч. 3 ст. 2 Закону, його дія не розповсюджується на правовідносини, пов'язані з обігом електронних грошей та цінних паперів.

Наступне питання щодо тотожності віртуального активу та криптовалюти.

Враховуючи, що чинне законодавство не містить визначення криптовалюти, дехто з правників та представників фінансового сектору вважає, що криптовалюта (Bitcoin, Ethereum) є підвидом електронних грошей. Якщо приймати таку точку зору, то тоді Закон криптовалют не стосується.

Якщо ж аналізувати визначення віртуального активу та його ознаки (не матеріальний, має вартість, існує лише у цифровій формі та в межах певної електронної системи), криптовалюта під це визначення підходить. Таким же ознакам відповідає не тільки вона, оскільки, наприклад, цифрові токени, ігрові скіни або NFT також відповідають визначенню віртуального активу.

Можна сказати, що держава повинна визнати існування криптовалют на законодавчому рівні. Адже неврегульованість таких процесів не стає на заваді веденню криптовалютного бізнесу, але залишає державу без додаткових надходжень до бюджету і перспективного майданчика для інвестицій.

Список використаних джерел:

1. Дядик В. О. Правове регулювання обігу криптовалюти (міжнародний досвід). *Юридичний науковий електронний журнал/2020. № 8*. URL: http://lsej.org.ua/8_2020/68.pdf
2. Ковалевич І. І. Правове регулювання криптовалюти. *Наукова стаття*. URL: <http://surl.li/azyoh>
3. Податки на криптовалюту в Німеччині: всі особливості в 2022. *Aussiedlerbote*. URL: <https://aussiedlerbote.de/2022/01/nalogi-na-kriptoalyutu-v-germanii/>
4. Правове регулювання криптовалюти в Канаді. *SBSB Fintech lawyers*. URL: https://sb-sb.com/publications/article/pravovoe_regulirovanie_kriptoaljuty_v_kanade/
5. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 № 2074-IX / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (дата звернення: 06.10.2022)

Сівак О. В.,

асистент кафедри юриспруденції

Чернівецького інституту

Міжнародного гуманітарного університету

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ МЕТОДИ НАГЛЯДУ (КОНТРОЛЮ) У СФЕРІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

Здійснення ефективного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища вимагає повного та всебічного дослідження адміністративно-правових методів їх здійснення, оскільки вони найбільш змістовно відображають практичні аспекти реалізації нагляду (контролю). У своїй сукупності адміністративно-правові методи нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища утворюють своєрідний інструментарій, за допомогою якого суб'єкти нагляду (контролю) вирішують завдання та досягають визначених цілей у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Щодо значення методів, то доцільно підтримати думку Б. М. Марченко, який стверджує, що мета обумовлює специфіку використання методів, а вибір методів певною мірою визначає реальність досягнення поставленої мети. Методи вказують яким чином досягається мета діяльності. Тому з'ясування змісту методу дозволить сформулювати відповідь на питання про те, якими способами найбільш раціонально можна досягти мети – реалізації державної політики у сфері запобігання домашньому насильству [1].

У науці адміністративного права під методами регулювання розуміються способи дії на людей, засоби, прийоми досягнення якої-небудь мети, виконання поставленого завдання [2, с. 286]. З цього приводу слушно зазначено К.С. Салигою, що поняття «метод» означає спосіб діяльності суб'єкта, шлях до будь-чого. Останній також зазначає, що це система принципів, правил, прийомів, розпоряджень, вимог, способів і норм пізнання та дії, яка повинна орієнтувати суб'єктів пізнання на вирішення конкретного науково-практичного завдання [3]. О.М. Бандурка визначає методи як сукупність прийомів, операцій і процедур підготовки та прийняття, організації й контролю виконання управлінських рішень, що приймаються учасниками управлінського процесу [4, с. 37]. З огляду на досліджувані визначення, приходимо до висновку, що під адміністративно-правовими методами

нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища слід розуміти законодавчо закріплену сукупність загальнообов'язкових засобів, способів та прийомів, за допомогою яких здійснюється належний та ефективний нагляд та контролю у сфері охорони навколишнього природного середовища. З викладеного вбачається можливість виділити такі основні ознаки адміністративно-правових методів нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, як: нормативність, наказовість характеру, пряма дія, сукупність засобів, способів та прийомів, загальнообов'язковість.

Також, необхідно підкреслити, що методи не можуть застосовуватися відокремлено один від одного, оскільки вони тісно пов'язані та утворюють певну систему, тому їх застосування у частині нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища залежить від багатьох чинників.

Незважаючи на однакове розуміння адміністративно-правових методів, розбіжності між правознавцями виникають під час їх класифікації, а також визначення змісту та його складових елементів. Наприклад, в теорії адміністративного права превалує традиційна концепція класифікації методів права на імперативний та диспозитивний, тобто основні методи правового регулювання, та рекомендаційний і заохочувальний як допоміжні методи. Проте не всі дотримуються такого розподілу. Так, ряд вчених пропонує виділяти загально-правовий (єдиний) метод та галузеві, що дасть змогу розрізнити правовий вплив за специфікою прояву на окремі суспільні відносини.

Залежно від характеру дії О.Ф. Скакун розрізняє методи правового регулювання: 1) основні – імперативний (юридичні веління надходять «згори», від владних державних органів; домінуюче місце посідають владно-імперативні приписи; відступити від передбаченої нормою моделі поведінки не видається можливим, перевага віддається обов'язкам); диспозитивний (юридичні веління надходять переважно «знизу», від самих суб'єктів правового регулювання, котрі самостійно і на власний розсуд здійснюють вибір правових засобів; в юридичних нормах «згори» лише у загальних рисах окреслюються рамки поведінки, що дає змогу суб'єктам автономно, за згодою сторін, реалізувати свої права й обов'язки; перевага віддається дозволам); 2) допоміжні – рекомендаційний (діє у випадках, прямо передбачених угодою сторін; перевага віддається рекомендаціям); заохочувальний (діє у випадках, передбачених законом; перевага віддається заохоченням) [5, с. 255]. На думку Ю.П. Битяка суспільні відносини, які складають предмет адміністративного права, вимагають

регулювання за допомогою засобів імперативного методу, оскільки виникають у зв'язку із здійсненням державного управління. У той же час, автор поряд з імперативним методом, виділяє диспозитивний, який полягає в координації цілей та інтересів учасників суспільних відносин, їх рівності [6]. Вчена Ю.Ю. Чуприна крім класичної точки зору щодо класифікації методів адміністративно-правового регулювання, пропонує низку інших критеріїв їх розподілу. Так, залежно від галузевої належності Ю.Ю. Чуприна виділяє: метод судового права, метод адміністративного і цивільного права; за характером регулювання: імперативний, диспозитивний та констатаційний; за напрямками правового регулювання: методи виховання, стимулювання, примусу; за своїм змістом: методи матеріальні та процесуальні; за способом впливу: методи зобов'язуючі, уповноважуючі, заохочувальні, заборонні [7, с. 46–50].

Зазначене дослідження дає змогу визначити, що адміністративно-правовими методами нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища є превентивні (попереджувальні), охоронно-відновлювальні та дозвільні методи.

Найбільш змістовна та наповнена найбільшою кількістю правил, вимог та інших дій із забезпечення охорони навколишнього природного середовища є саме превентивна група методів. Так, до заходів попереджувального (превентивного) характеру належать:

– нормування в галузі охорони навколишнього природного середовища. Відповідно до ст. 31 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» екологічне нормування проводиться з метою встановлення комплексу обов'язкових норм, правил, вимог щодо охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки [8]. Наприклад, відповідно до ст. 4 Закону України «Про охорону атмосферного повітря» нормування в галузі охорони атмосферного повітря проводиться з метою встановлення комплексу обов'язкових норм, правил, вимог до охорони атмосферного повітря від забруднення та забезпечення екологічної безпеки. Так, відповідно до ст. 28 Закону України «Про охорону земель» нормування в галузі охорони земель полягають у забезпеченні екологічної та санітарно-гігієнічної безпеки громадян шляхом визначення вимог щодо якості земель, родючості ґрунтів і допустимого антропогенного навантаження та господарського освоєння земель [9];

– моніторинг (спостереження) в галузі охорони навколишнього природного середовища. З метою забезпечення збору, обробки, збереження та аналізу інформації про стан навколишнього природного середовища, прогнозування його змін та розробки науково

обґрунтованих рекомендацій для прийняття ефективних управлінських рішень в Україні створюється система державного моніторингу навколишнього природного середовища [8].

– оцінка впливу на довкілля, метою якого є здійснення заходів, спрямованих на запобігання шкоді довкіллю, забезпечення екологічної безпеки, охорони довкілля, раціонального використання і відтворення природних ресурсів, у процесі прийняття рішень про провадження господарської діяльності, яка може мати значний вплив на довкілля, з урахуванням державних, громадських та приватних інтересів [10].

Наступна група методів – це охоронно-відновлювальні. За своєю природою ці методи спрямовані на визначення правового режиму територій відповідно до рівня екологічного ризику, охорону та локалізацію проявів екологічної небезпеки, ліквідацію надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру. Відповідно до ст. 66 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» при проектуванні й експлуатації господарських та інших об'єктів, діяльність яких може шкідливо впливати на навколишнє природне середовище, розробляються і здійснюються заходи щодо запобігання аваріям, а також ліквідації їх шкідливих екологічних наслідків. У разі аварії, що спричинила забруднення навколишнього природного середовища, підприємства, установи, організації зобов'язані негайно приступити до ліквідації її наслідків. Одночасно посадові особи або власники підприємств, керівники установ і організацій зобов'язані повідомляти про аварію і заходи, вжиті для ліквідації її наслідків [8].

Група дозвільних адміністративно-правових методів нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища включає здійснення заходів щодо сертифікації, ліцензування, реєстрації екологічно небезпечних джерел та об'єктів. У той же час, поняття екологічної ліцензії в законодавстві не визначено. Разом з тим у ньому міститься поняття спеціального дозволу. Так, відповідно до Порядку видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду і встановлення лімітів використання ресурсів загальнодержавного значення, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10.08.1992 № 459 [11], дозвіл на спеціальне використання природних ресурсів – це офіційний документ, який засвідчує право підприємств, установ, організацій, громадян на використання конкретних природних ресурсів у межах затверджених лімітів.

Підсумовуючи, варто зауважити, що нагляд (контроль) у сфері охорони навколишнього природного середовища здійснюється за

допомогою адміністративно-правових методів, завданням яких є здійснення належного та ефективного нагляду і контролю.

Список використаних джерел:

1. Марченко Б. М. Адміністративна діяльність ДПСУ : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Дніпропетровськ, 2009. 20 с.
2. Гончарук С. Т. Основи адміністративного права: навчальний посібник Київ, 2004. 200 с.
3. Салига К. С. Методологія наукового дослідження економічної ефективності інвестицій в інноваційні проекти. Ефективна економіка. 2013. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1791>
4. Бандурка О. М. Основи управління в органах внутрішніх справ України: теорія, досвід, шляхи удосконалення. Харків, 1996. 398 с.
5. Скакун О. Ф. Теорія держави і права. Київ, 2010. 525 с.
6. Битяк Ю. П. Адміністративне право України. Харків, 2013. 656 с.
7. Чуприна Ю. Ю. Адміністративно-правові методи правового регулювання: сутність та зміст : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2016. 216 с.
8. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1991. № 41. Ст. 546.
9. Закон України «Про охорону земель». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. № 39. Ст. 349. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text>
10. Закон України «Про оцінку впливу на довкілля». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017. № 29. Ст. 315. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text>
11. Постанова Кабінету Міністрів України від 10.08.1992 № 459 «Про затвердження Порядку видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду і встановлення лімітів використання ресурсів загальнодержавного значення». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/459-92-%D0%BF#Text>

Устинов Д. М.,

*здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії I курсу
кафедри державно-правових дисциплін
факультету права та економіки
Міжнародного гуманітарного університету*

СУЧАСНИЙ СТАН НОРМАТИВНОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПРОЦЕДУР ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ГРОШОВИХ КОШТІВ ТА ІНШОГО МАЙНА В УКРАЇНІ

Глобалізаційні процеси здійснюють суттєвий вплив на формування та розвиток відносин у сучасному світі. Поряд із цілком позитивними проявами глобалізації, з'являються й негативні, одним з яких є відмивання доходів одержаних злочинним шляхом. Відмивання доходів має транснаціональний характер зумовлений наявністю фінансових операцій які сприяють швидкому переміщенню коштів отриманих злочинним шляхом за кордон.

З цього приводу О. О. Дуров зазначає, що «легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, як і багато інших транснаціональних злочинів, викликана глобалізацією та є її негативним проявом. Як наслідок, інтеграція України в світове співтовариство, крім надбання очевидних переваг, потребує серйозних зусиль щодо боротьби з різними злочинами, в т. ч. із відмиванням «брудних» доходів» [3, с. 3].

У словниках української мови «легалізація» тлумачиться як надання законної сили, узаконення чи перехід на легальне становище. Своєю чергою, слово «відмивання» роз'яснюється як очищення когось чи чогось від бруду або як промивання, відділення чого-небудь від домішок [1, с. 609; 10, с. 605].

Метою відмивання капіталів є їх використання як законних у легальних або тінювих схемах підприємницької діяльності, у розрахункових та кредитних операціях, а так само вкладання в рухоме і нерухоме майно. Відмивання передбачає використання злочинних доходів як у тінювому, так і в легальному секторах економіки, а легалізація – тільки в легальному, з чого випливає ширший зміст відмивання, яке фактично охоплює легалізацію.

Л. М. Доля, зазначає, що «легалізація грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом, – це здійснення різних економічно значущих дій з одержаними внаслідок вчинення злочину грошовими коштами та іншим майном» [2, с. 93].

Д. Г. Манько вказує, що «при вивченні «узаконення» доходів на понятійному рівні необхідно враховувати критерій походження доходів: 1) злочинне походження доходів і, як наслідок, їх подальше – «відмивання»; 2) доходи, що перебувають поза офіційною економікою і, як наслідок, вимагають їх подальшого «узаконення» чи за допомогою декларування, чи амністування капіталу» [4, с. 47].

В подальшому, науковець обґрунтовує, що «необхідно розділяти «узаконення» як позитивне правове явище та «відмивання», що становить собою винне, протиправне діяння, пов'язане з введенням у законний обіг грошових і інших коштів, отриманих злочинним шляхом. Отже, узаконення *коштів і іншого майна* як вид легалізаційної діяльності – це введення державою в законний обіг коштів і іншого майна, що перебувають поза офіційною економікою. До видів узаконення (легалізації) коштів і іншого майна належать: 1) амністування; 2) декларування» [5, с. 220–221].

В нашому дослідженні ми підтримуємо зазначену позицію та вважаємо необґрунтованим та помилковим поєднання протиправної та правовідповідної процедур.

Реакцією світової спільноти на відмивання «брудних» доходів стала розробка ефективної системи засобів, спрямованих на запобігання проникненню злочинних доходів у економіку. Першим міжнародним документом у цій сфері стала Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 20 грудня 1988 р.

Розвитком міжнародної регламентації стала Конвенція РЄ про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних від злочинної діяльності, від 8 листопада 1990 р. (Конвенція від 8 листопада 1990 р., Страсбурзька конвенція) [6].

Положення Конвенції від 8 листопада 1990 р. знайшли своє відображення в Директиві Ради Європейського союзу 91/308/ЕЕС від 10 червня 1991 р. про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання доходів (Перша директива) [9], а згодом у Конвенції РЄ від 16 травня 2005 р. про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму (Конвенція від 16 травня 2005 р., Варшавська конвенція), Директиві Європейського парламенту та Ради 2005/60/ЕС від 26 жовтня 2005 р. про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання доходів та фінансування тероризму (Третя директива) [7]. Директиві Європейського парламенту та Ради 2015/849/ЕС від 20 травня 2015 р. про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання доходів та фінансування тероризму, що вносить зміни та доповнення в Регламент (ЄС) 648/2012

Європейського парламенту та Ради і скасовує Директиву 2005/60/ЄС Європейського парламенту та Ради і Директиву Комісії 2006/70/ЄС (Четверта директива).

Створення законодавства спрямованого на боротьбу з відмиванням брудних коштів в Україні розпочалося з прийняття та подальшої ратифікації Конвенції від 8 листопада 1990 р. Результатом цього стало прийняттям відповідних кримінально-правових норм, які встановлювали відповідальність за легалізацію доходів, одержаних злочинним шляхом. Наприклад, ст. 209 КК України – за легалізацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та за легалізацію доходів, одержаних від злочинної діяльності, відповідно.

У 2019 році в Україні було прийнято закон «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Зазначеним законом були внесені міни до ст. 209 КК України та встановлено, що до легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, належать будь-які дії, пов'язані із вчиненням фінансової операції чи правочину з доходами, одержаними злочинним шляхом, а також вчиненням дій, спрямованих на приховання чи маскуванню незаконного походження таких доходів, чи володіння ними, прав на такі доходи, джерел їх походження, місцезнаходження, переміщення, зміну їх форми (перетворення), а так само набуттям, володінням або використанням доходів, одержаних злочинним шляхом [8].

Проведений аналіз вказує на необхідність подальших загальнотеоретичних та галузевих досліджень в сферах легалізації як узаконення та відмивання як протиправної дії щодо певних коштів.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов.ред. В. Т. Бусел. К. ; Ірпінь : Перун, 2005. 900 с.
2. Доля Л. М. Небезпека легалізації (відмивання) грошових коштів та іншого майна, одержаних злочинним шляхом. *Право України*. 2002. № 2. С. 90–97.
3. Дудоров О. О., Тертиченко Т. М. Протидія відмиванню «брудного» майна: європейські стандарти та Кримінальний кодекс України : монографія. К. : Ваіте, 2015. 392 с.
4. Манько Д. Г. «Узаконение» или «отмывание»: к вопросу о видах легализационной процедуры. *Держава і право : зб. наук. пр. Серія «Юридичні та політичні науки»*. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2010. Вип. 47. С. 45–49.

5. Манько Д. Г. Легалізація в механізмі дії права: монографія. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС. 2014. 232 с.
6. Про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних від злочинної діяльності : Конвенція від 8 листопада 1990 р. Ради Європи. *Офіційний сайт Верховної ради України*. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_029.
7. Про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання доходів та фінансування тероризму : Директива від 26 жовтня 2005 р. Європейський парламент ; Рада Європейського союзу. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_774
8. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Закон України від 06.12.2019 № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20>
9. Про недопущення використання фінансової системи з метою легалізації злочинних грошових коштів : Директива від 10 червня 1991 р. : Рада Європейського союзу. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_148.
10. Словник української мови : [в 11 т.] / голов. ред. О. С. Мельничук. Т. 1: А–В / ред.-уклад. П. Й. Горещкий, А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, Н. І. Швидка. К. : Наукова думка, 1970. 980 с.

Шарасвська Ю. Ю.,

*студентка кафедри банківської справи
Державного торговельно-економічного університету
Науковий керівник: **Севастьяненко О. В.,**
старший викладач кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права
Державного торговельно-економічного університету*

ВАЛЮТНО-ФІНАНСОВІ ПРАВОПОРУШЕННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Валютно-фінансові правопорушення – це незаконні скуповування, продаж, обмін, використання валютних цінностей як засобу платежу або застави.

Відповідальність за валютно-фінансовими правопорушеннями регулюються такими законами, кодексами та постановами як :

- Кодекс України про адміністративні правопорушення
- Кримінальний кодекс України
- Митний кодекс України
- Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність»
- Закон України «Про валюту і валютні операції»
- Закони України «Про Національний банк України»
- Закон України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг»
- Закону України «Про банки і банківську діяльність»
- Постанова Правління Національного банку України від 17 серпня 2012 року №346 «Про затвердження Положення про застосування Національним банком України заходів впливу»
- Постанова Правління Національного банку України від 03 січня 2019 року №13 «Про затвердження Положення про валютний нагляд»

Валютні цінності – це матеріальні цінності, які встановлені законодавством України щодо валютного регулювання як засіб валютно-фінансових відносин.

До валютних цінностей належать :

- Національна валюта (гривня).

Наприклад : банкноти грошової одиниці України – гривні у вигляді банкнот, монет, у тому числі тиражних, пам'ятних та ювілейних, та в інших формах, що знаходяться в обігу та є законним платіжним

засобом на території України, а також вилучених або вилучених з обігу, але підлягають обміну на грошові знаки, які у зверненні;

кошти на рахунках у банках та інших фінансових установах, виражені у гривнях; електронні гроші номіновані у гривнях.

- Іноземна валюта

Наприклад : грошові знаки грошових одиниць у вигляді банкнот, казначейських квитків, монет, що знаходяться в обігу та є законним платіжним засобом на території цієї іноземної держави або групи іноземних держав, а також вилучені або вилучені з обігу, але такі, що підлягають обміну на обіг;

- кошти на рахунках у банках та інших фінансових установах, виражені в іноземній валюті та міжнародних розрахункових (розрахункових) одиницях (у тому числі у спеціальних кредитних правах), що належать до платежів в іноземній валюті;

- електронні гроші, номіновані в іноземній валюті та/або банківських металах.

- Валютна операція

Валютна операція – це операція, яка має одну або декілька з таких характеристик:

- угода, пов'язана з переходом права власності на валютні цінності та/або права вимоги та пов'язаних з ними зобов'язань, валютні цінності яких перебувають між резидентами, нерезидентами та резидентами та нерезидентами, за винятком угод між резидентами, за яких валютні цінності зазначені у національній валюті;

- торгівля валютою;

- транскордонна передача вартості валюти та транскордонне переміщення вартості валюти.

Закон України «Про валюту та валютні операції» визначає правові основи валютних операцій, валютного регулювання та нагляду, права та обов'язки суб'єктів валютного обміну та уповноважених установ, а також визначає відповідальність за порушення ними валютного режиму. Метою цього закону є забезпечення єдиної державної політики щодо валютних операцій та вільних валютних операцій на території України. Валютні операції здійснюються без обмежень відповідно до законодавства України, за винятком випадків, передбачених законами України, що регулюють відносини у сферах забезпечення національної безпеки, запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансування тероризму або фінансування поширення зброї масової поразки, виконання Україною зобов'язань за міжнародними договорами, на які Верховна Рада України дала обов'язкову згоду, а також випадки запровадження

Національним банком України захисних заходів для виконання цього Закону [1].

За порушення валютного законодавства передбачена адміністративна відповідальність. Адміністративну відповідальність за незаконні валютні операції передбачено ст. 162 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Вказує, що незаконна купівля, продаж, обмін, використання валютних цінностей як засіб платежу або забезпечення, якщо вартість предмету незаконної угоди не перевищує 18 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, тягне за собою накладення штрафу від 30 до 44 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією валютних цінностей. Предметом цього злочину є суспільні відносини у сфері обігу грошових цінностей. Об'єктивна сторона злочину виражається у здійсненні незаконної купівлі, продажу, обміну, використання валютних цінностей як засіб платежу або як забезпечення. Суб'єктивна сторона злочину визначається ставленням до наслідків та характеризується наявністю провини у вигляді прямого чи непрямого наміру. Об'єктом злочину можуть стати особи віком від 16 років [2].

З 24 лютого 2022 року в Україні діє воєнний стан, але Національний банк України продовжує застосовувати заходи впливу щодо порушників валютно-фінансового законодавства.

Станом на 5 серпня 2022 року Національний банк України вжив заходів щодо чотирьох фінансових компаній, які здійснюють торгівлю валютними цінностями, у вигляді відкликання (анулювання) ліцензії на торгівлю валютними цінностями (обмін валюти), а також щодо двох фінансових компаній – штрафи та письмові попередження.

Зокрема, ліцензії ТОВ ФК «КОНСТАНТА М» (ЄДРПОУ 42398871), ТОВ «ДСД ФІНАНС» (ЄДРПОУ 39656355), ТОВ «24 ОНЛАЙН» (ЄДРПОУ 39945438), ТОВ «ФІНАНСУ3 скасовано. Ці компанії охоплюють близько 15% ринку обміну готівки та мають понад 600 пунктів обміну валюти[3].

Дві компанії – ТОВ ФК "ФІНОФІС" (ЄДРПОУ 43473797) та ТОВ "24 ONLINE" (ЄДРПОУ 39945438) – були оштрафовані. Розмір штрафу становить 151 000 гривень за одну установу за виявлені порушення Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню поширення зброї масової поразки» та законодавства України. «Про валюту та валютні операції». До цих двох фінансових фірм також застосовуються письмові відмови від відповідальності.

Нагадаємо, з метою мінімізації спекуляцій на валютному ринку в умовах військового часу регулятор посилив вимоги до небанківських

фінансових організацій та поштових операторів, які здійснюють торгівлю валютними цінностями у готівковій формі (обмін валюти).

Враховуючи суспільну значущість справи під час військового стану, у порядку, передбаченому постановою Правління Національного банку України від 29 липня 2022 р. № змін до Постанови Ради Національного банку України від 6 березня 2022 року № 39», наглядовий орган розпочав позапланові виїзні перевірки структурних підрозділів установ, які мають ліцензії Національного банку України на проведення валютних операцій, щодо дотримання ними порядку організації та проведення торгів у валютних цінностях у грошовій формі, як зазначено регулятором.

На 4 серпня 2022 року Національним банком проведено 40 перевірок структурних підрозділів 15 небанківських кредитно-фінансових організацій. За результатами даних перевірок встановлено факти, що перешкоджають проведенню членами інспекційної групи позапланових виїзних перевірок, перешкоджання таким перевіркам, проведення операцій з обміну валюти без оформлення документів та інші порушення.

Разом з тим, за результатами виїзного нагляду за небанківськими кредитно-фінансовими організаціями, які мають ліцензію Національного банку України на право проведення валютних операцій, виявлено низку грубих порушень, які полягають у скоєнні операцій всупереч постанові Правління Національного банку України від 24 лютого 2022 р. № 18 «Про функціонування банківської системи в період запровадження військового стану», яким запроваджено низку обмежень на валютному ринку. Ці та інші рішення було ухвалено на засіданні Комітету з нагляду та регулювання ринків небанківських фінансових послуг 5 серпня 2022 року. Водночас проводяться перевірки небанківських фінансових організацій, які торгують валютними цінностями. Їхня мета – забезпечити прозорий ринок торгівлі валютними цінностями у вигляді готівки та цивілізовані правила роботи на ньому.

Список використаних джерел:

1. Закон України про валюту і валютні операції. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
3. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua>

**СЕКЦІЯ 8. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО,
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО,
КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС,
КРИМІНАЛІСТИКА**

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-268-8-30>

Акімов М. О.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ*

**ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ
ОХОРОНИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І СУМІЖНИХ ПРАВ:
АНАЛІЗ ЗАКОНОПРОЄКТА РЕЄСТР. № 5643 ВІД 09.06.2021**

Після початку збройної агресії проти нашої держави прийняті та станом на 10 жовтня 2022 року набули чинності тринадцять законів про внесення змін та доповнень до Кримінального кодексу (далі – КК) України [1]. Відповідно до них КК України доповнено вісьмома новими статтями, а ще до двадцяти внесені зміни. Звісно, певна частина цих змін та доповнень доволі неоднозначно сприймається як науковцями-криміналістами, так і правозастосовниками. Проте ще більше занепокоєння у теперішній час викликають намагання деяких суб'єктів права на законодавчу ініціативу (із посиланням на «нагальну потребу», «суспільний запит» чи інші подібні міркування) нашвидкуруч реалізувати власні прагнення у кримінально-правовій політиці без проведення ґрунтовної експертизи законопроектів (чи не беручи до уваги негативні висновки відповідних досліджень).

Зокрема, законопроект реєстр. № 5643 від 09 червня 2021 року «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо відповідальності за порушення авторського права і (або) суміжних прав» [3], далі – законопроект 5643, має на меті посилення адміністративної та кримінальної відповідальності за порушення авторського права і (або) суміжних прав та одночасне виключення такої відповідальності за відсутність

маркування контрольними марками примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних.

Не можна не погодитись із міркуваннями суб'єкта права на законодавчу ініціативу стосовно обумовлення прийняття законопроекта 5643:

– застарілістю системи маркування контрольними марками примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних;

– потребою посилити стримувальний ефект відповідальності за порушення авторського права і суміжних прав шляхом встановлення більш суворих санкцій за такі порушення.

Водночас спосіб, що його застосовують для досягнення заявленої мети, є вельми дискусійним, а іноді – просто неприйнятним. Так, розробник законопроекта 5643 пропонує виключити з КК України статтю 216 «Незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених контрольних марок». Однак Верховна Рада України 15 грудня 2021 року прийняла, а Президент України 04 січня 2022 року підписав Закон України № 1965-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скасування маркування контрольними марками примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних» [2], яким згадану статтю виключено з КК України.

Далі, суб'єкт права на законодавчу ініціативу пропонує (у редакції законопроекта 5643) викласти у новій редакції диспозицію частини першої статті 176 КК України, сформулювавши кримінально протиправне діяння таким чином: «Незаконне використання об'єктів авторського права (в тому числі літературних, художніх творів, комп'ютерних програм, баз даних (компіляцій даних), інших творів) і (або) суміжних прав (виконань, фонограм, фільмів, програм організацій мовлення), виготовлення, реклама, розповсюдження, ввезення з метою розповсюдження і застосування засобів для недозволеного обходу технологічного засобу захисту авторського права і (або) суміжних прав (в тому числі кардшейрінг), камкординг, інше умисне порушення авторського права і суміжних прав, а також фінансування таких дій, якщо це завдало матеріальної шкоди у значному розмірі».

Як бачимо, у разі прийняття законопроекта 5643 у запропонованій редакції перелік кримінально караних діянь проти об'єктів авторського права суттєво скоротиться – фактично таким залишиться лише їх використання, оскільки виготовлення, реклама, розповсюдження, ввезення з метою розповсюдження і застосування (в тому числі кардшейрінг) вважатимуться вчиненими щодо засобів для

недозволеного обходу технологічного засобу захисту авторського права і (або) суміжних прав. Тобто законопроект 5643 фактично спрямований на досягнення мети, протилежної заявленій (адже чинна редакція статті 176 КК України передбачає відповідальність як за незаконне використання, так і за відтворення, розповсюдження та тиражування об'єктів авторського права).

Крім цього, у законопроекті 5643 пропонується одночасно:

– передбачити як окреме кримінально каране діяння відповідно до статті 176 КК України фінансування незаконного використання об'єктів авторського права (в тому числі літературних, художніх творів, комп'ютерних програм, баз даних (компіляцій даних), інших творів) і (або) суміжних прав (виконань, фонограм, фільмів, програм організацій мовлення), виготовлення, реклами, розповсюдження, ввезення з метою розповсюдження і застосування засобів для недозволеного обходу технологічного засобу захисту авторського права і (або) суміжних прав (в тому числі кардшейрінгу), камкордингу, іншого умисного порушення авторського права і суміжних прав;

– доповнити КК України статтею 176-1 «Фінансування порушення авторського права і суміжних прав», відповідно до якої криміналізувати умисне фінансування дій, пов'язаних із незаконним використанням об'єктів авторського права (в тому числі літературних, художніх творів, комп'ютерних програм, баз даних (компіляцій даних), інших творів) і (або) суміжних прав (виконань, фонограм, фільмів, передач організацій мовлення), виготовлення, реклама, розповсюдження, ввезення з метою розповсюдження і застосування засобів для недозволеного обходу технологічного засобу захисту авторського права і (або) суміжних прав (в тому числі кардшейрінгу), камкордингу, інших умисних порушень авторського права і суміжних прав.

Передбачення відповідальності за фактично тотожні діяння двома різними статтями КК України не тільки суперечить ustalеним традиціям правотворчості та правилам законопроектної техніки, але і (у разі прийняття законопроекта 5643 у запропонованій редакції) призведе до штучної конкуренції кримінально-правових норм та до порушення принципу правової визначеності, на необхідність безумовного дотримання якого неодноразово звертали увагу у своїх рішеннях Конституційний Суд України, Верховний Суд України та Європейський суд з прав людини. І це вже не кажучи про те, що фінансування певних дій може бути тільки результатом свідомої вольової діяльності особи (а тому словосполучення «умисне фінансування» є зайвою деталізацією).

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 року № 2314-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 19.10.2022).
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скасування маркування контрольними марками примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних : Закон України від 15 грудня 2021 року № 1965-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1965-20#Text> (дата звернення: 19.10.2022).
3. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо відповідальності за порушення авторського права і (або) суміжних прав : законопроект реєстр. № 5643 від 09 червня 2021 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72189 (дата звернення: 19.10.2022).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-268-8-31>

Горідько М. В.,

аспірантка

Академії адвокатури України

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ ОРГАНОМ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ

В теорії кримінального процесу «зловживання правом» розглядається, переважно, як різновид неправових дій, пов'язаних із зловживанням правовою свободою, вчиненням дій «во зло» і всупереч з призначенням наданого учаснику кримінального процесу права. Зловживання можна визначити як дію або бездіяльність при реалізації учасником кримінального провадження своїх процесуальних прав без мети досягнення правомірного результату і всупереч змісту та призначенню цих прав, спрямовані на перешкодження виконання завдань кримінального провадження.

У чинному КПК України передбачені випадки, коли суд може кваліфікувати певні дії учасників кримінального процесу як зловживання процесуальним правом: (1) коли йдеться про повторно

заявлений відвід судді, якій має ознаки зловживання правом на відвід (ч. 4 ст. 81 КПК України); (2) у разі проголошення вступної промови з недотриманням розумних строків залежно від обсягу обвинувачення, що має ознаки зловживання правом з метою затягування судового розгляду (ч. 1 ст. 349 КПК); (3) крім того, у ч. 10 ст. 290 КПК зловживання стороною визначене через зволікання при ознайомленні з матеріалами досудового розслідування.

Але це невичерпний перелік таких дій, зокрема, є позиції ККС ВС, відповідні критерії містяться в рішеннях Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Звертає на себе увагу те, що переважно йдеться про зловживання з боку адвокатів-захисників, між тим як недобросовісна поведінка притаманна також представникам сторони обвинувачення та, хоча й в меншій мірі, іншим учасникам кримінального провадження.

Серед інших зловживань правом з боку досудового слідства можна назвати зловживання, пов'язані з підготовкою та проведенням обшуків.

Конституцією України (ст. 30) кожному гарантоване недоторканість житла і не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду [1]. Аналогічні гарантії передбачені Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (далі Конвенція) [2]. Кореспондує з вказаними нормами і ст. 13 КПК України, (далі – КПК) [3].

При цьому, проведення в ході досудового розслідування такої слідчої дії як обшук житла чи іншого володіння особи є одним з найефективніших способів формування доказової бази в кримінальному провадженні.

Тому, як Конституцією України так і іншими нормативно правовими актами визначені випадки обмеження права особи на недоторканість житла. Зокрема, відповідно до ч. 2 ст. 30 Конституції України у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку. Аналогічний випадок закріплено й у ч. 2 ст. 8 Конвенції, відповідно до якої втручання у право на повагу до свого приватного і сімейного життя, житла і кореспонденції здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Європейський суд з прав людини у рішенні від 07.11.2013 у справі «Белоусов проти України» звернув увагу на те, що будь-яке втручання згідно п. 1 ст. 8 Конвенції повинне бути виправданим у розумінні п. 2, як таке, що здійснюється «згідно із законом» і є «необхідним у демократичному суспільстві» для досягнення однієї або більше законних цілей, що в ньому наводяться [5].

Разом з тим, як показує практика, органами досудового розслідування під час реалізації свого права на проведення обшуку нерідко допускаються зловживання вказаним правом, що призводить до визнання отриманих доказів недопустимими, звернень громадян до ЄСПЛ з заявами про визнання порушеними їхніх прав та відшкодування завданих збитків.

Аналіз судової та слідчої практики свідчить про те, що найчастіше зловживання правом на проведення обшуку відбувається у таких формах: зловживання правом на проведення обшуку без ухвали слідчого судді; проведення обшуку приміщення під виглядом проведення огляду місця події; проведення обшуку особи під виглядом проведення огляду місця події; вилучення речей під час проведення обшуку, які не мають відношення до кримінального провадження в рамках якого він був проведений.

Так, відповідно до ч. 3 ст. 233 КПК слідчий, дізнавач, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення.

При цьому слідча та судова практика використання можливості проведення обшуку без ухвали слідчого судді свідчить про те, що органи досудового розслідування у деяких випадках виходять за межі наданих їм прав, зловживають ними та проводять невідкладні обшуки не з підстав, передбачених ч. 3 ст. 233 КПК.

Найчастіше це відбувається під час здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, з метою фіксації ознак вчинення кримінального правопорушення, виявлення та вилучення речових доказів.

При цьому, аналізуючи рішення судів першої інстанції про проведення обшуків в порядку ч. 3 ст. 233 КПК України прослідковується наявність протилежної судової практики щодо їх легалізації, що свідчить про неоднакове застосування норм кримінального процесуального законодавства та призводить до зловживання процесуальними правами, визнання отриманих доказів

недопустимими, порушення прав людини, а з іншого боку до втрати необхідних для досудового розслідування доказів.

Саме тому, чинне кримінальне процесуальне законодавство, потребує вдосконалення та внесення відповідних змін до КПК України, що стосуються підстав проведення невідкладного обшуку, адже ухвали слідчих суддів про проведення обшуку оскарженню не підлягають.

Також непоодинокими є випадки, коли органом досудового розслідування під виглядом огляду місця події здійснюють обшук житла чи іншого володіння особи.

Зокрема, у постанові Верховного Суду від 22.05.2019, справа № 640/2449/16-к, судом констатовано, що слідчий провівши обшук квартири, оформив проведення вказаної слідчої дії протоколом огляду місця події. Верховним судом встановлено, що у квартирі було проведено огляд, під час якого виявлено маску, пістолет, газові балончики та гроші, котрі вилучено, зазначену слідчу дію було процесуально оформлено відповідним протоколом, як огляд місця події. Як вбачається з вказаного протоколу, єдиною метою цієї слідчої дії було виявлення знаряддя та засобів скоєння злочину, оскільки при огляді відкривалися шухляди столу та комоду, тобто проведений органами досудового розслідування огляд місця події фактично був обшуком без ухвали слідчого судді і як наслідок докази отримані в результаті його проведення визнані недопустимими [4].

Також, виникають випадки коли до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) слідчі проводять обшук під виглядом огляду місця події.

Разом з тим, Верховним Судом неодноразово зверталась увага на недопустимість проведення особистого обшуку особи під виглядом проведення огляду місця події.

Крім того, досить часто у правозастосовній діяльності виникають випадки коли мета обшуку немає нічого спільного із предметом доказування під час досудового розслідування у якому він проводиться, що також свідчить про зловживання правом на проведення обшуку та призводить до порушення права людини на недоторканість житла.

Зокрема, у справі «Пантелеєнко проти України» однією з підстав визнання порушення було те, що під час обшуку були вилучені документи та особисті речі заявника, які не мали жодного стосунку до кримінального провадження [6].

Поле для зловживання своїми правами особам, які проводитимуть обшук в деяких випадках надається самими слідчими суддями, адже наявні непоодинокі випадки коли ухвалами надано дозвіл на вилучення в ході проведення слідчої дії конкретних речей та поряд з ними інших речей та предметів, які можуть мати значення для досудового

розслідування. Використовуючи вказане формулювання, слідчі, зловживаючи своїм правом, можуть вилучати будь що, незалежно від того чи насправді це має відношення до кримінального провадження чи ні.

Підводячи підсумки слід зазначити, що зловживання процесуальними правами органами досудового розслідування під час проведення обшуку можливі через наявність прогалин в чинному кримінальному процесуальному законодавстві, які тлумачаться учасниками кримінального провадження на власний розсуд, а отже для унеможливлення порушень прав людини в цілому та права на недоторканість житла зокрема, втрати важливих для кримінального провадження доказів, кримінальне процесуальне законодавство потребує вдосконалення та внесення до нього відповідних змін.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
4. Постанова Верховного Суду від 22.05.2019, справа № 640/2449/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82001802>
5. Рішення ЄСПЛ у справі «Белоусов проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_989#Text
6. Рішення ЄСПЛ у справі «Пантелеєнко проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_274#Text

Жукова В. І.,

аспірант кафедри кримінального процесу

Національної академії внутрішніх справ;

детектив

Національного антикорупційного бюро України

ДО ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ДЕТЕКТИВІВ НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ ІЗ НАЦІОНАЛЬНИМ АГЕНТСТВОМ З ПИТАНЬ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Взаємодія детективів Національного антикорупційного бюро України (далі – Національне бюро) із органом, що забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику (далі – НАЗК), посідає важливе місце під час досудового розслідування підслідних кримінальних правопорушень, особливо що стосується неподання декларацій, декларування недостовірної інформації та незаконного збагачення. Вона здійснюється переважно у формі обміну інформацією, а також шляхом безпосереднього доступу детективів до інформаційних систем НАЗК.

Так, НАЗК відповідно до покладених на нього повноважень здійснює серед іншого контроль та перевірку декларацій суб'єктів декларування, проведення моніторингу способу їх життя, перевірку дотримання законодавства з питань захисту викривачів [1]. З метою запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, віднесеним до підслідності Національного бюро, НАЗК зобов'язане: передавати Національному бюро одержувані при здійсненні контрольних функцій і аналізі інформації, що надходить, відомості, що можуть свідчити про кримінальні правопорушення або використовуватися для попередження, виявлення, припинення і розслідування кримінальних правопорушень, віднесених законом до підслідності Національного бюро; за зверненням Національного бюро проводити у межах своєї компетенції перевірки та інші дії щодо контролю за дотриманням законодавства України фізичними та юридичними особами [2]. Окремі питання взаємодії детективів Національного бюро із НАЗК врегульовано меморандумом про співпрацю та обмін інформацією [3], а також порядком доступу Національного бюро до Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [4].

У разі виявлення ознак іншого корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення НАЗК затверджує обґрунтований висновок та надсилає його іншим спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції [1]. Такий висновок, у випадку наявності у ньому достатніх відомостей про кримінальне правопорушення, є підставою для внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) та початку досудового розслідування відповідно до вимог ст. 214 КПК України. Хоча твердження НАЗК щодо обов'язкової наявності їх рішення про виявлені порушення для початку досудового розслідування свого часу викликало подив та справедливу критику правників.

Так, 8 грудня 2017 року НАЗК затвердило роз'яснення, у якому зазначалося, що початку досудового розслідування за ознаками кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-1 та 368-2 КК України, обов'язково має передувати: 1) здійснення НАЗК повної перевірки декларації відповідної особи; 2) встановлення за наслідками такої перевірки фактів порушення антикорупційного законодавства, а саме: декларування недостовірної інформації та ознак незаконного збагачення, з наявністю підстав для притягнення особи до адміністративної чи кримінальної відповідальності; 3) відображення цих фактів у відповідному рішенні НАЗК, складеному за наслідками здійснення повної перевірки декларації особи [5]. Вказане роз'яснення діяло до 27.08.2019 і визнане нечинним самим НАЗК відповідно до ст.ст. 8, 11 Закону України «Про запобігання корупції» та у зв'язку із прийняттям Конституційним судом України Рішення від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, яким визнано неконституційною ст. 368-2 КК України [6].

Абсолютно погоджуємося із доводами М.І. Хавронюка [7] та Національного бюро [8] щодо перевищення НАЗК своїх повноважень при затвердженні роз'яснення та відсутності підстав для його застосування у практичній діяльності правоохоронних органів України, з огляду на те, що НАЗК не є органом досудового розслідування та не має повноважень збирати докази, а його можливості одержати фактичні дані, які можуть свідчити про вчинення злочинів, є значно вужчими порівняно з відповідними органами.

Разом з тим не слід недооцінювати важливість взаємодії детективів із НАЗК на етапі виявлення кримінальних правопорушень, оскільки саме НАЗК, як орган, що здійснює перевірки декларацій, має більшу ймовірність вчасно помітити факт неподання декларації (ст. 366-3 КК України), ознаки декларування недостовірної інформації (ст. 366-2 КК України) чи незаконного збагачення (ст. 368-5 КК України). Отримані від НАЗК матеріали в сукупності з іншими доказами

враховуються під час прийняття процесуальних рішень у кримінальному провадженні.

Так, підрозділами НАЗК з 2017 по 2021 роки у зв'язку з виявленням ознак недостовірного декларування та незаконного збагачення направлено до НАБУ обґрунтовані висновки [9]:

– у 2017 році: 3 висновки, з них 2 – стали підставою для внесення відомостей до ЄРДР та початку досудового розслідування; 1 – разом з матеріалами повної перевірки декларації приєднано до розпочатого раніше кримінального провадження;

– у 2018 році: 39 висновків, з них: 26 – разом з матеріалами повної перевірки декларацій приєднано до розпочатих раніше кримінальних проваджень; за результатами розгляду 8 з них – відмовлено у внесенні відомостей до ЄРДР; 3 – стали підставою для внесення відомостей до ЄРДР та початку досудового розслідування; 2 – скеровано за підслідністю до іншого правоохоронного органу;

– у 2019 році: 96 висновків, з них: 29 – стали підставою для внесення відомостей до ЄРДР та початку досудового розслідування; щодо 26 з них – відмовлено у внесенні відомостей до ЄРДР; 23 – разом з матеріалами повної перевірки декларацій приєднано до розпочатих раніше кримінальних проваджень; 9 – скеровано за підслідністю до іншого правоохоронного органу; щодо 9 – повідомлено про проведення інформаційно-аналітичної роботи;

– у 2020 році: 36 висновків, з них: 12 – стали підставою для внесення відомостей до ЄРДР та початку досудового розслідування; 3 – разом з матеріалами перевірки декларацій приєднано до розпочатих раніше кримінальних проваджень; 1 – скеровано за підслідністю до іншого правоохоронного органу; 17 – відмовлено у внесенні відомостей до ЄРДР; у 2 випадках – матеріали повернуті до НАЗК та в 1 випадку провадження закрито у зв'язку з рішенням Конституційного Суду України від 27.10.2020 № 13-р/2020;

– у 2021 році: 40 висновків, з них: 24 – стали підставою для внесення відомостей до ЄРДР та початку досудового розслідування; 6 – відмовлено у внесенні відомостей до ЄРДР; 5 – повідомлено про проведення інформаційно-аналітичної роботи; 3 – скеровано до Офісу Генерального прокурора для внесення відомостей до ЄРДР на підставі ч. 1 ст. 482-2 КПК України; 1 – скеровано за підслідністю до іншого правоохоронного органу; 1 – разом з матеріалами повної перевірки декларацій приєднано до розпочатих раніше кримінальних проваджень.

Крім того у період з 2018 по 2022 роки, за фактами умисного неподання декларацій НАЗК направлено до НАБУ 13 обґрунтованих висновків стосовно 7 осіб, та 1 матеріал у зв'язку з виявленням фактів,

які можуть свідчити про легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом [9].

Список використаних джерел:

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
2. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>
3. Про співпрацю та обмін інформацією : меморандум від 13.01.2017 між НАЗК та Національним антикорупційним бюро України.
4. Про затвердження Порядку доступу Національного антикорупційного бюро України до Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування : наказ НАЗК та Національного антикорупційного бюро України від 01.11.2019 № 134/19/130, затверджений Міністерством юстиції України 13.12.2019 за № 1246/34217.
5. Щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» ... за ознаками кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-1 та ст. 368-2 Кримінального кодексу України : роз'яснення, затверджені рішенням НАЗК № 1375 від 08.12.2017. URL: https://old.archives.gov.ua/Archives/rozyasnennya_2019_korr.pdf/
6. Про скасування рішення Національного агентства від 08 грудня 2017 року № 1375 : рішення НАЗК від 27.08.2019 № 2729. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2019/09/27.08-2729.pdf>
7. Щодо Рішення НАЗК від 08.12.2017 № 1375 : висновок М. І. Хавронюка. <https://www.slideshare.net/pravotv/ss-85906096>
8. <https://nabu.gov.ua/novyny/rekomendaciyi-nazk-shchodo-umov-rozsliduvannya-zlochyniv-za-stattyamy-366-1-ta-368-2>
9. Відповідь НАЗК від 14.02.2022 № 92-02/7809-22 на запит про доступ до публічної інформації.

Маленко О. В.,
*кандидат юридичних наук,
адвокат, керуючий партнер
АО «ЮК «ІНТЕРЛЕГУМ»*

ЗАСТОСУВАННЯ СТОРОНОЮ ЗАХИСТУ ПРАВОВИХ ВИСНОВКІВ ВЕРХОВНОГО СУДУ ПІД ЧАС СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ В КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕННЯХ

Проведення судової реформи 2016 року в Україні ознаменувалося численними змінами у сфері правового регулювання здійснення правосуддя. Разом з цим, порядок проведення кримінального судочинства істотних змін не зазнав, переважно до КПК України були внесені т.з. «точкові зміни», які пов'язані з внесенням змін до Конституції України та прийняттям нових законодавчих актів з питань юстиції.

Створення Верховного Суду як єдиного суду касаційної інстанції зумовило наділення його повноваженнями щодо формування правових висновків в судових спорах з приводу застосування норм права при вирішенні конкретних справ.

Законом України «Про судоустрій та статус суддів» передбачено, що Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України, який забезпечує сталість та єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом (ч. 1 ст. 36); висновки щодо застосування норм права, викладені у постановах Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права (ч. 5 ст. 13); висновки щодо застосування норм права, викладені у постановах Верховного Суду, враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права (ч. 6 ст. 13) [1]. З наведених законодавчих положень вбачається, що завданням Верховного Суду є створення єдиної та сталої судової практики шляхом формування правових висновків під час вирішення судових справ Верховним Судом за правилами відповідного виду судочинства, які є загально-обов'язковими для судів та інших суб'єктів, що застосовують такі норми права.

Загалом такий підхід законодавця до вирішення питання юридичної визначеності під час здійснення правосуддя є достатньо позитивним, але його практична реалізація істотно обмежується положеннями

процесуальних кодексів, де передбачені т.з. «касаційні фільтри» та неможливість касаційного перегляду певних категорій судових рішень, наприклад, ухвал слідчих суддів.

При таких обставинах значна частина норм права фактично «виведена з під юрисдикції» Верховного Суду і по ним неможливе формування правових висновків суду касаційної інстанції як найвищого органу в системі судоустрою України, який забезпечує сталість та єдність судової практики. Слід відзначити, що у сфері кримінального судочинства вказані обмеження стосуються більшою мірою норм процесуального права, ніж норм матеріального права, внаслідок чого судова практика з приводу застосування багатьох положень КПК України є неоднорідною та дискусійною.

У межах названої судової реформи 2016 року до КПК України були внесені зміни, зокрема, в новій редакції викладено ч. 6 ст. 368 КПК України, яка до цього моменту також регламентувала застосування правових висновків, але ще Верховного Суду України. Частиною 6 ст. 368 КПК України (в останній редакції) передбачено, що обираючи і застосовуючи норму закону України про кримінальну відповідальність до суспільно небезпечних діянь при ухваленні вироку, суд враховує висновки щодо застосування відповідних норм права, викладені в постановках Верховного Суду [2].

Правовий аналіз вказаної кримінальної процесуальної норми дає можливість дійти таких висновків: 1) будь-який суд (місцевий, апеляційний, касаційний) під час обрання та застосування норм закону України про кримінальну відповідальність повинен враховувати висновки Верховного Суду щодо застосування відповідних норм права; 2) висновки Верховного Суду щодо застосування норм права можуть міститися лише в постановках (тобто процесуальних документах, які ухвалюються за наслідками розгляду касаційних скарг по суті); 3) врахування висновків Верховного Суду обов'язкове лише при ухваленні вироку (тобто при вирішенні процесуальних питань, які пов'язані з рухом кримінального провадження, заяв та клопотань учасників кримінального провадження, зупинення або закриття кримінального провадження тощо відповідні висновки Верховного Суду не є обов'язковими). З даного приводу Д.О. Скрипник на основі аналізу судової практики цілком справедливо відзначає, що є очевидним врахування судами правових позицій щодо застосування певних норм права, викладених у постановках Верховного Суду, не лише під час ухвалення вироків, але й при постановленні ухвал [3, с. 297].

Наявність в Законі України «Про судоустрій та статус суддів» відсилочної норми права щодо забезпечення Верховним Судом сталості

та єдності судової практики «у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом» (ч. 1 ст. 36) призводить до того, що приписами кримінального процесуального закону України значення правових висновків Верховного Суду практично нівельовано. Такий підхід законодавця істотно впливає на стабільність та єдність судової практики.

На недосконалість законодавчого припису, передбаченого ч. 6 ст. 368 КПК України, наголошується в спеціальній юридичній літературі. Так, О.М. Несінов зазначає, що в ч. 6 ст. 368 КПК України мова йде не про останню постанову Верховного Суду, чи його об'єднаної або Великої Палати, а про постанови в цілому. За таких обставин суди можуть посилалися на різні, іноді з протилежними висновками, постанови Верховного Суду, що сприяє правовій невизначеності, ускладнює діяльність судів і учасників кримінального процесу, є підґрунтям для вибіркового та корупційного застосування норм права та шляхом до правового хаосу [4, с. 84]. Наведені міркування заслуговують на увагу, тому доцільно на законодавчому рівні закріпити правило, що застосуванню підлягає не будь-яка постанова відповідного суду, а остання прийнята за часом (хронологічно) постанова щодо відповідної норми права.

В ухвалі Вищого антикорупційного суду від 13 вересня 2022 року по справі № 991/747/20 колегією суддів з посиланням на ч. 4 ст. 442 КПК України зроблено висновок, що тільки в постановах палати, об'єднаної палати чи Великої Палати Верховного Суду можуть міститися висновки про те, як саме повинна застосовуватися норма права, які мають враховуватися судами при застосуванні таких норм права [5]. Наведені міркування колегії суддів суперечать положенням ч. 6 ст. 368 КПК України, оскільки у ній не міститься будь-яких обмежень з приводу неможливості формулювання висновків про застосування норм права в постановах колегій Верховного Суду.

У вирокі Вищого антикорупційного суду від 10 вересня 2022 року по справі №550/101/18 колегія суддів проаналізувавши ст. 13 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» та ч. 6 ст. 368 КПК України дійшла переконання, що висновки Верховного Суду забезпечують однакове тлумачення норм права, однак суди мають враховувати такі висновки щодо застосування норм лише матеріального права, оскільки інститут обов'язковості судових рішень не можна кваліфікувати як прецедент у його класичному значенні при застосуванні судами норм процесуального права [6]. Очевидно наведені міркування обумовлені тим, що законодавець в ч. 6 ст. 368 КПК України використав таке словосполучення як «обираючи і застосовуючи норму закону України про кримінальну відповідальність» [2], а враховуючи ч. 1 ст. 3

КК України, що законодавство України про кримінальну відповідальність становить Кримінальний кодекс України, який ґрунтується на Конституції України та загальноновизнаних принципах і нормах міжнародного права [7], можна дійсно дійти висновку, що норми кримінального процесуального права, які містяться в КПК України, не є законом про кримінальну відповідальність.

Наведене свідчить, що під час застосування стороною захисту правових висновків Верховного Суду при здійсненні судового провадження в корупційних кримінальних правопорушеннях виникають численні проблеми практичного характеру, які обумовлені недосконалістю норми права, яка закріплена в ч. 6 ст. 368 КПК України.

Беручи до уваги положення КПК України, актуальну судову та правозастосовну практику, враховуючи сучасні здобутки доктрини кримінального процесу, пропонуємо викласти норму права, що передбачена в ч. 6 ст. 368 КПК України у такій редакції: «Обираючи і застосовуючи норми матеріального або процесуального права під час ухвалення вироку, постановлення ухвали чи прийняття постанови в кримінальному провадженні, суд враховує висновки щодо застосування відповідних норм права, які викладені в постановах Верховного Суду (колегій суддів, палати, об'єднаної палати та Великої Палати), що прийняті найпізніше згідно хронологічного порядку».

Список використаних джерел:

1. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02 червня 2016 року № 1402-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4652-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, 11–12, 13. Ст. 8.
3. Скрипник Д. О. Щодо обов'язковості правових позицій Верховного Суду в кримінальному провадженні. *Правове життя сучасної України* : у 3 т. : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 травня 2020 р.). Одеса : Гельветика. 2020. Т. 3. С. 296–299.
4. Несінов О. М. Використання недосконалостей судової практики для посилення позиції захисту у кримінальному процесі. Київ : Норма права. 2022. 344 с.
5. Ухвала Вищого антикорупційного суду від 13 вересня 2022 року по справі № 991/747/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106448469>
6. Вирок Вищого антикорупційного суду від 10 серпня 2022 року по справі № 550/101/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105668400>

7. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 року № 2341-III // *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-268-8-34>

Рафальонт С. Р.,

*асистент кафедри кримінального процесу і криміналістики
Львівського національного університету імені Івана Франка*

СТРОКИ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

На відміну від досудового розслідування, кримінальний процесуальний закон не встановлює формальних часових меж судового розгляду, оскільки кожне кримінальне провадження є індивідуальним за складністю фактичних обставин, колом учасників, обсягом доказів, які потрібно дослідити, процесуальними діями, що потрібно для цього провести тощо. Під час судового розгляду трапляються затримки, пов'язані з неприбуттям в судове засідання учасників кримінального провадження, тимчасовим вибуттям із судового процесу обвинуваченого, тривалістю проведення експертиз і т.ін. З огляду на це, заздалегідь визначити його строк неможливо. Однак це не означає, що судовий розгляд може тривати невизначений період часу. Тому у ч. 1 ст. 318 КПК України закріплено, що судовий розгляд має бути проведений і завершений протягом розумного строку.

Це загальне положення судового розгляду відображає конкретизацію засади розумних строків.

Доступ до правосуддя вважатиметься декларативним та ілюзорним, якщо суди не виноситимуть рішення впродовж розумного строку, оскільки реалізація права на справедливий суд має на меті отримання справедливого судового рішення. Обов'язок суду – вирішувати справи, тобто покласти край невизначеності. Затримка судового розгляду призводить до того, що учасники судового провадження перебувають у тривалому стані невизначеності, який може розглядатися як відмова у доступі до правосуддя. Улюблена сентенція британських юристів звучить так: «відтерміноване правосуддя є відмовою у правосудді» [1, с. 6].

Розумність строку судового розгляду необхідно оцінювати з огляду на обставини кримінального провадження. При цьому згідно з ч. 3

ст. 28 КПК України слід керуватися такими критеріями, як складність кримінального провадження, поведінка учасників кримінального провадження, спосіб здійснення судом своїх повноважень (поведінка суду).

При оцінці того, чи судовий розгляд був завершений у розумний строк, насамперед, враховується *складність кримінального провадження*. Складність кримінального провадження відповідно до п. 1 ч. 3 ст. 28 КПК України визначається з урахуванням кількості обвинувачених та кримінальних правопорушень, щодо яких здійснюється провадження, обсягу та специфіки процесуальних дій, необхідних для здійснення судового розгляду. До цього переліку доцільно додати ще й характер та серйозність обвинувачення, складність фактів та будь-які інші юридичні питання, які виникнуть під час судового розгляду. Однак навіть у складних кримінальних провадженнях необхідна особлива старанність у швидкому веденні провадження, якщо обвинувачений перебуває під вартою [2].

У кримінальній справі щодо 723 обвинувачених та 607 кримінальних правопорушень, ЄСПЛ визнав правомірними вісім з половиною років судового розгляду. Водночас Суд зазначив, що наступні періоди надмірної тривалості та бездіяльності, включаючи трирічний період до письмового обґрунтування судового рішення, а також провадження у двох судах вищої інстанції, яке тривало більше шести років, були невинуватими [3].

При оцінці розумності строку судового розгляду береться до уваги й *поведінка учасників кримінального провадження*. Оцінюючи поведінку учасників кримінального провадження, слід враховувати належне виконання ними своїх процесуальних обов'язків (зокрема, щодо явки за судовим викликом; дотримання умов обраного запобіжного заходу; надання у передбачених законом випадках доказів тощо), існування випадків зловживання процесуальними правами тощо. Враховуються й зволікання, викликані ухиленням обвинуваченого від правосуддя. Водночас затримки, пов'язані з реалізацією обвинуваченим процесуальних прав (наприклад, заявлення скарг, клопотань), не можуть бути враховані при оцінці того, чи було провадження проведено в розумний строк, за винятком випадків, коли йдеться про зловживання правом [4].

Суд зобов'язаний своєчасно проводити судовий розгляд. Відповідно до абзацу 4 п. 3 Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 жовтня 2014 р. № 11 «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення» оцінюючи спосіб здійснення судом

своїх повноважень, слід враховувати послідовність та своєчасність здійснення процесуальних дій; наявність періодів бездіяльності (неактивності), причини якої мають з'ясовуватись у кожному конкретному провадженні; обґрунтованість відкладення та зупинення судового провадження; своєчасність призначення кримінального провадження (кримінальної справи) до судового розгляду; встановлення випадків призначення судових засідань із великими інтервалами чи зволікання з переданням кримінального провадження з одного суду до іншого; проведення судових засідань у призначений час; дотримання строків постановлення суддею (або судом) мотивованої ухвали чи вироку і направлення копій процесуальних рішень учасникам судового провадження; повноту здійснення суддею контролю за виконанням працівниками суду своїх службових обов'язків, у тому числі щодо повідомлення учасників кримінального провадження про час та місце судового засідання; повноту та своєчасність вжиття слідчим суддею, судом (суддею) заходів забезпечення кримінального провадження та інших заходів, спрямованих на недопущення недобросовісної поведінки учасників кримінального провадження; характер та ефективність дій, спрямованих на прискорення кримінального провадження тощо [4].

Крім того, судді повинні усвідомлювати особисту відповідальність за розгляд справ у встановлені законом строки, за якість розгляду справ, не допускати фактів зволікання, вживати всіх необхідних заходів з метою неухильного дотримання процесуальних строків. Строки розгляду справи не можуть вважатися розумними, якщо їх порушено через зайнятість судді в іншому процесі, призначення судових засідань із великими інтервалами, затягування з передачею справи з одного суду до іншого у встановлених законом випадках, безпідставне задоволення необґрунтованих клопотань учасників процесу, що спричинило відкладення розгляду справи на тривалий час, відкладення справи через її неналежну підготовку до судового розгляду, невжиття заходів щодо недопущення недобросовісної поведінки учасників справи тощо, оскільки наведені причини свідчать про низький рівень організації судочинства та безвідповідальне ставлення до виконання своїх обов'язків [4].

ЄСПЛ визнав необґрунтованим період понад 15 місяців між поданням апеляційної скарги та її передачею до компетентного апеляційного суду. В одній складній справі про організовану злочинність Суд встановив, що тривалість провадження протягом якого обвинувачений перебував під вартою – близько чотирьох років і восьми місяців у двох інстанціях є надмірним. У розгляді справи були значні

зволікання, спричинені органами влади, для яких уряд не надав задовільного обґрунтування [2].

Аналіз практики ЄСПЛ дає можливість виокремити ще й четвертий критерій для визначення розумності строку судового розгляду – *важливість справи для заявника* (йдеться характеристику впливу часу розгляду справи на становище особи). ЄСПЛ наголосив, що «обвинувачений у кримінальному провадженні повинен мати право на те, щоб його справа провадилася з особливою ретельністю» [5]. Суд у цьому відношенні підкреслює, що у кримінальних справах ч. 1 ст. 6 КЗПЛ покликана запобігти особі, яка є обвинуваченим, у тому, що він занадто довго перебував у стані невизначеності щодо результату провадження, враховуючи, що ця особа зазвичай ризикує бути притягнутою до кримінальної відповідальності. Крім того, той факт, що обвинувачений може перебувати під вартою впродовж усього процесу, вимагає особливої старанності з боку національних органів, щоб здійснювати правосуддя оперативно, і тривалість, яку Суд зазвичай вважає розумною, цілком може вважатися порушенням ч. 1 ст. 6 КЗПЛ, якщо обвинувачений був затриманий під час провадження [6].

Список використаних джерел:

1. Frédéric Edel. The length of civil and criminal proceedings in the case-law of the European Court of Human Rights. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2007. 105 s.
2. Case of Pishchalnikov v. Russia (7025/04). European Court of Human Rights (2009). § 49. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-94293%22%5D%7D>
3. Case of Mitap and Müftüoglu v. Turkey (15530/89 and 15531/89). European Court of Human Rights (1996). §§ 33-37. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57979%22%5D%7D>
4. Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 жовтня 2014 р. № 11 «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011740-14>
5. Case of Grigoryan v. Armenia (3627/06). European Court of Human Rights (2012). § 129. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22Grigoryan%20v.%20Armenia%22%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-112103%22%5D%7D>

6. *Affaire Ardelean v. Romania* (28766/04). La Cour européenne des droits de l'homme (2012). § 82. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-114089%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-114089%22]})

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-268-8-35>

Савчук Р. М.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
директор*

*Івано-Франківського навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ: МЕТА ТА ОСНОВНІ ЗАСАДИ

Ефективність діяльності правоохоронних органів встановлюється в ході оцінювання, під яким Н.С. Андрійченко розуміє законодавчо визначену сукупність дій уповноважених державою органів, їх посадових осіб, громадян, спрямовану на з'ясування ефективності діяльності правоохоронних органів, їх окремих співробітників, підрозділів, що здійснюється відповідно до закріплених законом критеріїв оцінювання, а також в установленому адміністративно-правовими нормами порядку і формах, що є основою для прийняття управлінських рішень щодо покращення виконання останніми своїх завдань та функцій [1, с. 43].

У теорії державного управління обґрунтовано звертається увага на доцільність здійснення оцінювання ефективності самого державного управління на всіх його стадіях. Так, О.Ю. Оболенський відзначає, що фактично ефективність має оцінюватися протягом всього циклу «мета – випуск», який включає: визначення цілей та їх правове закріплення – формування ресурсно-витратної складової – трудовитрати – процес досягнення необхідних результатів – оцінку досягнення кінцевих результатів [2, с. 398-399]. У повному обсязі такий підхід підлягає поширенню й на оцінювання ефективності діяльності правоохоронних органів, яке повинно охоплювати собою всі етапи, починаючи із нормативно-правового закріплення їх функцій і завдань та закінчуючи визначенням ступеня досягнення ними кінцевих результатів.

У цілому оцінювання ефективності діяльності правоохоронних органів спрямоване на визначення якості реалізації кожним із них своїх функцій і виконання поставлених перед ним завдань, встановлення

оптимальності використання наявного в його розпорядженні кадрового та матеріально-технічного забезпечення і визначення напрямів подальшого впливу на цю діяльність з метою підвищення її якості. Як вказує О.М. Литвинов, загалом значення оцінювання ефективності полягає в тому, що воно сприяє уточненню й конкретизації цілей організації та функціонування системи, оптимізації структур, оскільки у процесі ранжування результатів діяльності виявляють конкретні причини, що зумовлюють ті чи інші відхилення в роботі щодо поставлених цілей у співвідношенні ресурсів, що витрачаються [3, с. 37]. Безперечно, що в разі виявлення під час оцінювання ефективності діяльності правоохоронних органів певних недоліків та неузгодженостей, вони підлягатимуть усуненню, в тому числі шляхом уточнення їх функцій і завдань. Водночас, потрібно враховувати, що неправильна оцінка, надана ефективності діяльності правоохоронного органу, як слушно відзначає Р.М. Пилипів, може деформувати його мету і завдання, як це сталося з попередньою системою органів міліції, коли досягнення планованих результатів породжувало як службові зловживання, так і пряме порушення прав людини [4, с. 147].

Із урахуванням мети оцінювання ефективності діяльності правоохоронних органів підлягають виокремленню його основні завдання, до числа яких доцільно віднести:

1) визначення стану як забезпечення законності в діяльності правоохоронних органів як неухильного дотримання вимог Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, Законів України та інших актів законодавства, а також забезпечення і захисту прав та свобод особи і громадянина як пріоритетного завдання діяльності правоохоронних органів;

2) виявлення конкретних недоліків і неузгодженостей у діяльності правоохоронних органів, негативних тенденцій щодо боротьби із конкретними видами кримінальних та інших правопорушень або в межах конкретної адміністративно-територіальної одиниці;

3) визначення напрямів усунення виявлених недоліків і подальшого вдосконалення діяльності правоохоронних органів, зокрема, шляхом розроблення пропозицій щодо внесення змін і доповнень до чинного законодавства в частині врегулювання їх функцій, завдань, повноважень тощо, вирішення проблем кадрового та матеріально-технічного забезпечення діяльності правоохоронних органів, у тому числі за допомогою розробки заходів із підвищення оптимальності використання наявного в їх розпорядженні кадрового та матеріально-технічного забезпечення;

4) розроблення та вжиття системи заходів, спрямованих на підвищення громадської довіри до правоохоронних органів і забезпечення здійснення ними своєї діяльності на основі неухильного дотримання засад партнерства з населенням, територіальними громадами і громадськими об'єднаннями, тісної співпраці та взаємодії з ними і спрямування цієї діяльності на задоволення їхніх потреб.

Список використаних джерел:

1. Андрійченко Н. С. Адміністративно-правові засади оцінювання ефективності діяльності правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки України : дис. ... д-ра філософії: 081 – Право. Суми, 2020. 234 с.
2. Оболенський О. Ю. Державна служба: підручник. К. : Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, 2006. 472 с.
3. Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні: монографія. Х. : Видавництво Харківського національного університету внутрішніх справ, 2008. 446 с.
4. Пилипів Р. М. Праксеологічний вимір діяльності патрульної поліції в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 4. С. 147–150.

СЕКЦІЯ 9. МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-268-8-36>

Замрига А. В.,

кандидат економічних наук,

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри Міжнародного та європейського права

ДВНЗ «Київський економічний університет імені Вадима Гетьмана»

МІСЦЕ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Після початку українського протистояння російській агресії постала проблема кваліфікації правопорушень з боку російської федерації, а саме, як кваліфікувати злочини: за національним законодавством, чи за міжнародним.

Сучасні відносини між країнами дуже глобалізовані, економіка країн значно залежить від норм міжнародного права, тому глобалізація дійсно займає високу роль в міжнародних відносинах й реально впливає на події в світі. Так само й військово-політичні події між державами мають ключове значення. Під час українського спротиву російській агресії світові організації, покликані врегулювати міждержавні конфлікти швидко відреагували на події в Україні, проте я вважаю, що велика частка країн формально проігнорували поклики України в забезпеченні миру. Я переконаний, що деякі зміни в міжнародному гуманітарному праві можуть забезпечити безконфліктне існування країн: розширення юрисдикції міжнародного суду ООН, як найголовнішої судової інстанції світу.

Як ми знаємо, складовими міжнародного гуманітарного права є міжнародні документи щодо прав людини і громадянина (про громадянські і політичні права, про економічні, соціальні і культурні права, про статус біженців, про недопущення геноциду, тортур тощо); міжнародне гуманітарне право, що застосовується у період збройних конфліктів (поводження з військовополоненими, захист поранених та громадського населення, застосування видів зброї, захист культурних цінностей тощо), а також відповідальність за злочини проти миру та людства.

Розглядаючи принципи міжнародного права, надзвичайно цікавою є думка Д. Тимченка, який ставить принципи права збройних конфліктів поряд з основними принципами міжнародного гуманітарного права, саме такі як: гуманність; обмеження засобів і методів ведення війни; захист прав учасників збройних конфліктів і цивільного населення; повага нейтралітету. Тому я погоджуюсь з його думкою щодо тісного зв'язку між принципами права збройних конфліктів та міжнародного гуманітарного права, адже як правило, під час збройних конфліктів порушуються принципи гуманності, захист прав учасників збройних конфліктів і цивільного населення, а особливо повага нейтралітету. Принцип гуманності є найбільш загальним принципом у міжнародному гуманітарному праві, він об'єднує всі положення у логічно побудовану систему норм, які застосовують під час збройних конфліктів і тісно пов'язані з суміжними галузями міжнародного права [6, с 480].

На мою думку надання міжнародному кримінальному суду наднаціональних повноважень забезпечить виконання його вироків і мінімізує можливість уникнення правосуддя воєнними злочинцями навіть знаходячись на Батьківщині. Що, в свою чергу, зменшить ймовірність як воєнних злочинів так і міжнародних збройних конфліктів у майбутньому.

На даний момент існує ряд лазівок які використовує рф для уникнення відповідальності за свої множинні міжнародні злочини: міжнародний тероризм, окупація територій незалежних держав, фільтрація населення на окупованих територіях, призов населення на окупованих територіях, масові бомбардування об'єктів цивільної інфраструктури, мародерство на окупованих територіях, примусове переміщення населення з окупованих територій на територію рф, використання заборонених видів зброї, обстріли зелених коридорів, обстріли автомобілів швидкої допомоги, утримання заручників, ув'язнення цивільного населення і тортури, згвалтування, знущання над військовополоненими (моральне і фізичне).

Зараз очевидним є факт поки рф існує в такому вигляді як зараз її буде неможливо притягнути до відповідальності, бо ті хто в цивілізованому світі вважаються злочинцями в росії вважаються державними героями і “удостоюються” якщо це можна так назвати, державних нагород. Такі державні “нагороди” насправді показують не величність людини, як здобувача чогось високого, а є підтвердженням їх злочинам. Беручи до уваги, що нагороди даються чітко за досягнення, то дійсно можна спиратися на такі “нагороди” як юридичне підтвердження кримінальних правопорушень.

І так було завжди, в росії завжди цінувався маргіналітет який був згоден робити брудну роботу на благо режиму в тому числі і в інших державах за що не те, що не ніс жодної відповідальності, а ще й отримував різні приємні “бонуси” від правлячої верхівки.

Військові злочини РФ проти України починаючи з 20 лютого 2014 року.

29.08.2014 – Район Іловайська Донецької області. Після підтвердження дозволу на вихід сил АТО з Іловайська, переважаючи в рази сили ЗС РФ зайняли вигідні позиції та розстріляли впритул колони українських військ. Ці дії військових РФ відповідають поняттю “віроломне вбивство” [7, с. 1] (стаття 8 Римського статуту п. XI).

17.07.2014 – 17 липня 2014 року російські військові замість українського військово-транспортного літака АН-26, знищили цивільний авіалайнер Boeing 777-200ER, що здійснював плановий рейс МН17. Загинули усі 298 чоловік на борту. Це масове вбивство розглядається як воєнний злочин, оскільки саме його визначення також передбачає порушення норм і принципів міжнародного гуманітарного права через грубу необережність [8, с. 1] (Стаття 8 Римського статуту п. XXIV).

25.02.2022 – 31.03.2022 – Київська область (Буча, Ірпінь, Гостомель, Бородянка, Андріївка, Ворзель) з точки зору міжнародного кримінального права [9, с. 1]. Було порушено майже всі норми статті 8 (а) та 8(б) щодо воєнних злочинів Римського статуту.

01.04.2022 – 10.09.2022 Екстгумація тіл із масових поховань в Ізюмі. Протягом 16 вересня тривала екстгумація тіл з однієї з найбільших братських могил від початку повномасштабної війни РФ проти України. 99% тіл, знайдених у лісосмузі, – зі слідами насильницької смерті. Про це повідомив голова Харківської ОВА Олег Синегубов. Практично всі тіла, за його інформацією, мають сліди насильницької смерті. Декілька – із зав’язаними за спиною руками, а одна людина похована з мотузкою на шиї. «Вочевидь цих людей катували і стратили. Також серед похованих є діти» [10, с. 1]. (Вчинення більшості військових злочинів передбачених статтею 8 Римського статуту).

29.09.2022 – Знищення колони мирних жителів ракетами типу “Калібр” в Запорізькій області з точки зору міжнародного кримінального права. Було порушено майже всі норми статті 8 (а) та 8(б) щодо воєнних злочинів Римського статуту.

Виходячи із загального положення і спираючись на сукупність усіх раніше перерахованих вище і згаданих фактів виникає цікаве питання, чи існує можливість притягнення росії до юридичної відповідальності? Відповіддю можуть бути одночасно так і ні. Сторони, які не

дотримуються Конвенції, визнаються військовими злочинцями. Міжнародний кримінальний суд з 2002 року вніс рішення щодо військових злочинів, але росія не підписала договір щодо його визнання і з помір цього вона також не ратифікувала Римський статут у 2000 році. Україна, у свою чергу, підписала договір але не ратифікувала статут і юрисдикцію Міжнародного кримінального суду визнає. РНБО не хоче ратифікувати статут через досвід російсько-грузинської війни. Причиною цього є те, що у 2008 році Грузія ратифікувала Римський статут проте не могла бути ініціатором розслідування, скоєних росією, порушень, адже росія не є підписантом Римського статуту. Тому моя суб'єктивна думка зупинилась на тому, що ратифікувати статут потрібно разом з росією чи після закінчення військового стану.

З іншого боку, після ухвалення договору про визнання Міжнародного кримінального суду, Україна дозволила йому виступати в ролі третейського суду і визнає правомірність його ухвал.

На мою думку, для того щоб припинити міркування щодо цих проблем, варто довести законодавство у відповідність до підписаних міжнародних договорів, і від цього можна апелювати статтями Женевської конвенції та можливостей і мати право вимагати надати оцінку діям росії.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист цивільного населення під час війни : конвенція від 12 серпня 1949 року № 995_154.
2. Тимченко Л. Д. Міжнародне право : підручник. Харків : Консум, Ун.-т внутр. справ, 1999. 528 с.
3. Міжнародне гуманітарне право. URL: <https://redcross.org.ua/ih/> (дата звернення 23.09.2022).
4. Женевська конвенція. Як судити Росію за воєнні злочини? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27398499.html> (дата звернення 23.09.2022).
5. Сайт міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій. URL: <https://minre.gov.ua/rubric/mizhnarodne-gumanitarne-pravo> (дата звернення 23.09.2022).
6. Іловайська трагедія: хронологія подій. URL: <https://suspilne.media/58872-ilovajska-tragedia-hronologija-podij/> (дата звернення 23.09.2022)
7. Злочин і кара. Восьмі роковини загибелі рейсу MH17 в небі над Донбасом. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/mh17-sudovy-viurok/31947006.html> (дата звернення 23.09.2022)
8. «Холодна реальність злочинів Путіна»: керівництво ЄС про дії російської армії в українських містах. URL:

<https://www.radiosvoboda.org/a/news-kerivnytstvo-es-ukrainski-mista/31783765.html> (дата звернення 23.09.2022)

9. Російська окупація «перетворила міста на братські могили». США і ЄС «шоковані» похованнями в Ізюмі URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/izyum-voyenni-zlochyny/32038961.html> (дата звернення 23.09.2022)

СЕКЦІЯ 10. ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-268-8-37>

Пацурківський П. П.,
студент 11 групи III курсу
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
студент Програми ЄС ERASMUS+K1
факультету права
Вестмінстерського університету (м. Лондон)

ПІДХІД ВЕЛИКОБРИТАНІЇ ДО ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ПРАВА

В умовах тривалого пошуку Україною моделей успішного реформування юридичної професії та правничої освіти не може не привернути до себе увагу феноменальний успіх юридичної професії і підготовки юристів у Великобританії. Зокрема, вражає, що уже впродовж багатьох століть юридична професія і підготовка юристів у Великобританії утримують один із найвищих рівнів довіри до себе на національному рівні, а останнім часом до цього додалися й аналогічні показники на міжнародному рівні. Це уже набуло характеру аксіому, що не потребує доведення. За загальним визнанням фахівців, підготовка юристів у Великобританії здійснюється в межах тієї ж ціннісної матриці розуміння фаху юриста, на парадигмальних засадах якої базується і юридична професія. Тому методологічним ключем до адекватного розуміння змісту та алгоритму підготовки юристів у Великобританії є таке ж осмислення ціннісної матриці власне юридичної професії цього ж соціуму.

Ціннісна матриця юридичної професії у Великобританії.
Ця матриця сягає своїми витокami глибини тисячоліть – ще правової ментальності і культури Стародавнього Риму [1, р. 170–171]. Квінтесенцією цієї матриці, її смисловим ядром є її антропосоціокультурний код. Ключами до розгадки цього коду зазвичай вважають три добре відомі давньоримські максими. Перша з них належить давньоримському мислителю Марку Тулію Цицерону: «народ» – «це зібрання багатьох людей, пов'язаних між собою згодою в питаннях права та спільністю інтересів» [2, с. 48]. Вона дає розуміння *природи (джерела) права*. Автором другої вважають давньоримського

юриста Цельса – молодшого: «Право – це мистецтво надання добра і відповідної справедливості» [3, р. 32]. Вона дає розуміння *мети* права. Як згодом пояснив Н. Сімондз, спершу римська, а пізніше англійська правова ментальність пов'язували раніше та пов'язують нині *добро* передусім зі *свободою*, яку наразі в англійській правовій доктрині прийнято розуміти як «незалежність суб'єкта від влади інших» [4, р. 381]. Третю максиму сформулював також давньоримський юрист Ульпіан: «Справедливість – це незмінне і постійне прагнення надавати кожному належне йому право» [5, 1.1.10 pr.]. Вона дає розуміння *інструментального призначення права*. Усі три вищезазначені максими, разом взяті, і є тим «геном спадковості», що відповідає за збереження і наступність ціннісної матриці юридичної професії і підготовки юристів у Великобританії. Родова турбота про споживача юридичних послуг, яка складає сенс існування другої та третьої із вищезазначених максим, і є альфою та омегою цієї ціннісної матриці. Примноження та зміцнення цього сенсу було і залишається основним лейтмотивом розвитку як юридичної професії, так і підготовки юристів у Великобританії.

Так само постійно перебуває у центрі уваги англійської правової традиції і турбота про першу із вищезазначених максим. Періодично боротьба англійського соціуму за збереження свого права опиняється в епіцентрі суспільного буття країни. Найбільш відомими піками цієї боротьби та особливо їх наслідками стали події в Англії 1215 р., які увінчалися появою Великої Хартії Вольностей з виведенням згодом придворним королівським юристом Генрі Бректоном її кредо «право творить короля» [6, р. 94]; Славна революція 1688-1689 рр. і ухвалення у 1689 р. англійським парламентом Біля Прав, який згодом також дістав назву «Великої Хартії англійської свободи» [7, Р. 95]; боротьба англійського суспільства впродовж другої половини ХХ ст. за людські права, що увінчалася прийняттям парламентом Великої Британії у 1998 р. Акту про права людини [8, р. 9]. Якщо спробувати максимально стисло сформулювати квінтесенцію усіх цих актів англійського права, що необхідно зазначити, що у них йдеться про *свободу* і *справедливість* як природній стан англійського суспільства, які потребують постійного їх захисту задля їх повного здійснення.

Таким чином, на нашу думку, вищевикладеного достатньо, щоб побачити у ціннісній матриці юридичної професії у Великобританії системні вияви того «колективного несвідомого», яке Карл Юнг назвав «архетипом». Це «колективне несвідоме» являє собою своєрідну константу вищезазначеної матриці. Можливо, саме воно у сукупності з іншими чинниками стало підставою Борису Джонсону для його

промовистого резюме стосовно того, що «сама ідея Риму досі живе в колективному несвідомому Західної цивілізації» [9, р. 45].

Основу перемінної частини ціннісної матриці юридичної професії у Великобританії наразі стисло та водночас повно репрезентує прийнятий у 2007 році Акт Великобританії «Про правову службу». Ним передбачено вісім «регулятивних цілей» та п'ять «професійних принципів» юридичної професії у Сполученому Королівстві. Обсяг тез не дозволяє розкрити їх та зміст вищезазначеного Закону повністю. Головним його завданням, за задумом законодавця, є те, «щоб регулювання у секторі правових послуг здійснювалося у суспільних інтересах та щоб у його центрі перебували інтереси споживачів» [10].

Підготовка кадрів для розділеної професії у Великобританії. Представники англійської доктрини права нерідко називають юридичну професію у Великобританії «розділеною професією» з огляду на її розгалуженість на різні гілки, основними з яких є баристери і соліситори з їх неоднаковими юридичними статусами та функціональними можливостями. Крім них, до визнаних типів юристів в Англії належать: судові виконавці; ліцензовані юристи, які займаються операціями з нерухомістю; патентні адвокати; нотаріуси.

Вагомою причиною найменування юридичної професії у Великобританії «розділеною професією» є також різні способи отримання професійної кваліфікації. Хоча підготовка до юридичної професії здійснюється в англійських університетах з початку XIII ст., вона уже впродовж багатьох століть має реальну конкуренцію з боку правозастосовних правничих інституцій, передусім судів та адвокатських фірм. До прикладу, впродовж тривалого історичного періоду одним з таких центрів були королівські суди: «Суд королівської лави», «Суд з цивільних справ» та «Суд казначейства». По даний час важливою частиною правової культури Англії є поглиблення фахової підготовки юриста-професіонала шляхом відвідування ним засідань, до прикладу, Верховного Суду, які не тільки зазвичай відкриті, але й відбуваються без вихідних.

Наразі академічну підготовку до юридичної професії можна пройти, як правило, двома способами: 1) особа може отримати кваліфіковану юридичну освіту бакалавра права у визнаному навчальному закладі такої освіти, а після усього пройти обов'язковий курс юридичної практики – однорічний за умови повної зайнятості тільки нею чи дворічний за умови часткової зайнятості юридичною практикою. Такий курс включає і відповідне професійне навчання, яке доповнює опанування навичками юридичної професії; 2) особа може отримати будь-яку іншу вищу освіту, пройти аналогічний попередньому випадку курс обов'язкової юридичної практики, після чого такій особі ще

необхідно успішно скласти загальний професійний іспит з права, який проводиться ліцензованим суб'єктом такої діяльності, для одержання Диплому у галузі права. Наразі такі послуги надають у Сполученому Королівстві півсотні установ, що запобігає можливій бюрократичній волокиті при цьому. Таким чином, очевидно, що англійський підхід до підготовки юристів відзначається відвертим прагматизмом та має сильну практичну складову.

Конкретний зміст кваліфікованої юридичної освіти, про яку йшлося вище стосовно освіти бакалавра права, визначається в Англії відповідним закладом вищої освіти самостійно. При цьому таким закладом мають бути враховані своєрідні «основи правових знань» як ядро академічної складової фахової підготовки. Їх визначають спільно такі регулятивні інституції у сфері юридичної професії, як Комітет стандартів адвокатури, Управління з регулювання діяльності солісіторів та аналогічний орган для баристерів. Наразі вони до основ правових знань відносять: конституційне та адміністративне право; деліктне право; договірне право; право власності; право справедливості та довірчої власності; право Європейського союзу; кримінальне право.

Обов'язковий курс юридичної практики включає наступні змістові блоки: 1) «ключові галузі»; 2) «обов'язкові сфери»; 3) «поширені сфери»; 4) «навички»; 5) «вибіркові сфери». До першого із цих блоків належать: професійна поведінка й етика; практичні навички правових досліджень, інтерв'ювання і консультування; європейське право; податкове право; спадкове право та управління майном. До другого блоку належать: адвокатська діяльність і судова практика; господарське право і практика; право власності і практика. До третього блоку належать: права людини і законодавство про доходи; право ЄС; професійна поведінка й обслуговування клієнтів включно з фінансовими послугами; рахунки солісіторів та бухгалтерські рахунки. До четвертого блоку належать демонстрування вмінь та навичок: адвокатської діяльності, інтерв'ювання і консультування, написання і опрацювання документів, проведення практичних правових досліджень. У межах п'ятого блоку особа-практикант повинна опанувати залежно від можливостей юридичної фірми, на базі якої відбувається юридична практика, три додаткових до вищезазначених сфери юридичної діяльності.

Висновки. У Великобританії склалася та успішно функціонує відкрита, ефективна, саморегулююча система підготовки юристів-професіоналів. Ціннісні витоки цієї системи сягають ще давньоримської правової традиції та ментальності, а наразі набули характеру колективного несвідомого у сфері юридичної діяльності. Основною метою цієї системи є підготовка осіб, що набувають

юридичний фах, до ефективного та результативного захисту прав та розумних потреб споживачів їх послуг, свободи та справедливості кожної особи як засадничих цінностей англійського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Baker J. An Introduction to English Legal History. 4th ed. London, Butterworths, 2000. P. 170–171.
2. Марк Тулій Цицерон. Про державу. Про закони. Про природу Богів / пер. з латин. В. Литвинов. Київ : Основи, 1998. С. 48.
3. Ross A. On Law and Justice. London, 1958. P. 32.
4. Simmonds N.E. Freedom, Law and Naked Violence. *University of Toronto Law Journal*. 2009. № 59. P. 381.
5. The Digest of Justinian, Volume 1 Revised Edition. *University of Pennsylvania Press*. 2009. 1.1.10 pr.
6. Geoffrey de Q. Walker. The Rule of Law: Foundation of Constitutional Democracy. Melbourne : Melbourne University Press, 1989. P. 94.
7. Nwachukwu S. S. Iwe. The History and Contents of Human Rights: A Study of the History and Interpretation of Human Rights. New York [u.a.] : Lang, 1986. P. 95.
8. Human Rights and the Courts: bringing justice home / Paul Ashcroft ... [et al.] ; with foreword by Lord Irvine of Lairg, Lord Chancellor ; edited by Bryan Gibson. Winchester : Waterside Press, 1999. P. 9.
9. Boris Johnson. The Dream of Rome. Harper Perennial. 2007. P. 45.
10. Legal Services Act 2007. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2007/29/contents>

СЕКЦІЯ 11. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-268-8-38>

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНА ОСОБА» У ПРАВІ

Марченко А.В.,

аспірант

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Військова агресія Російської Федерації призвели до необхідності тисяч громадян змінити своє місце проживання та переселитися в інші регіони України. Це викликало появу значної категорії осіб – внутрішньо переміщених осіб, і виникли нові соціально-економічні проблеми, проблеми їх адаптації, влаштування тощо, зокрема, такі як зайнятість, житлове обслуговування, відновлення пенсійних виплат, надання фінансової допомоги та медичної допомоги, які потребують розв'язання.

Важливого значення для сучасного розуміння особливостей статусу внутрішньо переміщених осіб є дослідження походження цього терміну.

Аналіз наукової літератури свідчить, що поняття «внутрішньо переміщена особа» почало використовуватися у міжнародному праві у другій половині 20 ст. До цього вживаними були такі терміни, як «біженець», «переселенець», «евакуйований».

Якщо звернутися до «Юридичної енциклопедії» 1999 р. В ній ми найдемо узагальнення такого терміну, як «переміщені особи», тлумачення яких надавалося таким чином: 1) зовнішні переміщені особи – це особи, що були насильно вивезені в період Другої світової війни 1939–1945 рр. нацистською Німеччиною та її союзниками з тимчасово окупованих ними територій для примусового використання на важких роботах; 2) внутрішні переміщені особи, тобто переміщені всередині країни [1, с. 493].

Сходим за походженням є термін «евакуація», який у «Юридичної енциклопедії» 1999 р. визначається як «вивезення цивільного населення, підприємств, установ, майна, худоби та інших цінностей з місцевості, що перебуває під загрозою ворожого нападу у випадку збройної агресії проти держави, терористичного акту, стихійного лиха,

аварій, катастроф, а також з місцевості, в якій мають здійснюватися важливі господарчі перетворення» [1, с. 318].

Досліджуючи проблеми внутрішньо переміщених осіб в історичній площині розвитку цього соціального явища, „„, у своєму дослідженні виділяє такі факти, які обумовили виникнення цієї категорії на теренах України в різні часи. До них віднесено такі:

- 1) політичні: «обмін населенням» (1944 р.),
- 2) економічні: спорудження водосховищ Дніпровського гідрокадаку 50–70-х рр. ХХ ст.;
- 3) оборонні: будівництво Яворівського військового полігону у Львівській області з 40-х рр. ХХ ст.;
- 4) техногенні: аварія на Чорнобильській атомній електростанції (1986 р.) [2, с. 18].
- 5) політичні підстави вимушених переміщень населення.

Сьогодні до такого фактору можна віднести війну в Україні.

Варто звернути увагу на те, що у законодавстві країн (Хорватія, Грузія) яке регулює статус осіб, переміщених в середині держави, не використовується така підстава переміщення, як надзвичайна ситуація техногенного чи природного характеру. Це не є випадковим, адже таких значних катастроф, як для прикладу Чорнобильська, інші країни не знали. Тому, цілком зрозумілим є те, що ця підстава не використовується.

Якщо, все таки звернутися до норм міжнародного права, то в ньому акцентовано увагу на те, що внутрішньо переміщеною особою є та, яка змушена покинути місце свого постійного проживання в силу різних негативних обставин, однак при цьому вона не перетнула державний кордон країни постійного проживання і залишилася проживати на території цієї країни.

Таким чином, під внутрішньо переміщеною особою слід розуміти фізичну особу, яка постійно проживала на території держави і змушена залишити місце свого постійного проживання внаслідок об'єктивних обставин, які не залежали від її волі і намірів, таких як масове порушення прав людини, військові дії, переслідування, масові прояви насильства, окупація або анексія території, або надзвичайний стан природного чи техногенного характеру. Ця особа перебуває в межах державно визнаних кордонів і має відповідний правовий статус згідно з чинним законодавством

Список використаних джерел:

1. Юридична енциклопедія : у 6 т. / ред. рада: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ : «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана. 2002. Т. 4. С. 493.

2. Басова І. С. Внутрішньо переміщена особа як суб'єкт права соціального забезпечення : дис. ... канд. юрид. наук., Одеса, 2019. 216 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-268-8-39>

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ ЯК СКЛАДОВА ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Джумутія М.Б.,

*здобувач кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізького національного університету*

Відповідно до Державної стратегії реалізації державної політики забезпечення населення лікарськими засобами на період до 2025 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2018 року № 1088, обіг лікарських засобів підлягає державному регулюванню на усіх його етапах (від створення до медичного застосування) шляхом прийняття нормативно-правових актів, проведення моніторингу їх відповідності міжнародній практиці, здійснення контролю за їх виконанням усіма учасниками процесу [1].

Окрім зазначеної постанови № 1088, нормативно-правове забезпечення державного регулювання фармацевтики в Україні реалізується відповідно до положень довгоочікуваного новоприйнятого Закону України «Про лікарські засоби» № 2469-IX від 28 липня 2022 року, Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» № 222-VIII від 2 березня 2015 року та постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібною торгівлі лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів)» № 929 від 30 листопада 2016 року.

Положенням статті 3 Закону України «Про лікарські засоби» передбачено, що державна політика щодо забезпечення ефективності, якості та безпеки лікарських засобів реалізується через розвиток професійного ринкового саморегулювання, обмеження державного регулювання господарської діяльності [2], а регулювання у сфері обігу лікарських засобів з метою охорони здоров'я населення визначено як один з принципів державної політики у сфері лікарських засобів [2]. Досить цікавою є зазначена позиція законодавця, яка значно обмежує

втручання держави у господарську діяльність суб'єктів-учасників фармацевтичного ринку, проте, держава залишає за собою можливість подальшого здійснення впливу усіма можливими легальними способами та з використанням передбачених інструментів, створюючи таким чином, штучні умови для саморегулятивної діяльності. До того ж, постає питання доцільного такого підходу з огляду на високий рівень соціальної значимості фармацевтичного забезпечення, а особливо тієї складової фармацевтичного забезпечення, що стосується якості та безпеки лікарських засобів.

Розділом IX Закону України «Про лікарські засоби» передбачається функціонування в Україні системи фармаконагляду, що створюється у системі охорони здоров'я на загальнодержавному рівні та також підлягає державному регулюванню. Положенням частини 3 статті 88 вищезазначеного закону передбачено, що «Система фармаконагляду використовується для збору інформації про ризики всіх лікарських засобів для здоров'я пацієнтів чи громадського здоров'я, зокрема небажаних реакцій, що виникають у людини в результаті застосування лікарських засобів відповідно до умов державної реєстрації або їх застосування за інших умов, передбачених цим Законом, а також небажаних реакцій, пов'язаних з їх впливом на людину» [2], що однозначно можна вважати елементом систем забезпечення якості та безпеки лікарських засобів.

Згадуваною на початку Державною стратегією у 2018 році визнано, що «діюча система державного регулювання у сфері обігу лікарських засобів не повною мірою відповідає сучасним вимогам, адже виконання законодавства України здійснюється не за всіма напрямками, а моніторинг не має системного характеру. Тож така система потребує удосконалення шляхом гармонізації законодавства України із законодавством ЄС, покращення фінансового та технічного забезпечення такого процесу, а також забезпечення людськими ресурсами. Державне регулювання та забезпечення якості лікарських засобів охоплює: дотримання вимог належної регуляторної практики, забезпечення правової основи, достатніх людських та фінансових ресурсів; незалежність органів державного регулювання, дотримання вимог законодавства у сфері протидії корупції стосовно відсутності конфлікту інтересів; дотримання вимог належної виробничої практики, інспектування виробництв; забезпечення функціонування системи фармаконагляду з метою проведення моніторингу побічних реакцій та інших проявів несприятливих наслідків застосування лікарських засобів, що зумовлені їх фармакологічними властивостями чи особливостями реакції організму на введення якісних лікарських засобів, у тому числі біологічних та подібних біологічних лікарських засобів; державне регулювання поширення інформації про лікарські засоби, зокрема їх просування на ринку; міжнародний обмін

інформацією» [1]. Також запропоновано низку заходів, які покликані вирішити проблему державного регулювання та забезпечення якості лікарських засобів. Аналіз перелічених заходів у сфері забезпечення ефективності та дотримання безпеки застосування лікарських засобів, сфері забезпечення якості лікарських засобів, сфері державного регулювання поширення інформації дозволяють зробити висновок, що держава не розраховує послабити позиції в частині державного регулювання, що є об'єктивно неможливим.

Враховуючи, що система державного регулювання фармацевтичного забезпечення включає в себе складну систему методологічного забезпечення (ліцензування та сертифікація, реєстрація, моніторинг, контроль ціноутворення, рецептурний контроль, реімбурсація тощо), важко досягти рівня абсолютного саморегулювання даної сфери виключно учасниками фармацевтичного ринку. Варто також згадати положення Копенгагенської Декларації, прийнятої 31 травня 1994 року Європейським Форумом фармацевтичних товариств, де зазначено, що ліки не можуть бути визнані звичайним товаром [3], що вже обумовлює їх спеціальний юридичний порядок обігу та контролю, а також враховуючи, що одним із дієвих кроків вдосконалення функціонування державного регулювання та забезпечення якості лікарських засобів є адаптація вітчизняного законодавства до законодавства ЄС, досліджуваний контроль (нагляд) держави та саме регулювання як форма державного впливу повинна бути чітко регламентованою в національній системі фармацевтичного забезпечення.

Таким чином, основним завданням державного регулювання та забезпечення якості лікарських засобів в Україні є створення дієвої системи нормативно-правового забезпечення, адміністративних та інституційних механізмів, які направлені на контроль та уніфікацію правил, що стосуються процесу виробництва лікарських засобів, їх подальшу реалізацію у визначених межах, що спрямоване на задоволення потреб населення України у якісних, доступних і безпечних лікарських засобах.

Список використаних джерел:

1. Державна стратегія реалізації державної політики забезпечення населення лікарськими засобами на період до 2025 року : постанова Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2018 року № 1088. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1022-2018-п#top>
2. Закон України «Про лікарські засоби» № 2469-IX від 28 липня 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-20#Text>
3. Copenhagen Declaration. *Council of Europe* : website. URL: <https://rm.coe.int/copenhagen-declaration/16807b915c>

ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУДУ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ В УКРАЇНІ

Шуст Н. А.,

*аспірантка кафедри публічного
управління та адміністрування
Національної академії внутрішніх справ*

За В. Малиновським, адміністративно-правовий статус – категорія не лише багатоаспектна, але й багатоелементна, а відповідно, цей правовий інститут складатиметься з таких основних елементів, як завдання та цілі, компетенція, методи діяльності, відповідальність, порядок формування та процедури діяльності цих органів [1, с. 378]. Тому, базуючись на зазначеному, на нашу думку наведені попередньо поняття адміністративно-правового статусу адміністративного апеляційного суду мають бути доповнені також поняттями «завдання та цілі» (ймовірно мета та завдання), компетенція, методи діяльності. Інші ж аспекти, як от відповідальність та порядок формування та процедури діяльності цих органів – відносяться на нашу думку до категорії організаційно-управлінських і тому можуть бути розглянуті в рамках іншого контексту.

А.М. Куліш уважає, що не є елементами адміністративно-правового статусу правосуб'єктність правоохоронного органу. Як було попередньо зазначено, правосуб'єктність включає правоздатність, дієздатність та деліктоздатність. Правоздатність завжди є можливістю мати певні права і обов'язки (повноваження), а дієздатність – виконувати певні обов'язки. Тільки маючи правоздатність та дієздатність суб'єкт права може набувати певного правового статусу. Якщо ми говоримо про правоохоронні органи, то вони як правило набувають правоздатності та дієздатності з моменту їх створення та реєстрації як органів держави, тобто з цього моменту вони і можуть вступати в правовідносини, в тому числі і адміністративно-правові і відповідно мати адміністративно-правовий статус. Тобто правоздатність і дієздатність – це передумова набуття адміністративно-правового статусу [2]. Водночас, відсутність такої юридичної характеристики унеможливило функціонування органу державної влади, а ба більше в умовах функціонування низки незаконних органів влади на тимчасово окупованих територіях України та їх активна «правнича» діяльність, що суперечить засадам і принципам судоустрою України та інших органів державної влади вимагають від сучасних

наукових досліджень обов'язкового включення відповідного явища до структури адміністративно-правового статусу.

Н. Олефіренко, досліджуючи питання адміністративно-правового статусу адміністративних судів, звертає увагу на те, що під ним необхідно розуміти логічну систему взаємопов'язаних, взаємообумовлених, взаємодоповнюючих елементів, що характеризують його з точки зору призначення, предметних і функціональних повноважень та особливостей здійснення правосуддя у сфері державного управління. На її думку, адміністративно-правовий статус адміністративного суду України складається з елементів, які можна згрупувати таким чином: 1) організаційний блок – положення, що визначають порядок утворення і структуру адміністративного суду, порядок зайняття та заміщення посади. Оскільки адміністративний суд є органом судової влади, всі організаційні елементи його правового статусу закріплюються у відповідних нормативноправових актах; 2) цільовий блок – завдання, функції та принципи діяльності адміністративного суду в Україні; 3) компетенція адміністративного суду як основний елемент його правового статусу – це коло повноважень, якими наділений адміністративний суд для виконання завдань та функцій, покладених на нього державою [3, с. 152]. Така позиція, на нашу думку найбільш точно та влучно визначає адміністративно-правовий статус суду, проте в контексті нашого дослідження потребує уточнення щодо судів апеляційної інстанції. Так, адміністративно-правовий статус адміністративного суду апеляційної інстанції складається з таких елементів: 1) загально-організаційний – загальні положення щодо процесів створення суду, його кадрового, ресурсного та іншого критично важливого забезпечення. Закріплення в нормативно-правових актах основних вимог і засад щодо кадрового добору в такий суд, визначення кола його компетенції та її зміст, що пропорційно впливає на здійснювану діяльність; 2) спеціально-компетенційний – завдання, функції та принципи діяльності саме апеляційного адміністративного суду, його функційне призначення, роль та місце в системі судоустрою України, повноваження щодо діяльності в сфері відправлення правосуддя, а також визначення взаємин із іншими судами та учасниками судового процесу.

Окрім дослідники з адміністративного права, пропонують певні елементи його структури поєднувати у такі блоки: 1) цільовий, який визначає норми про цілі, завдання і функції, принципи діяльності; 2) організаційно-структурний, який складається з правових приписів, що регламентують порядок утворення, реорганізацію, ліквідацію органу, його структуру, лінійну і функціональну підпорядкованість; 3) компетенцію як сукупність владних повноважень і підпорядкованості

[3, с. 85]. Виразним є те, що переважна більшість науковців визначає окремим блоком у адміністративно-правовому статусі суду компетенційну складову, у той час, як керуючись логікою про те, що правосуб'єктність суду зароджується й укладається під час його створення – фактично, а відповідно й коло компетенції визначається саме в цей момент.

На доказ правильності попередньо зазначеної нами позиції слід зауважити на думці К. Бабенко, яка на відміну від Н. Олефіренко та Д. Бахраха, виділяє не три блоки адміністративно-правового статусу адміністративних судів, а лише два, зокрема, організаційний блок, яким передбачено порядок утворення та структуру адміністративних судів, встановлення посад суддів та апарату суду, і цільовий блок, яким визначено функції та компетенцію адміністративних судів [4].

Тому, на нашу думку, з урахуванням «теоретичності» даної категорії, вона чітко визначає два напрями діяльності суду й зміст його компетенції – перший, що корелюється відносно інших судових органів України й є визначальним із точки зору правил гри, а другий – компетенційний (спеціальний), що більше спрямований на порядок і зміст функціонування саме цього, конкретно взятого суду.

Список використаних джерел:

1. Малиновський В. Я. Державне управління : навч. посіб. / В. Я. Малиновський. Київ : Атіка, 2003. 576 с.
2. Куліш А.М. Правоохоронна система України: адміністративно-правові засади організації та функціонування [Текст] : дис... док. юрид. наук, спец.: 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Х. : Харківський нац. ун-т внутрішніх справ, 2009. 432 с.
3. Олефіренко Н. Адміністративно-правовий статус адміністративного суду в Україні. Слово *Національної школи суддів України*. 2013. № 3–4. С. 152–156.
4. Бабенко К. А. Особливості правового статусу адміністративних судів. *Форум права*. 2016. № 3. С. 16–18.

НОТАТКИ

МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН:
ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ
НА ШЛЯХУ ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ**

28–29 жовтня 2022 року

м. Київ, Україна

Підписано до друку 03.11.2022. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 9,07. Тираж 100. Замовлення № 1222-019.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres»
79000, м. Львів, вул. Технічна, 1
87-100, м. Торунь, вул. Лубіцка, 44
Телефон: +38 (050) 658 08 23
E-mail: editor@liha-pres.eu

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6423 від 04.10.2018 р.